



ДОНЕЦЬКИЙ  
ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ  
ВНУТРІШНІХ СПРАВ

ЗБІРНИК МАТЕРІАЛІВ  
ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ  
«ПРОТИДІЯ КРИМІНАЛЬНИМ  
ПРАВOPУШЕННЯМ НА ДЕОКУПОВАНИХ  
ТЕРИТОРІЯХ»

27 жовтня 2023 року



УДК: 34 (477) (063)  
Д 44

ПРОТИДІЯ КРИМІНАЛЬНИМ ПРАВОПОРУШЕННЯМ НА ДЕОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЯХ : збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції (в авторській редакції), (м. Кропивницький, 27 жовтня 2023 року). Кропивницький, 2023. 171 с.

*Рекомендовано до друку Вченою радою  
Донецького державного університету внутрішніх справ  
(протокол № 6 від «28» листопада 2023 року)*

Публікується за матеріалами Всеукраїнської науково-практичної конференції «Протидія кримінальним правопорушенням на деокупованих територіях», яка відбулась 27 жовтня 2023 року у Донецькому державному університеті внутрішніх справ (м. Кропивницький).

Збірник розраховано на наукових та науково-педагогічних працівників закладів освіти й наукових установ, здобувачів вищої освіти юридичного і правоохоронного напрямів, а також на тих, хто цікавиться питаннями застосування кримінального та кримінального процесуального законодавства щодо протидії кримінальним правопорушенням на деокупованих територіях, а також криміналістичного забезпечення розслідування кримінальних правопорушень. Матеріали збірнику опубліковані в авторській редакції.

© Колектив авторів, 2023  
© ДонДУВС, 2023

# ЗМІСТ

## СЕКЦІЯ № 1

### ОСОБЛИВОСТІ КВАЛІФІКАЦІЇ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ НА ДЕОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЯХ

<b>КАСИЧ Єлизавета, ПАВЛОВА Наталія</b> ОСОБЛИВОСТІ ЗДІЙСНЕННЯ ПРАВОСУДДЯ НА ДЕОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЯХ.....	8
<b>ОРЛОВ Юрій</b> ПРАВО НА ЖИТТЯ КОМБАТАНТІВ – НАЛЕЖНИЙ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВИЙ ЗАХИСТ.....	10
<b>ОСУХОВСЬКИЙ Роман, ПЕФТІЄВ Денис</b> РАДІОПЕРЕХОПЛЕННЯ, ДОКАЗ ЧИ НІ?.....	14
<b>ПИСЬМЕНСЬКИЙ Євген</b> ГРОМАДЯНИН УКРАЇНИ ЯК СУБ'ЄКТ КОЛАБОРАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.....	16
<b>СВИРИДОВ Олександр, КРУШЕНИЦЬКИЙ Андрій</b> НОРМАТИВНО ПРАВОВІ АКТИ, ЩО РЕГУЛЮЮТЬ ДІЯЛЬНІСТЬ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ ЩОДО ЗАПОБІГАННЯ КРИМІНАЛЬНИМ ПРАВОПОРУШЕННЯМ НА ДЕОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЯХ.....	17
<b>ФЕДОРЧАК Ірина</b> КВАЛІФІКАЦІЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ ЩОДО НЕЗАКОННОГО ПОВОДЖЕННЯ ЗІ ЗБРОЄЮ НА ДЕОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЯХ.....	24
<b>ЯЩЕНКО Андрій</b> РОЗПАЛЮВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ, РЕГІОНАЛЬНОЇ, РАСОВОЇ ЧИ РЕЛІГІЙНОЇ ВОРОЖНЕЧІ ТА НЕНАВИСТІ (ПРОБЛЕМИ СУБ'ЄКТНОГО СКЛАДУ ТА ОСОБЛИВОСТІ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА СТ. 161 КК УКРАЇНИ) .....	27
<b>ŻYWUSKA – KOZŁOWSKA Elżbieta</b> LEGAL QUALIFICATION OF COMMON CRIMES AND WAR.....	32
<b>ДРАГАНЕНКО Анна</b> ПРОБЛЕМИ КВАЛІФІКАЦІЇ СЕКСУАЛЬНОГО НАСИЛЬСТВА, ВЧИНЕНОГО НА ДЕОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЯХ.....	35
<b>КОРОЛЬ Ірина</b> ОСОБЛИВОСТІ ПРОТИДІЇ КРИМІНАЛЬНИМ ПРАВОПОРУШЕННЯМ НА ДЕОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЯХ.....	38
<b>УДОД Андрій</b> КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ОБРАЗУ ЧЕСТІ І ГІДНОСТІ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦЯ, ПОГРОЗА ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦЮ .....	42

**СЕКЦІЯ № 2**  
**ОРГАНІЗАЦІЙНО-ТАКТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОТИДІЇ**  
**КРИМІНАЛЬНИМ ПРАВОПОРУШЕННЯМ НА ДЕОКУПОВАНИХ**  
**ТЕРИТОРІЯХ**

<b>ПЕКАРСЬКА Євгенія, ПЕКАРСЬКИЙ Сергій ПРАВОВІ ЗАСАДИ ЕВАКУАЦІЇ ЦИВІЛЬНОГО НАСЕЛЕННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ.....</b>	<b>44</b>
<b>ГЕЛЬБАК Анжела ПСИХОЛОГІЧНА ПІДТРИМКА ПОЛЩЕЙСЬКИХ НА ДЕОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЯХ.....</b>	<b>47</b>

**СЕКЦІЯ № 3**  
**ОСОБЛИВОСТІ ПРОТИДІЇ КРИМІНАЛЬНИМ ПРАВОПОРУШЕННЯМ НА**  
**ДЕОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЯХ**

<b>БУХАНЦОВ Владислав, ПЕКАРСЬКИЙ Сергій ПРОТИДІЯ ОРГАНІЗОВАНИЙ ЗЛОЧИННОСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ.....</b>	<b>50</b>
<b>ВОЛОШИНА Оксана, ПЕКАРСЬКИЙ Сергій ДОМЕДИЧНА ПІДГОТОВКА В СИСТЕМІ ПІДГОТОВКИ ПОЛЩЕЙСЬКИХ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ.....</b>	<b>54</b>
<b>ГОРАШ Оксана ОСОБЛИВОСТІ ПРОТИДІЇ КОНТРАБАНДІ ТА НЕЛЕГАЛЬНОМУ ОБІГУ ЗБРОЇ, БОЄПРИПАСІВ, ВИБУХОВИХ РЕЧОВИН ТА ВИБУХОВИХ ПРИСТРОЇВ НА ДЕОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЯХ.....</b>	<b>58</b>
<b>ГРИГОР'ЄВА Наталія, КОРОЛЬ Ірина ОСОБЛИВОСТІ ПРОТИДІЇ КРИМІНАЛЬНИМ ПРАВОПОРУШЕННЯМ НА ДЕОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЯХ.....</b>	<b>61</b>
<b>УДОВИЧЕНКО Олександра, ЄСЬКОВА К ОКРЕМІ АСПЕКТИ ПРОТИДІЇ КРИМІНАЛЬНИМ ПРАВОПОРУШЕННЯМ ПРОТИ ВЛАСНОСТІ НА ДЕОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЯХ.....</b>	<b>63</b>
<b>КИРИЛЕНКО Андрій, КРУШЕНИЦЬКИЙ Андрій ОКРЕМІ АСПЕКТИ ПРОТИДІЇ КРИМІНАЛЬНИМ ПРАВОПОРУШЕННЯМ НА ДЕОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЯХ.....</b>	<b>66</b>
<b>ПАЛЬОНА Яна ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАВОВІ ПРОБЛЕМИ ПРОФІЛАКТИКИ ЗЛОЧИННОСТІ НА ДЕОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЯХ.....</b>	<b>69</b>
<b>ПЕТРАШ Олександра, ФЕДОРЧАК Ірина КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВІ ЗАХОДИ ПРОТИДІЇ ПРОЯВАМ КОЛАБОРАЦІОНІЗМУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ.....</b>	<b>71</b>

**СЕКЦІЯ № 4**  
**ОСОБЛИВИЙ РЕЖИМ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ, СУДОВОГО**  
**РОЗГЛЯДУ НА ДЕОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЯХ**

<b>ДАНИЛЬЧЕНКО Юрій</b> ЗАПОБІГАННЯ КРИМІНАЛЬНИМ ПОРУШЕННЯМ ПРАВИЛ ДОРОЖНЬОГО РУХУ НА ДЕОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЯХ ЯК СКЛАДОВА ПЕРЕХІДНОГО ПРАВОСУДДЯ В УКРАЇНІ.....	74
<b>ЄГОРОВА Наталія</b> ПОРУШЕННЯ ГАРАНТІЇ АДВОКАТСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ З БОКУ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ.....	78
<b>КОВАЛЕНКО Артем</b> ОСОБЛИВОСТІ ПОЧАТКОВОГО ЕТАПУ РОЗСЛІДУВАННЯ КОЛАБОРАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НА ДЕОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЯХ.....	80
<b>ПЕКАРСЬКИЙ Сергій</b> ПРАВОВІ ЗАСАДИ ВИКОНАННЯ СПЕЦІАЛЬНОГО ЗАВДАННЯ З РОЗКРИТТЯ КОЛАБОРАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТА ВОЄННИХ ЗЛОЧИНІВ.....	84
<b>СИМОНЕНКО Аліна, КРУШЕНИЦЬКИЙ Андрій</b> ДОКАЗУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ ПРО КОЛАБОРАЦІЙНУ ДІЯЛЬНІСТЬ: ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ..	88
<b>ШУЛЬГА Андрій</b> ЩОДО УЧАСТІ ПРОКУРОРА В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ НА СТОРОНІ ЗАХИСТУ ТА ВИКОНАННЯ ФУНКЦІЙ ПРАВОСУДДЯ У СТАДІЇ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ.....	91

**СЕКЦІЯ № 5**  
**ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ НА**  
**ДЕОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЯХ**

<b>БАЛАНЕНКО Анастасія</b> ДОСУДОВЕ РОЗСЛІДУВАННЯ НА ДЕОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЯХ: СПЕЦИФІКА ТА ОРГАНІЗАЦІЯ.....	93
<b>БОНДАР Володимир</b> СУДОВО-БАЛІСТИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ 9,0-ММ САМОЗАРЯДНОГО ПІСТОЛЕТА ДЛЯ БЕЗШУМНОЇ ТА БЕЗПОЛУМ'ЯНОЇ СТРІЛЬБИ (6-П-9).....	96
<b>ВОЛОБОЄВ Артур</b> ОБСТАВИНИ, ЩО ПІДЛЯГАЮТЬ ВСТАНОВЛЕННЮ ПІД ЧАС РОЗКРИТТЯ ШАХРАЙСТВ, УЧИНЕНИХ В КІБЕРПРОСТОРІ.....	110
<b>ВОЛОБУЄВ Анатолій</b> РОЗСЛІДУВАННЯ СЕКСУАЛЬНОГО НАСИЛЬСТВА НА ДЕОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЯХ .....	112
<b>КОВАЛЬОВ Василь</b> ОКРЕМІ АСПЕКТИ СУДОВО-ЕКСПЕРТНОГО ТА ТЕХНІКО-КРИМІНАЛІСТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОБОТИ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ НА ДЕОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЯХ.....	116
<b>КОВАЛЬОВА Ольга</b> ОСОБЛИВОСТІ РОЗСЛІДУВАННЯ ТА ЗАПОБІГАННЯ НЕЗАКОННОМУ ОБІГУ ЗБРОЇ НА ДЕОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЯХ.....	119

<b>ЛІСОВА Єлизавета, ПАВЛОВА Наталія</b> ДЕЯКІ АСПЕКТИ РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ НА ДЕОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЯХ УКРАЇНИ.....	<b>121</b>
<b>МАРКОВ Михайло</b> ВИЯВЛЕННЯ ТА ДОКУМЕНТУВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІЗОВАНИХ ГРУП ТА ЗЛОЧИННИХ ОРГАНІЗАЦІЙ НА ДЕОКУПОВАНИЙ ТЕРИТОРІЇ.....	<b>123</b>
<b>ОРЛОВ Віктор</b> ЗАСТОСУВАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ У РОЗСЛІДУВАННІ ВОЄННИХ ЗЛОЧИНІВ.....	<b>126</b>

#### **СЕКЦІЯ № 6**

### **ПРОЦЕСУАЛЬНІ Й ТАКТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ТА НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ У РАЙОНАХ ПРОВЕДЕННЯ ВОЄННИХ (БОЙОВИХ) ДІЙ, АБО НА ДЕОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЯХ**

<b>БАБІЧ Дар'я, ПАВЛОВА Наталія</b> ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ТА НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ.....	<b>129</b>
<b>КАВЄРІНА Тетяна</b> РОЛЬ ПОШУКОВИХ ГРУП ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ У ДОКУМЕНТУВАННІ ВОЄННИХ ЗЛОЧИНІВ.....	<b>132</b>
<b>НАРОЖНА Олена</b> ПРОВЕДЕННЯ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ НА ДЕОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЯХ: БЕЗПЕКА ЯК ТАКТИЧНИЙ ПРІОРИТЕТ.....	<b>136</b>
<b>ТЮТІНА Анна, АГАРКОВА Ольга</b> ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ ОГЛЯДУ МІСЦЯ ПОДІЇ НА ДЕОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЯХ.....	<b>139</b>
<b>ФОМІНА Тетяна</b> ОСОБЛИВОСТІ ДОКУМЕНТУВАННЯ ВОЄННИХ ЗЛОЧИНІВ НА ДЕОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЯХ: НА ПРИКЛАДІ М. ІЗЮМ ХАРКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ.....	<b>141</b>

#### **СЕКЦІЯ № 7**

### **ОСОБЛИВОСТІ ПРИЙНЯТТЯ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ РІШЕНЬ У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ, РОЗПОЧАТИХ НА ДЕОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЯХ**

<b>АФАНАС'ЄВА Дар'я, КРУШЕНИЦЬКИЙ Андрій</b> ОСОБЛИВОСТІ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ НА ДЕОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЯХ.....	<b>145</b>
<b>ЗЕЛЕНСЬКИЙ Сергій</b> ІНСТИТУТ ПОНЯТИХ В СВІТЛІ СУЧАСНИХ ПРОБЛЕМ ПРОТИДІЇ КРИМІНАЛЬНИМ ПРАВОПОРУШЕННЯМ НА ДЕОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЯХ .....	<b>149</b>

**СЕКЦІЯ № 8**  
**ВЗАЄМОДІЯ СЛІДЧИХ З ОПЕРАТИВНИМИ ПІДРОЗДІЛАМИ ПІД**  
**РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ НА**  
**ДЕОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЯХ**

<b>ДАРАГАН Валерій, ПОСТОЛОВ Тимур</b> ДЕЯКІ ОСОБЛИВОСТІ ВЗАЄМОДІЇ ОРГАНІВ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ ТА ОПЕРАТИВНИХ ПІДРОЗДІЛІВ КІБЕРПОЛІЦІЇ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ ЗЛОЧИНІВ У СФЕРІ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ.....	<b>151</b>
<b>МИРОНОВ Юрій</b> СПЕЦІАЛЬНА ФІЗИЧНА ПІДГОТОВКА СЛІДЧО-ОПЕРАТИВНОЇ ГРУПИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ.....	<b>154</b>
<b>МОВЧАН Анатолій</b> ВЗАЄМОДІЯ ОПЕРАТИВНИХ ПІДРОЗДІЛІВ З ІНШИМИ ПІДРОЗДІЛАМИ ПРАВООХОРОНИХ ОРГАНІВ У ПРОТИДІЇ НЕЗАКОННОМУ ОБІГУ НАРКОТИЧНИХ ЗАСОБІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ.....	<b>157</b>
<b>ЛУК'ЯНЧИКОВ Євген, ЛУК'ЯНЧИКОВ Борис, МИКИТЕНКО Ольга</b> ЕТАПИ РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ ЗА ЧИННИМ КПК УКРАЇНИ .....	<b>161</b>
<b>ЧЕРНІЄНКО Єлизавета, МАРКОВ Михайло</b> ОРГАНІЗАЦІЯ ВЗАЄМОДІЇ ОПЕРАТИВНИХ ТА СЛІДЧИХ ПІДРОЗДІЛІВ ПІД ЧАС ДОКУМЕНТУВАННЯ ПРОТИПРАВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІЗОВАНИХ УГРУПУВАНЬ.....	<b>166</b>

**СЕКЦІЯ № 9**  
**ПРОЦЕСУАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ ТА АЛГОРИТМ ДІЙ ЩОДО**  
**МОЖЛИВОСТЕЙ ВІДНОВЛЕННЯ ВТРАЧЕНИХ МАТЕРІАЛІВ**  
**КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ НА ДЕОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЯХ**

<b>СОКИРКО Катерина, АГАРКОВА Ольга</b> ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ВІДНОВЛЕННЯ ВТРАЧЕНИХ МАТЕРІАЛІВ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАН.....	<b>168</b>
--	------------

## СЕКЦІЯ № 1

### ОСОБЛИВОСТІ КВАЛІФІКАЦІЇ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ НА ДЕОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЯХ

**КАСИЧ Єлизавета,**  
*здобувач вищої освіти 4-го курсу Навчально-наукового інституту права та підготовки фахівців для підрозділів Національної поліції Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*

*Науковий керівник:*  
**ПАВЛОВА Наталія,**  
*доцент кафедри криміналістики та домедичної підготовки Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент*

### ОСОБЛИВОСТІ ЗДІЙСНЕННЯ ПРАВОСУДДЯ НА ДЕОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЯХ

Умови воєнного стану в Україні значною мірою впливають на всі правовідносини та інституції, через що з'явилися певні зміни до законодавства та процесу здійснення всіх етапів досудового розслідування. Здійснення правосуддя на деокупованих територіях має свої особливості, зумовлені впливом здійснюваної окупації на правову систему та процеси судочинства. Основні особливості включають наступні аспекти: адміністративні та юридичні зміни, обмеження незалежності суддів, юридична невизнаність рішень, порушення прав і свобод людини визначених у чинному законодавстві України та міжнародних нормативно-правових актах.

Згідно ч.1 ст.10 Закону України “ Про правовий режим воєнного стану”: “У період дії воєнного стану не можуть бути припинені повноваження Президента України, Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України, Національного банку України, Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, судів, органів прокуратури, органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, досудове розслідування, розвідувальних органів та органів, підрозділи яких здійснюють контррозвідувальну діяльність.”[1] Але все ж судова гілка влади також зазнала змін та частина суддів юрисдикція яких поширюється на території, де ведуться активні бойові дії призупинила свою діяльність, а саме здійснення правосуддя. У той час суди , що виконують свої повноваження на деокупованих територіях почали відновлювати свою роботу.

Також відповідно до п.6 ч.1 ст.615 Кримінального процесуального кодексу України : “Якщо в умовах воєнного стану відсутня об’єктивна можливість доставити затриману особу до слідчого судді, суду у строк, передбачений статтею 211 цього Кодексу, розгляд клопотання про обрання стосовно неї запобіжного заходу здійснюється із застосуванням доступних технічних засобів відеозв’язку з метою забезпечення дистанційної участі затриманої особи.”[2] У зв’язку з тим, що деяких судів на деокупованих територіях не існує фізично , а під час судового розгляду в судах, які відновили свою роботу часто лунають сигнали “Повітряна тривога” та задля забезпечення безпеки учасників судового засідання є потреба зупиняти судовий розгляд дотримуючись імперативних засад судочинства , при цьому кількість разів існування небезпеки може бути різна, то “Державна судова адміністрація розробила порядок проведення відеоконференції під час судового засідання за участі сторін поза межами приміщення суду. Таким чином було передбачено використання системи EasyCon або інших доступних для суду та учасників судового процесу засобів, що забезпечують проведення судових засідань в режимі відеоконференцзв’язку. Поки розширення застосування онлайн-процедур судового розгляду перебуває на стадії очікування варто активно використовувати ресурси «Електронного суду» (учасник справи, його представник може зареєструватися за посиланням та подати заяву про вступ у справу).Так, зазначена підсистема після реєстрації у власному Електронному кабінеті дозволяє учасникам справи та їх представникам подавати документи до суду, отримувати документи, знайомитись з матеріалами справи тощо.”[3] Але звісно дана система потребує ще багато часу для належного та повного функціонування.

Отже, підсумовуючи все вищесказане, можна дійти до висновку, що судовий розгляд справи, є заключним та найважливішим етапом розслідування кримінального правопорушення, тому здійснення правосуддя на деокупованих територіях є складним та досі постає багато питань для вирішення всіх дискусій щодо судового розгляду.

#### **Список використаних джерел:**

1. Закон України “Про правовий режим воєнного стану” URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text> [дата звернення 20.10.2023];
2. Кримінально процесуальний кодекс України URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> [дата звернення 20.10.2023];
3. Особливості здійснення судочинства в умовах воєнного стану URL: [https://jurliga.ligazakon.net/news/211140\\_osoblivost-zdysnennya-sudochinstva-v-umovakh-vonnogo-stanu;](https://jurliga.ligazakon.net/news/211140_osoblivost-zdysnennya-sudochinstva-v-umovakh-vonnogo-stanu;)

**ОРЛОВ Юрій,**

*доктор юридичних наук, професор, завідувач  
кафедри кримінального права і кримінології  
факультету № 1 Харківського національного  
університету внутрішніх справ*

## **ПРАВУ НА ЖИТТЯ КОМБАТАНТІВ – НАЛЕЖНИЙ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВИЙ ЗАХИСТ**

Війна – подія граничного значення для тих, хто опинився у зоні тяжіння її впливів, наслідків, ефектів. Можна і треба казати про виклики для української державності, які постали у зв'язку з повномасштабною російською агресією. Можна і треба говорити про урбіцид, геноцидальні практики, про страждання цивільного населення й про намагання агресора знищити національну та культурну ідентичність українства, принаймні на тимчасово окупованих, анексованих територіях. Всі ці проблеми слід артикулювати, реагувати у правовому та політичному полях, залучати міжнародні механізми впливу на агресора і його представників, в тому числі й інструменти міжнародної кримінальною юстиції. Але, як на мене, з поля зору у цій панорамі проблем випадає постать воїна, захисника України. Скільки витончених (і не дуже) мистецьких проєктів, продуктів зроблено і випущено, аби привернути увагу до людини у війні, до долі окремого умовного рядового, який переживає війну у свій спосіб!.. У свій спосіб пропускає її через себе, залишаючись у ній, чи залишаючи її у собі. «Червоною лінією» подібних мистецьких жестів проходить ідея людини, її цінності, її самоцінності, яка часто елімінується, губиться, забувається у вищих поверхах політики та, як засвідчує практика, правової політики в тому числі... В цьому контексті не зайвим буде нагадати декілька вихідних правових принципів, установок, орієнтацій, які б підвели читача до головної ідеї цих тез.

Всі люди народжуються вільними і рівними у своїй гідності та правах. Вони наділені розумом і совістю і повинні діяти у відношенні один до одного в дусі братерства (ст. 1 Загальної декларації прав людини). Кожна людина повинна мати всі права і всі свободи, проголошені цією Декларацією, незалежно від раси, кольору шкіри, статі, мови, релігії, політичних або інших переконань, національного чи соціального походження, майнового, станового або іншого становища. Крім того, не повинно проводитися ніякого розрізнення на основі політичного, правового або міжнародного статусу держави або території, до якої людина належить, незалежно від того, чи є ця територія незалежною, підопічною, несамоврядуваною або як-небудь інакше обмеженою у своєму суверенітеті (ст. 2 Загальної декларації прав людини). Кожна людина має право на життя (ст. 3 Загальної декларації прав людини) [1].

Право на життя є невід'ємне право кожної людини. Це право охороняється законом. Ніхто не може бути свавільно позбавлений життя [2].

Право кожного на життя охороняється законом. Нікого не може бути умисно позбавлено життя інакше ніж на виконання смертного вироку суду, винесеного після визнання його винним у вчиненні злочину, за який закон передбачає таке покарання. Позбавлення життя не розглядається як таке, що вчинене на порушення цієї статті, якщо воно є наслідком виключно необхідного застосування сили: а) для захисту будь-якої особи від незаконного насильства; б) для здійснення законного арешту або для запобігання втечі особи, яку законно тримають під вартою; с) при вчиненні правомірних дій для придушення заворушення або повстання (ст. 2 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод) [3].

Ключовим у визнанні права людини на життя за Конституцією України є положення, згідно з яким це право є невід'ємним (частина перша статті 27), невідчужуваним та непорушним (стаття 21). Право на життя належить людині від народження і захищається державою. Конституція України проголошує, що конституційні права і свободи, зокрема право людини на життя, гарантуються і не можуть бути скасовані (частина друга статті 22), що забороняється внесення будь-яких змін до Конституції України, якщо вони передбачають скасування прав і свобод людини і громадянина (частина перша статті 157). Не допускається також звуження змісту та обсягу існуючих прав і свобод, в тому числі невід'ємного права людини на життя, в разі прийняття нових або внесення змін до чинних законів (частина третя статті 22). Отже, за своїм змістом положення частини другої статті 22 Конституції України передбачають, з одного боку, обов'язок держави гарантувати конституційні права і свободи, насамперед право людини на життя, а з другого - утримуватись від прийняття будь-яких актів, які призводили б до скасування конституційних прав і свобод, а отже - і права людини на життя. Виходячи з положень частини другої статті 8 Конституції України, норма частини другої її статті 22 має враховуватись при прийнятті законів та інших нормативно-правових актів, спрямованих на регулювання відповідних суспільних відносин. Конституційне забезпечення невід'ємного права на життя кожної людини, як і всіх інших прав і свобод людини і громадянина в Україні, базується на засаді: винятки стосовно прав і свобод людини і громадянина встановлюються самою Конституцією України, а не законами чи іншими нормативними актами. Відповідно до положення частини першої статті 64 Конституції України «конституційні права і свободи людини і громадянина не можуть бути обмежені, крім випадків, передбачених Конституцією України» [4].

Конституційний Суд України вважає, що позитивний обов'язок держави стосовно впровадження належної системи захисту життя, здоров'я та гідності

людини передбачає забезпечення ефективного розслідування фактів позбавлення життя [5].

Таким чином, небезпідставною є деяка загальна згода, що існує в юриспруденції щодо того, що право на життя – це фундаментальне, невідчужуване, абсолютне право людини, яке означає, що держава гарантує захист від посягань на життя та позбавлення життя, підтримку життю та сприяння його продовженню [6, с. 27–28]. Таке право виникає з моменту народження людини та виявляється в його невід’ємності й невідчужуваності. Воно загальне й універсальне, незмінне, реалізується безпосередньо й об’єктивно [7, с. 75–77].

Навіть побіжний аналіз викладених міжнародно-договірних, а також законодавчо-конституційних і доктринальних джерел права дає змогу переконатися, що право людини на життя є фундаментальним і невід’ємним, а також у тому, що жоден правовий статус людини, що виникає та реалізується в контексті її правомірної діяльності не може підважувати це право. Таким чином, набуття особою міжнародно-правового статусу комбатанта не повинно тягнути за собою скасування права на життя чи деякого звуження його обсягу. В дійсності ж, принаймні у контексті російсько-української війни, відповідного міжнародного збройного конфлікту, маємо протилежну ситуацію. Так звані «конвенційні» позбавлення життя, тобто спричинення одним комбатантом смерті іншому в ситуації бою («законна військова ціль»), без порушень законів і звичаїв війни не вважається протиправним. При тому зауважимо, що з позицій та у форматі міжнародного гуманітарного права так воно і є. Але тільки у цьому форматі. Вихід за його межі, зміна оптики аналізу з *jus in bello* на *jus ad bellum* та ще ширше – до міжнародного права прав людини дозволяє чітко побачити: позбавлення комбатанта життя в бою є правомірним тільки для іншого комбатанта. Втім не є правомірним загалом. І пошук того суб’єкта, хто вчиняє відповідне правопорушення, що спричиняє неправомірне позбавлення життя комбатанта неодмінно приводить до суб’єктів злочину агресії (планування, розв’язування та ведення агресивної війни – ст. 437 КК України). І саме цим суб’єктам, вищому військово-політичному керівництву російської федерації, слід ставити у вину загибель кожного українського воїна.

Наразі ж маємо абсолютно незадовільну ситуації, коли конвенційні позбавлення життя українських військовослужбовців не знаходять адекватної правової реакції. Зібрані мною експертні оцінки серед прокурорів, що здійснюють процесуальне керівництво у кримінальних провадженнях про злочини, вчинені в контексті збройного конфлікту, наочно засвідчують: існує тотальне нерозуміння на рівні правозастосувачів того, що міжнародне гуманітарне право не позбавляє права на життя, а тільки унормовує поведінку учасників збройного конфлікту. Навіть конвенційне заповідання смерті кожному українському (і не тільки) комбатанту належить розглядати як прояв ведення агресивної війни (ч. 2 ст. 437 КК України) та ставити у вину суб’єктам цього

злочину. Необхідно формувати адекватну доказову базу злочину агресії, аби мати об'єктивне і задокументоване уявлення про його масштаб, забезпечити в майбутньому відповідну спрямованість та обсяги функціонування механізмів міжнародної кримінальної юстиції та, зрештою, забезпечити захист права людей на життя. Існує гостра потреба у відповідній зміні правозастосовної практики, приведення її у відповідність до міжнародних принципів права, визнаних цивілізованими народами світу, до принципів і норм Конституції України, які гарантують кожному право на життя.

### Список використаних джерел

1. Загальна декларація прав людини : Міжнародний документ ООН, Декларація. URL: <https://www.coe.int/uk/web/compass/the-universal-declaration-of-human-rights-full-version-> (дата звернення: 10.10.2023).

2. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права : Міжнародний документ ООН, Пакт від 16.12.1966 р. URL: [https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/995\\_043](https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/995_043) (дата звернення: 10.10.2023).

3. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод : Міжнародний документ Ради Європи, Конвенція від 04.11.1950 р. URL: [https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995\\_004#Text](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text) (дата звернення: 10.10.2023).

4. *Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 51 народного депутата України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень статей 24, 58, 59, 60, 93, 190-1 Кримінального кодексу України в частині, що передбачає смертну кару як вид покарання (справа про смертну кару) від 29 грудня 1999 року № 11-рп/1999.* URL: <https://ccu.gov.ua/sites/default/files/ndf/11-rp/99.rtf> (дата звернення: 10.10.2023).

5. *Рішення Великої палати Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо відповідності Конституції України (конституційності) частини шостої статті 216 Кримінального процесуального кодексу України від 24 квітня 2018 року № 3-р/2018.* URL: <https://ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/3-p.pdf> (дата звернення: 10.10.2023).

6. Кузьменко Я. П. Загальна характеристика права людини на життя. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право».* 2014. Вип. 28. Т. 1. С. 26–30.

7. Пеценчук А. Право на життя в системі прав // Проблеми юриспруденції : теорія, практика, суспільний досвід : Матер. наук.-практ. конф. (08 жовтня 2013 р.). URL: [https://legalactivity.com.ua/index.php?option=com\\_content&view=article&id=633%3A071013-13&catid=79%3A2-1013&Itemid=98&lang=en](https://legalactivity.com.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=633%3A071013-13&catid=79%3A2-1013&Itemid=98&lang=en) дата звернення: 11.10.2023).

**ОСУХОВСЬКИЙ Роман,**  
старший викладач кафедри оперативно-  
розшукової діяльності Національної  
академії внутрішніх справ

**ПЕФТІЄВ Денис,**  
начальник відділу Головного слідчого  
управління Національної поліції України

## **РАДІОПЕРЕХОПЛЕННЯ, ДОКАЗ ЧИ НІ?**

Радіорозвідка у розумінні поліцейського це установлення базових станцій операторів мобільного (рухомого) зв'язку, що обслуговують територію, на якій знаходиться місце вчинення кримінального правопорушення, та можливих напрямків руху особи, яка його вчинила, а також інших місць з урахуванням обставин кримінального правопорушення [1], але у військовій справі Радіорозвідка (абр.: РР; англ. Communications Intelligence, COMMINT) — вид радіоелектронної розвідки. Ведеться шляхом перехоплення радіопереговорів в каналах радіозв'язку (телефонії, телеграфії та ін.). Основне завдання радіорозвідки — добування відомостей шляхом виявлення, перехоплення відкритих, кодованих передач радіостанцій, пеленгування джерел радіосигналів та визначення їх місцезнаходження, обробка та аналіз перехопленої інформації в цілях розкриття її змісту [2].

У спадок від радянської армії Збройним Силам новоствореній Українській державі дісталась потужна система радіоелектронної розвідки (РЕР). Після проведення низки реформ у Збройних Силах України утворена потужна система радіоелектронної розвідки, яка являється важливою складовою воєнної розвідки України. Система РЕР ЗСУ має видову структуру. До її складу входять: головний центр РЕР (орган управління), частини та підрозділи РЕР Сухопутних військ, Повітряних Сил та Військово-морських сил. Також важливим джерелом інформації для Головного управління розвідки Міністерства оборони (ГУР МОУ) є Національний центр управління та випробування космічних засобів Державного космічного агентства України (НЦ УВКЗ). НЦ УВКЗ – не є військовим формуванням, і не входить в систему радіоелектронної розвідки, проте є важливим джерелом інформації, отриманої спеціальними технічними засобами, в тому числі і для ГУР МОУ [3].

Однією з можливостей підрозділів РЕР є перехоплення радіопереговорів, а також визначення приблизної локації з якої передається радіосигнал. Як наслідок цієї роботи у засобах масової інформації з'являються аудіофайли на яких зафіксовано спілкування учасників російських окупаційних військ [4], і така інформація цікава не лише у військовій справі, деяка інформація може свідчити

про вчинення воєнних злочинів, яких на теперішній час вже зареєстровано більше ніж 110 тисяч.

Інформація, яка здобувається у ході проведення радіорозвідки надзвичайно цінна для встановлення обставин, які підлягають доказуванню у кримінальному провадженню. Окрім визначення місця вчинення злочину, також є можливість зафіксувати віддання злочинного наказу наприклад на артилерійське ураження лікарні, розстріл полоненого, позбавлення волі місцевого мешканця тощо. Під час прослуховування радіоефіру можна почути позивні, тих хто приймає участь у розмові, а найголовніше отримати унікальний зразок голосу. На теперішній час за допомогою програмного забезпечення маючи біометричний голосовий зліпок, наприклад полоненого російського військовослужбовця, можна віднайти його у масиві інформації та провівши фоноскопічну експертизу отримати висновок експерта про ідентифікацію особи за фізичними даними голосу, що є процесуальним джерелом доказів.

Також, використовуючи отримані за допомогою радіоперехоплення відомості, правоохоронні органи можуть зіставити їх із вже наявною інформацією, а також ідентифікувати осіб які приймають участь в розмові по позивним застосовуючи власні бази даних та інформаційні системи.

Але на тепер постає питання, як інформацію здобуту у ході розвідувальної діяльності використати у кримінальному провадженні, чи вважати фіксацію розмови у радіоефірі втручанням у приватне спілкування. Відповідно ст. 258 КПК України спілкуванням є передання інформації у будь-якій формі від однієї особи до іншої безпосередньо або за допомогою засобів зв'язку будь-якого типу. Спілкування є приватним, якщо інформація передається та зберігається за таких фізичних чи юридичних умов, при яких учасники спілкування можуть розраховувати на захист інформації від втручання інших осіб [5]. Військовослужбовці дійсно мають бажання зберегти спілкування в умовах приватності, тому використовують кодований радіосигнал, а також використовують слова-шифри, але якщо вважати радіоперехоплення як негласну слідчу (розшукову) дію, то як отримати інформацію, яку потрібно зазначити у клопотанні, а саме відомості про особу (осіб), місце або річ, щодо яких необхідно провести негласну слідчу (розшукову) дію. Декілька військовослужбовців можуть користуватися однією радіостанцією, окрім того встановити саме з якої радіостанції в ефір трансливалася інформація не можливо, на відміну від GSM-зв'язку, де відбувається передача інформації після реєстрації IMEI або IMSI у мережі.

Також необхідно звернути увагу на те, що на відміну від негласної слідчої (розшукової) дії «Зняття інформації з електронних комунікаційних мереж», де для отримання інформації використовується спеціальне обладнання, прослухати та записати радіоефір може будь яка особа, яка сканером радіосигналу або радіостанцією знайде частоту що використовують військові.

Раніше у роботі правоохоронців зустрічалися факти коли злочинці використовували радіостанції у злочинній діяльності, при вчиненні крадіжок, розбійних нападів тощо, але це були поодинокі випадки та була можливість іншими заходами задокументувати протиправні дії. При документуванні воєнних злочинів ситуація зовсім інша, це обумовлено неможливістю фізичного перебування на певних територіях та відповідно обмеженістю проведення слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій, тому питання використання результатів радіоелектронної розвідки в кримінальному процесі потребує негайного вирішення.

### **Список використаних джерел:**

1. Про затвердження Інструкції з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні : наказ Міністерства внутрішніх справ України від 07 лип. 2017 р. № 575. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0937-17>.
2. Словник військових термінів / Упорядники А. М. Плехов, С. Г. Шапкин. — М. : Військове видавництво, 1988. — С. 616.
3. Радіоелектронна розвідка Збройних Сил України : [сайт]. URL: <https://mil.in.ua/uk/articles/137316/>.
4. Радіоперехоплення по відкритому морському рятувальному каналу російських військ з острова Зміїний : [сайт]. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=iCLtvvHsAdw>.
5. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.

***ПИСЬМЕНСЬКИЙ Євген,**  
завідувач кафедри поліцейської діяльності  
факультету підготовки фахівців для підрозділів  
поліції Луганського навчально-наукового  
інституту імені Е.О. Дідоренка Донецького  
державного університету внутрішніх справ,  
доктор юридичних наук, професор*

## **ГРОМАДЯНИН УКРАЇНИ ЯК СУБ'ЄКТ КОЛАБОРАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ**

Питання про те, хто є суб'єктом колабораційної діяльності (ст. 111-1 КК України), є неоднозначним і викликає з-поміж фахівців суперечки, а отже, формування правозастосовної практики в процесі розслідування цього кримінального правопорушення може відбуватися у неодноковий спосіб.

На особливу увагу заслуговує те, що ч. 4 і ч. 6 ст. 111-1 КК України (на противагу іншим положенням цієї статті про основні склади кримінального правопорушення) не містять безпосереднього зазначення того, що суб'єктом вчинення колабораційної діяльності є громадянин України. Це може зумовлювати висновок про те, що таким суб'єктом є будь-яка особа незалежно від наявності українського громадянства, як і роблять деякі автори [1, с. 108; 2, с. 212]. Наприклад, Н. Антонюк з цього приводу зауважує, що оскільки в деяких частинах ст. 111-1 КК України законодавець не згадує суб'єкта взагалі, то йдеться про загального суб'єкта кримінального правопорушення. Коли суб'єктом колабораційної діяльності є громадянин України, то про це безпосередньо зазначено в конкретній частині ст. 111-1 КК України [3, с. 57 – 58].

Водночас якщо виходити з позиції про те, що норма про кримінальне правопорушення, передбачене ст. 111-1 КК України, є спеціальною щодо державної зради, а саме такий підхід узгоджується із історичною, соціальною та правовою природою розгляданого діяння, то **суб'єктом** колабораційної діяльності варто вважати громадянина держави, територія якої перебуває під окупацією [4, с. 115]. Тому суб'єкт колабораційної діяльності відповідно до ст. 111-1 КК – це завжди *громадянин України* (незважаючи на відсутність відповідного положення у ч. 4 та ч. 6 ст. 111-1 КК України, що можна вважати проявом неухважності законодавця).

Схожу позицію висловлюють й інші юристи, зазначаючи, що з огляду на спорідненість колабораційної діяльності з державною зрадою, суб'єктом відповідних кримінальних правопорушень слід визнавати саме громадянина України [5, с. 386; 6, с. 254]. На погляд К. Янішевської та А. Криська, суб'єктом колабораційної діяльності є фізична осудна особа, якій виповнилося 16 років і яка є громадянином України [7, с. 74]. Виходячи із змісту ст. 111-1 КК України, суб'єкт цього злочину спеціальний, оскільки ним може бути лише громадянин України, – зауважує А. Ландіна [8, с. 135].

Думки інших дослідників з приводу порушеного питання характеризуються своєю контроверсійністю. Зокрема, М. Дякур та А. Шевчук спочатку пишуть, що ст. 111-1 КК України передбачає відповідальність за колабораціонізм, як особливу форму державної зради, але далі в контексті ч. 4 ст. 111-1 КК України резюмують таке: особою, яка може бути притягнута до відповідальності за вчинення цього злочину, може бути не тільки громадянин України, а й будь-яка особа, яка на законних підставах володіє певними матеріальними ресурсами [9, с. 146, 148]. Ще більша суперечливість притаманна позиції А. Беніцького, який спочатку слушно зауважує, що колаборант – це особа, котра зраджує інтересам своєї країни, тобто та особа, яка має певний правовий статус (громадянство) і має відповідні правовідносини із країною, яку вона зраджує, а згодом стверджує, що оскільки в диспозиції ч. 4 та ч. 6 ст. 111-1 КК України

відсутня згадка про громадянство особи, то суб'єктами цих форм колабораційної діяльності можуть бути як громадяни України, так й іноземці або особи без громадянства. Далі з цього приводу він критикує інших дослідників: «слід не погодитись з авторами, які звужують коло суб'єктів злочинів, передбачених ч. 4 ст. 111-1 КК України, іноземцями чи особами без громадянства або лише громадянами України» [10, с. 90 – 91].

О. Кравчук та М. Бондаренко висловлюють міркування про те, що суб'єкт усіх правопорушень, які становлять колабораційну діяльність (цього прямо не передбачено в законі, однак впливає з самого поняття колабораційної діяльності), як правило, повинен відповідати такій характеристиці як належність до місцевого населення або наявність інших сталих зв'язків із відповідною окупованою територією (місце проживання, місце реєстрації, місце ведення господарської або іншої діяльності). Разом з тим учені зауважують, що в деяких складах колабораційної діяльності важливе значення має громадянство – належність до громадянства України [11, с. 199, 203]. Отже, з одного боку, визнається, що громадянство України для суб'єктів колабораційної діяльності має значення не в усіх випадках, з другого – резонно констатується зв'язок колаборантів з територією проживання, яка перебуває під окупацією. Належність до місцевого населення насамперед пов'язується із громадянством держави, чийм національним інтересам відповідні особи зашкоджують своєю поведінкою, і з огляду на яку вони несуть відповідальність за спеціальною підставою. Отже, колаборантом може вважатися особа, яка посягає на національні інтереси своєї держави, тобто тієї з якою вона має постійний правовий зв'язок, чим зумовлюється лояльність до неї [12, с. 104].

Як небезпідставно наголошує І. Медицький, буквально тлумачення ч. 4, ч. 6 ст. 111-1 КК України, за відсутності ремарки про вчинення протиправних дій саме громадянином України, свідчить про те, що кримінальній відповідальності підлягає будь-яка особа, незалежно від наявності / відсутності громадянства. Одночасно позиції дослідників, які вважають, що суб'єктом колабораційної діяльності може бути лише громадянин України, він пропонує віддати перевагу, як такій, що відповідає справжній волі (духові) та цілям прийняття проекту Закону України про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо встановлення кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність, а також потребам правозастосовної практики [13, с. 143, 144].

Подальший розвиток кримінального законодавства про відповідальність за колабораційну діяльність має відбуватися у спосіб законодавчого врегулювання дослідженого питання. Лише особа, яка є громадянином України, має визнаватися суб'єктом колабораційної діяльності (усіх її видів). До внесення відповідних змін до ст. 111-1 КК України її ч. 4 і ч. 6 треба тлумачити обмежувально, тобто таким чином, що суб'єктом колабораційної діяльності у відповідних формах є лише громадянин України.

Водночас треба враховувати, що набуття нового громадянства без виходу з українського громадянства не може виключати відповідальності за вчинення колабораційної діяльності (це не стосується осіб без громадянства, які не можуть визнаватись колаборантами). Особа вважається громадянином України, доки вона в установленому законом порядку не буде позбавлена цього громадянства (рішення про припинення громадянства ухвалює Президент України, про що видає відповідний указ). Правильною слід визнати позицію, відповідно до якої особа до видання зазначеного указу про припинення громадянства користується всім обсягом прав та виконує всі покладені на неї обов'язки, які має громадянин України [14, с. 306 – 307].

Отже, суб'єкт кримінального правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 111-1 КК України, – спеціальний. Це фізична, осудна особа, яка досягла віку, з якого може наставати кримінальна відповідальність, а саме 16 років, та має громадянство України.

### **Список використаних джерел:**

1. Музика А.А. Норми про кримінальну відповідальність за колабораційну діяльність потребують актуальних поправок. *Кримінально-правові відповіді на виклики воєнного стану в Україні* : матеріали міжнар. наук. конф., м. Харків, 5 трав. 2022 р. / упоряд. та заг. ред. : Ю.В. Баулін, Ю.А. Пономаренко. Харків : Право, 2022. С. 103 – 116.

2. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за заг. ред. І.М. Копотуна. Київ : «К Н Т», 2023. 932 с.

3. Антонюк Н. Державна зрада і колабораційна діяльність: питання кримінально-правової кваліфікації. *Слово Національної школи суддів України*. 2021. № 4 (37). С. 56 – 68.

4. Новели кримінального законодавства України, прийняті в умовах воєнного стану : наук.-практ. комент. / А.А. Вознюк, О.О. Дудоров, Р.О. Мовчан, С.С. Чернявський та ін. ; за ред. А.А. Вознюка, Р.О. Мовчана, В.В. Чернея. Київ : Норма права, 2022. 278 с.

5. Кузнецов В.В., Сийплові М.В. Кримінальна відповідальність за колабораційну діяльність як новий виклик сьогодення. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право»*. 2022. Вип. 70 (1). С. 381 – 388.

6. Голінка М.І. Стаття 111-1 КК України (колабораційна діяльність) та суміжні їй явища: проблеми законодавчого регулювання. *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права. Серія економічна. Серія юридична*. 2023. Вип. 36. С. 251 – 258.

7. Янішевська К.Д., Крисько А.С. Загальнотеоретичні аспекти та класифікація колабораційної діяльності як кримінально-правового явища. *Вісник НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право*. 2022. Вип. 4 (56). С. 71 – 76.

8. Ландіна А.В. Кримінальна відповідальність спеціальних суб'єктів за окремі види правопорушень в умовах воєнного стану. *Українська кримінальна юстиція в умовах війни* : матеріали VIII (XXI) Львівського форуму кримінальної юстиції (м. Львів, 9 – 11 червня 2022 року) / упорядник І.Б. Газдайка-Василишин. Львів : ЛьвДУВС, 2022. С. 134 – 136.

9. Дякур М.Д., Шевчук А.В. Щодо матеріального забезпечення як форми колабораційної діяльності в умовах воєнного стану. *II Наукові читання пам'яті Ганса Гросса* : збірник тез міжнародної науково-практичної конференції (м. Чернівці, 09 грудня 2022 р.). Чернівці : Чернівець. нац. у-нт ім. Ю. Федьковича, 2023. С. 145 – 150.

10. Беніцький А. Особливості кримінально-правової кваліфікації злочинів, передбачених ч. 4 ст. 111-1 Кримінального кодексу України, та розмежування їх із суміжними складами злочинів. *Право України*. 2022. № 11. С. 88 – 99.

11. Кравчук О., Бондаренко М. Колабораційна діяльність: науково-практичний коментар до нової статті 111-1 КК. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 3. С. 198 – 204.

12. Радутний О.Е. Публічні заклики та заперечення як форми інформаційної колабораційної діяльності за кримінальним кодексом України. *Інформація і право*. 2022. № 2 (41). С. 99 – 115.

13. Медицький І.Б. Суб'єкт колабораційної діяльності (теоретико-прикладний аналіз). *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка*. 2023. № 1 (101). С. 141 – 152.

14. Левчук-Микитюк А. Визначення суб'єкта складу злочину «державна зрада». *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 4. С. 302 – 309.

**СВИРИДОВ Олександр,**

курсант 406 навчального взводу  
факультету №1 Донецького державного  
університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

**КРУШЕНИЦЬКИЙ Андрій,**

т.в.о. завідувача кафедри кримінального  
процесу та криміналістики факультету  
№1 Донецького державного університету  
внутрішніх справ, капітан поліції

**НОРМАТИВНО ПРАВОВІ АКТИ, ЩО РЕГУЛЮЮТЬ ДІЯЛЬНІСТЬ  
НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ ЩОДО ЗАПОБІГАННЯ КРИМІНАЛЬНИМ  
ПРАВОПОРУШЕННЯМ НА ДЕОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЯХ**

Фундаментальним Законом, який регулює питання діяльності Національної поліції, є Закон «Про Національну поліцію» 2015 р., оскільки він є основним у системі нормативно-правових актів, норми яких регулюють діяльність поліції, в тому числі й щодо запобігання кримінальним правопорушенням, відповідно усі інші підзаконні акти мають відповідати цьому Закону, у ньому закріплюються організаційно-правові основи діяльності поліції (зокрема і щодо запобігання кримінальним правопорушенням), також у Законі прописані порядок, сутність, підстави, вимоги та види превентивних заходів задля запобігання правопорушень.

Першим аспектом проблеми є класифікаційний підхід, норми якого поділяються на певну систему нормативних правових актів, що регулюють певні правові інститути, і, в нашому випадку, діяльність поліції щодо запобігання кримінальним правопорушенням на деокупованій території України. Тому підходу до цієї класифікації слід приділити деяку увагу. Дослідники, які працюють з таксономією в нормативному праві, дотримуються різних підходів, наприклад, М. Вилегжаніна серед критеріїв виділяє характер волевиявлення державних органів (документи правотворчості, що можуть встановлювати, змінювати або відмінити норми права); за галузями права; за часом дії; за суб'єктами нормотворчої діяльності (акти референдумів; Верховної Ради України, Президента, Кабміну, Міністерства внутрішніх справ, Національної поліції України); за територіальним принципом; за колом осіб, на яких розповсюджується дія акту; за юридичною силою (від Конституції та конституційних законів, законів до підзаконних актів) [1, с. 35–40].

Серед критеріїв класифікації Д. Приймаченко розглядає обсяг нормативних актів, що регулюють діяльність певних державних органів, відповідно, внутрішні правові акти, а також міжнародно-правові договори та угоди, ратифіковані Україною. Відповідно до регулювання суспільних відносин через призму діяльності центрального органу виконавчої влади він виділяє:

- 1) акти, акти, що містять норми про загальні засади організації і побудови системи органу влади, його завдання та функції;
- 2) акти, що визначають правовий статус, компетенцію конкретних структурних підрозділів органу влади;
- 3) типові акти, що визначають порядок реалізації повноважень органу влади;
- 4) акти, що делегують окремі повноваження інших органів виконавчої влади конкретному органу влади [2].

Л. Гончар визначає основні критерії нормотворчості з точки зору забезпечення діяльності державних органів: перша група – акти вищих органів центральної влади; друга група це акти центральних органів виконавчої влади (міністерства, служби тощо); третя група це акти органів, що входять до системи

органу державної влади. Ще одним критерієм Л. Гончар виділяє форму ухвалення:

- 1) конституційні закони;
- 2) кодифіковані та звичайні;
- 3) постанови вищого представницького органу влади;
- 4) постанови уряду;
- 5) укази Президента України;
- 6) накази центральних органів виконавчої влади та інших державних органів [3, с. 43–44].

План дій органів виконавчої влади з відновлення деокупованих територій територіальних громад передбачає строки і пріоритети діяльності поліції на деокупованих територіях.

Серед 131 заходу, передбаченого центральною вадою для усіх органів виконавчої влади та публічних адміністрацій на місцях Національна поліція згадується 19 разів. Серед них є здійснення заходів з виявлення та документування фактів використання символіки, визначеної Законом України «Про заборону пропаганди російського нацистського тоталітарного режиму, збройної агресії Російської Федерації як держави-терориста проти України, символіки воєнного вторгнення російського нацистського тоталітарного режиму в Україну»; здійснення заходів з її знищення; здійснення заходів з очищення (розмінування) територій населених пунктів, об'єктів життєзабезпечення населення, гасіння пожеж, розбирання завалів тощо; вжиття заходів для виявлення осіб, причетних до колабораційної діяльності та пособництва державі-агресору; надання підтримки у створенні громадських формувань з охорони громадського порядку і державного кордону, здійснення координації їх діяльності; організації, спрямування та здійснення контролю за повсякденною (оперативною) діяльністю громадських формувань з охорони громадського порядку і державного кордону; здійснення приймання, зберігання вилученої, добровільно зданої або знайденої вогнепальної, газової, холодної та іншої зброї, боєприпасів, набоїв, вибухових речовин та пристроїв; вжиття заходів до встановлення місця перебування безвісти зниклих осіб, зокрема за особливих обставин; виявлення дітей, які залишилися без батьківського піклування; проведення обліку дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування, забезпечення переміщення дітей до безпечних районів з тимчасовим влаштуванням до сімейних форм виховання; збір інформації про ділянки узбережжя морів, морських заток, лиманів та островів у внутрішніх морських водах у межах пляжної зони та узбережжя водних об'єктів на земельних ділянках прибережних захисних смуг Чорного та Азовського морів, річок Дніпро та Південний Буг, де є небезпека мінування, передача інформації уповноваженим органам, які займаються розмінуванням та ін. Безпосередньо на Національну поліцію покладені такі заходи як забезпечення повернення, а у разі неможливості

забезпечення відновлення наявної документації щодо власників зареєстрованої зброї [4].

Отже, акти, що регулюють діяльність Національної поліції щодо запобігання кримінальним правопорушенням на деокупованих територіях також групувати в систему за рядом критеріїв. Базовим, на нашу думку, є приналежність до національного законодавства або до міжнародно-правових актів, що ратифіковані Україною. Звісно, діяльність поліції не лише на деокупованих територіях але й загалом, має засновуватися на нормах міжнародних актів ООН, Європейської спільноти щодо стандартів діяльності поліції тощо. Якщо брати національне законодавство, варто виділити за юридичною силою Конституцію; фундаментальні Закони, які визначають основи діяльності Національної поліції; Закони, які регулюють окремі аспекти діяльності поліції щодо запобігання правопорушенням (не лише злочинів). Серед підзаконних актів варто окремо виділити акти МВС та Національної поліції України, які спрямовані на регулювання питання запобігання правопорушенням загалом, зокрема на деокупованих територіях. Окремо необхідно виділити підзаконні, акти, які затверджують план дій і досягнення певних цілей на деокупованих територіях, наприклад, надважливим подібним актом став «План дій органів виконавчої влади з відновлення деокупованих територій територіальних громад», затверджений Кабміном 30 грудня 2022 р.

### **Використана література:**

1. Вилегжаніна М. В. Класифікаційний аналіз нормативно-правових актів. Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. 2011. № 1. С. 35–40. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/bdi\\_2011\\_1\\_6](http://nbuv.gov.ua/UJRN/bdi_2011_1_6) (дата звернення 05.10.2023);
2. Приймаченко Д. В. Адміністративна діяльність митних органів у сфері реалізації митної політики держави: дисертація: Дніпропетровськ, 2007. 422 с. URL: <http://biblio.umsf.dp.ua/jspui/handle/123456789/1955> (дата звернення 05.10.2023);
3. Гончар Л. Я. Аналіз основних критеріїв класифікації нормативно-правових актів, що визначають правові засади організації діяльності адміністративних судів. Право і Безпека. 2016. № 4. С. 41–46. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pib\\_2016\\_4\\_9](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pib_2016_4_9) (дата звернення 06.10.2023);
4. Про затвердження плану дій органів виконавчої влади з відновлення деокупованих територій територіальних громад : розпорядження Кабінету Міністрів України від від 30 грудня 2022 р. № 1219-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1219-2022-%D1%80#Text> (дата звернення 06.10.2023).

**ФЕДОРЧАК Ірина,**  
викладач кафедри кримінального права та  
кримінології факультету №1 Донецького  
державного університету внутрішніх справ,  
капітан поліції

## **КВАЛІФІКАЦІЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ ЩОДО НЕЗАКОННОГО ПОВОДЖЕННЯ ЗІ ЗБРОЄЮ НА ДЕОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЯХ**

Людина, її життя і здоров'я, недоторканість і безпека визнаються в Україні однією з соціальних цінностей відповідно до статті 3 Конституції України. Громадський порядок, громадська безпека є одним з основних завдань Кримінального кодексу України (ст. 1) та віднесена законодавцем до числа базових суспільних об'єктів.

Одним з актуальних питань завжди було незаконне поведіння з вогнепальною зброєю, бойовими припасами та вибуховими речовинами, оскільки воно тягне за собою не лише громадський порядок, а й життя та здоров'я громадян України. Нажаль, актуальності дане питання набирає все більше й більше обертів, починаючи з 2014 року, коли розпочалось з вторгнення військ Російської Федерації на східну територію нашої держави та анексії Автономної Республіки Криму від України.

На жаль, у пам'яті кожного громадянина України, на завжди залишається у спогадах ніч 24 лютого 2022 року. Того ж дня, кожний з нас хотів в той або інших спосіб зберегти цілісність своєї Держави, захистити свою домівку, дітей від вражої атаки з боку Російської Федерації. На той час, було важливим захист своє Вітчизни, у зв'язку з тим було прийняте рішення щодо відшукування зброї та бойових припасів, які надавались кожному в руки, хто мав бажання стати на захист своєї Держави. Через що розповсюдження (збут) вогнепальної зброї, бойових припасів та вибухових речовин на «чорному ринку», стало найбільш актуальним та з боку державних органів не контрольованим, тим паче на непідконтрольних територіях. Втрачена та трофейна зброя на місцях бойових дій, являє собою зброю, яка вже списана або зовсім не підзвітна для державних органів України, тому завжди в попиті на «чорному ринку». Тому, ціль виконавчих державних органів є попередження та усічення незаконного обігу зброї, бойових припасів та вибухових речовин.

Ознайомившись зі змінами до статті 263 Кримінального кодексу України (Відомості Верховної Ради України, 2001 р., № 25-26, ст. 131) щодо посилення відповідальності за незаконне придбання, передачу чи збут вогнепальної зброї, бойових припасів, вибухових речовин або вибухових пристроїв в умовах воєнного

або надзвичайного стану, з'явилося питання щодо призначення міри покарання за вчинене кримінальне правопорушення.

Вивчивши Наказ Міністерства внутрішніх справ № 622 від 21.08.98 «Про затвердження Інструкції про порядок виготовлення, придбання, зберігання, обліку, перевезення та використання вогнепальної, пневматичної, холодної і охолощеної зброї, пристроїв вітчизняного виробництва для відстрілу патронів, споряджених гумовими чи аналогічними за своїми властивостями металевими снарядами несмертельної дії, та патронів до них, а також боєприпасів до зброї, основних частин зброї та вибухових матеріалів», Закон України «Про зброю», Пленум Верховного суду України Постанова від 26 квітня 2002 року № 3 «Про судову практику в справах про викрадення та інше незаконне поводження зі зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами, вибуховими пристроями чи радіоактивними матеріалами», проект Закону "Про право на цивільну вогнепальну зброю" опублікований 23 лютого 2022, статтями 191-195<sup>6</sup> Кодексу України про Адміністративні правопорушення, в жодному із вказаних нормативно-правових актах не зазначена кількість боєприпасів, з якої особа може бути притягнута до кримінальної відповідальності. У розуміння того, що в даному випадку використання вогнепальної зброї, бойових припасів, вибухових речовин або вибухових пристроїв, має тяжкі наслідки, а саме життя та здоров'я людини.

Зазначені вище нормативні акти та багато інших законів України, та методиках встановлення належності об'єкта до бойових припасів вогнепальної стрілецької зброї, регулюють застосування зброї, бойових припасів, вибухових речовин та встановлюють обов'язкові правила поведінки громадян, які забезпечують режим законного та незаконного обігу зброї в Україні.

Однак, відсутнє розмежування у визначенні покарання за незаконне придбання, носіння, зберігання чи збут вогнепальної зброї за родовими та індивідуальними рисами, які тягнуть за собою підвищені ризики для життя суспільства, їх здоров'я, власності населення (рухоме та нерухомого майно, жилі та нежитлові об'єкти, інфраструктурні об'єкти та інші), громадський порядок та загалом безпеку громадян України. Тобто, характер та ступінь небезпеки зброї, силу та радіус ураження залежить від індивідуальних характеристик предмету, що може спричинити тяжкі наслідки від її застосування, що в свою чергу тягне за собою вчинення більш суспільно-небезпечних дій в сфері громадського порядку.

Також, звертаючи увагу, що законодавець не розмежував кількість бойових припасів, а саме патронів, за незаконне зберігання, яких наступає кримінальна відповідальність.

Якщо виділити практичну складову, яка поєднана з теоретичними методиками розслідувань кримінальних правопорушень передбачених статтею 263 кримінального кодексу України, виникають труднощі не тільки у притягненні до відповідальності, а й у призначенні покарання. Оскільки є випадки, коли особа

незаконно зберігає один, два або п'ять патронів, які по своїм критеріям відносяться до бойових припасів, внаслідок чого притягується до однієї і тієї ж відповідальності, як й особа, що незаконно зберігає бойові припаси у декілька разів, а той у десятки разів більше та своїми діями або бездіяльністю може спричинити значну суспільну небезпеку, не беручи до уваги збут бойових припасів. Виходячи з того, що на даний час в нашій країні діє воєнний стан, то протиправне зберігання боєприпасів у кількості 2-3 патронів, може призвести до щонайменшої міри покарання у вигляді позбавлення волі від 7 років. Однак, практиці, слідчі застосовуючи ч.2 ст.11 Кримінального кодексу України приймають рішення стосовно закриття кримінального провадження, відповідно до п.2, ч.1 ст. 284 Кримінально процесуального кодексу України, за малозначністю діяння. У даному випадку, особа залишається безкарною за вчинене правопорушення, що тягне за собою невідповідальність та скоєння нових злочинів. У зв'язку з чим вважаю, що має бути розмежування кількості бойових припасів, наприклад невеликої кількості, великої та особливо великої кількості. Відповідно до кількості зберігаємих бойових припасів має бути відповідне покарання, починаючи від штрафів за невелику кількість до позбавлення волі за велику та особливо велику кількість незаконного зберігання бойових припасів.

Виходячи з вищевикладеного, Кримінальний кодекс України та інші нормативні акти України, на законодавчому рівні не можуть врегулювати відносини у сфері обігу зброї, бойових припасів та вибухових речовин. Тобто, не сформовано правозастосовної практики, що зумовлює необхідність взаємозалежної системи, з загальним результатом якої є правомірна поведінка особи та правопорядок загалом. Пропоную законодавцю приділити увагу питанню стосовно визначення у законі кількості патронів та відповідного покарання за незаконне зберігання бойових припасів, визначення покарання з урахуванням розмежування зброї за її родовими та індивідуальними рисами, характером та ступенем ураження, з метою забезпечення громадського порядку та запобігання тяжких наслідків небезпечних для людства в цілому.

### **Список використаних джерел:**

1. Наказ Міністерства внутрішніх справ № 622 від 21.08.98 «Про затвердження Інструкції про порядок виготовлення, придбання, зберігання, обліку, перевезення та використання вогнепальної, пневматичної, холодної і охолощеної зброї, пристроїв вітчизняного виробництва для відстрілу патронів, споряджених гумовими чи аналогічними за своїми властивостями металевими снарядами несмертельної дії, та патронів до них, а також боєприпасів до зброї, основних частин зброї та вибухових матеріалів», URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0637-98#Text> , дата звернення 24.10.2023.
2. Закон України «Про зброю»,

- URL: <https://ips.ligazakon.net/document/JF2D900A?an=3> , дата звернення 24.10.2023.
3. Пленум Верховного суду України Постанова від 26 квітня 2002 року № 3 «Про судову практику в справах про викрадення та інше незаконне поводження зі зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами, вибуховими пристроями чи радіоактивними матеріалами».
  4. Проект Закону "Про право на цивільну вогнепальну зброю" опублікований 23 лютого 2022,  
URL: <https://www.rada.gov.ua/news/Novyny/219896.html> , дата звернення 24.10.2023.
  5. Кодекс про Адміністративні правопорушення, URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text> , дата звернення 24.10.2023.
  6. Кримінальний кодекс України від 05 квіт. 2001 р. № 2341-III. Відомості Верховної Ради України. 2001. № 25–26,  
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> , дата звернення 24.10.2023.
  7. Конституція України, Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, № 30, ст. 141, URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> , дата звернення 24.10.2023.
  8. Методика встановлення належності об'єкта до бойових припасів вогнепальної стрілецької зброї та його придатності до стрільби / ДНЕДКЦ МВС України. ДЕЗП МІНЮСТ України; [Гамов Д.Ю.] – К., 2012, 25 с., зареєстрована у Реєстрі методик проведення судових експертиз. Реєстраційний код 3.2.05.

***ЯЩЕНКО Андрій,**  
професор кафедри кримінального  
права і кримінології факультету № 1  
Харківського національного  
університету внутрішніх справ*

**РОЗПАЛЮВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ, РЕГІОНАЛЬНОЇ, РАСОВОЇ ЧИ  
РЕЛІГІЙНОЇ ВОРОЖНЕЧІ ТА НЕНАВИСТІ (ПРОБЛЕМИ  
СУБ'ЄКТНОГО СКЛАДУ ТА ОСОБЛИВОСТІ КРИМІНАЛЬНОЇ  
ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА СТ. 161 КК УКРАЇНИ)<sup>2</sup>**

Законом України № 2110-IX від 03.03.2022 р. «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення кримінальної відповідальності за

виготовлення та поширення забороненої інформаційної продукції» запроваджено додаткові ознаки щодо порушення рівноправності громадян залежно від їх расової, національної належності, релігійних переконань, інвалідності та за іншими ознаками, зокрема діями, спрямованими на розпалювання регіональної ворожнечі [7]. Як зазначають автори законопроекту № 5102 від 18.02.2021 р. «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України (щодо посилення кримінальної відповідальності за виготовлення та поширення забороненої інформаційної продукції)» вагомою складовою гібридної інформаційної війни проти України залишаються прояви ворожої пропаганди, що негативно впливають на суспільну свідомість в Україні. Метою внесення відповідних змін, згідно законопроекту, виступає створення правових підстав протидії ворожим інформаційним впливам засобами кримінального-правового характеру в умовах триваючої війни РФ з Україною [5].

Доречно зазначити, що ще у 2015 році, на підставі рішення Ради національної безпеки і оборони України від 25.01.2015, введеним в дію Указом Президента № 85/2015 від 14.02.2015 «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 25 січня 2015 року «Про надзвичайні заходи протидії російській загрозі та проявам тероризму, підтримуваним Російською Федерацією» [8], Кабінету Міністрів України за участю Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення було доручено взяти невідкладних заходів щодо припинення російської інформаційної агресії, здійснюваної з використанням іноземних та вітчизняних засобів масової інформації. З цього часу посилюються заходи з припинення трансляцій російських каналів як розважального, так і інформаційного характеру. Підтримав рішення та його відповідність Конституції України щодо необхідності посилення протидії інформаційній пропаганді Російської Федерації й Конституційний Суд України [9].

Розуміючи небезпеку російського нарративу щодо збройної агресії проти України, Національна рада з питань телебачення і радіомовлення та інші державні інституції почали здійснювати заходи з протидії такій пропаганді не лише стосовно української аудиторії, а й щодо глядачів країн Євросоюзу [2]. Першою реакцією після звернення до Європейської платформи регуляторних органів стала швидка заборона телеканалів Russia Today і Sputnik у ЄС. Згідно 9 пакету санкцій Рада ЄС ініціювала процес призупинення ліцензій на мовлення ще чотирьох російських ЗМІ: «НТВ»/«НТВ Мир», «Россия 1», «РЕН ТВ» та «Первый канал» [3]. Як зазначили представники Європейського Союзу, засоби масової інформації РФ перебувають під постійним прямим чи непрямим контролем керівництва РФ та використовуються ним для безперервних та узгоджених дій щодо дезінформації та військової пропаганди, які легітимізують агресію Росії та підтримують підтримку України. За повідомленнями відділу зв'язків з медіа та суспільними інституціями Нацради з питань телебачення і

радіомовлення, наразі лише дві російські телепрограми інформаційного спрямування поширюються у відкритому вигляді, зокрема на супутнику Hot Bird мовлять проросійські канали RT Documentary та RT Arabic [2].

Однак, слід зазначити, що заборона трансляції телеканалів та окремих передач не позбавляє правоохоронні органи можливості притягнення до відповідальності осіб винних у розпалюванні мови ворожнечі, пропаганди війни, а також не усуває наслідків продовжуваного впливу такої пропаганди безпосередньо на населення країни агресора.

Необхідність притягнення до кримінальної відповідальності підбурювачів за поширення пропаганди ненависті незалежно від місця вчинення кримінального правопорушення та громадянства підтверджує і світовий досвід, зокрема, справа Юліуса Штрейхера видавця газети «Der Stürmer», на шпальтах якої розміщувалися заклики до знищення євреїв під час другої світової війни або Фердинанда Нахімана та Жана Боско Барайягвізу, керівників «Вільного радіо і телебачення тисячі пагорбів» (RTLМ), пропаганда в яких призвела до геноциду народності тутсі (за приблизними оцінками було убито від 500 тисяч до 1 мільйона людей) [1].

Дослідження судової практики за матеріалами вироків у кримінальних справах, пов'язаних із застосуванням статті 161 Кримінального кодексу України на період з 2007 по 2023 рік, внесених до Єдиного державного реєстру судових рішень, підтверджує наявність певних правотворчих та правозастосовних проблем реалізації кримінального правового забезпечення рівноправності громадян. Так, за вказаний період було винесено близько 20 вироків, з яких значна частина – розпалювання релігійної ворожнечі та образа почуттів громадян у зв'язку з їхніми релігійними переконаннями; 3 випадки – переслідування етнічної групи кримських татар, декілька випадків – приниження національної честі та гідності і лише 1 випадок поширення мови ворожнечі в ЗМІ. Слід констатувати, що правоохоронна система зосереджує увагу щодо розпалювання ворожнечі лише на так званому «побутовому» рівні. Це також підтверджує і той факт, що в більшості вироків зазначені дії спрямовані на конкретну особу або незначну групу осіб (релігійна громада) без залучення широкого кола осіб, в тому числі засобів масової інформації. Більше того, результати моніторингу українських медіа щодо залучення мови ворожнечі до свого арсеналу комунікативних засобів є достатньо низькими [4, с. 94–95]. У той самий час, діяльність телеканалів «Russia Today», «Первый канал», «Россия-24», «Звезда» та інших, які розповсюджують атмосферу ненависті та ворожості, розпалюють національну ворожнечу навіть після початку повномасштабної війни залишаються поза увагою нашої правоохоронної системи. До цього часу не зареєстровано жодного кримінального провадження за розпалювання національної, регіональної, расової чи релігійної ворожнечі та ненависті проти, скажімо, Соловйова, Скабєєвої, Сімон'ян та їм подібним.

Можливість продовження війни РФ багато в чому залежить від підтримання військової агресії безпосередньо російським населенням, а також добровільним поповненням лав збройних сил держави агресора. Саме в цьому випадку на перший план виходить пропаганда, організована в ЗМІ ще на початку 2000 років, де російського мешканця «зомбують» з приводу помилковості виникнення та тимчасовості існування української держави, відсутності такої нації як українська, розпалюються національна, регіональна ворожнеча до всього українського. Безпосередньо ці заходи дозволили російській владі не тільки розпочати повномасштабну військову агресію у 2022 році, але й продовжувати отримувати підтримку з боку російського населення на кінець другого року вторгнення, незважаючи на жахливі втрати та поразки. Таким чином, необхідність протидії пропаганді ненависті та мові ворожнечі є беззаперечною. Незважаючи на це, запропоновані зміни до ст. 161 КК України не вирішують поставлених завдань та досягнення мети згаданого законопроекту, особливо в аспекті притягнення до кримінальної відповідальності іноземних громадян.

По-перше, окремі з таких змін носять «косметичний характер». Так, категорія регіональної відмінності громадян як підґрунтя розпалювання ворожнечі охоплюється попередньою редакцією статті в частині «інших ознак» і навряд чи потребує деталізації [6].

По-друге, порушення питання про притягнення до кримінальної відповідальності іноземних громадян за розпалювання національної ворожнечі (ст. 161 КК України), ускладнюється недоліками чинного кримінального законодавства України щодо відповідальності згаданих фізичних осіб за вказані протиправні дії. Зокрема, відповідно до ст. 8 КК України притягнення до кримінальної відповідальності за КК України іноземних громадян, які не проживають постійно в Україні, та які вчинили кримінальні правопорушення за межами України, можливо лише у випадках передбачених міжнародними договорами або якщо вони вчинили передбачені КК України тяжкі або особливо тяжкі злочини проти прав і свобод громадян України або інтересів України. Враховуючи те, що кримінальні правопорушення, передбачені ч. 1 і 2 ст. 161 КК України, не є тяжкими або особливо тяжкими злочинами, а кримінальне правопорушення, передбачене ч. 3 ст. 161 КК України, є тяжким злочином лише за наявності ознак вчинення протиправних дій організованою групою або у разі спричинення тяжких наслідків, то індивідуалізація кримінальної відповідальності за розпалювання національної, регіональної, расової чи релігійної ворожнечі та ненависті стосовно іноземних громадян або осіб без громадянства за відсутності вказаних особливо кваліфікованих ознак неможлива. Це, до речі, стосується й випадків порушення питання про притягнення до кримінальної відповідальності іноземних громадян за пропаганду війни (ст. 436 КК України), виправдовування, визнання правомірною, заперечення збройної агресії Російської Федерації проти України, глорифікація її учасників (ст. 436-2

КК України), публічні заклики до насильницької зміни чи повалення конституційного ладу або до захоплення державної влади (ч. ч. 1–3 ст. 109 КК України).

По-третє, оскільки розпалювання національної, регіональної, расової чи релігійної ворожнечі та ненависті доволі часто здійснюється не лише з використанням засобів масової інформації, але й, безпосередньо, завдяки вчиненню таких протиправних дій уповноваженими особами ЗМІ, у тому числі й іноземних ЗМІ, це вимагає, принаймні, постановки питання про можливість застосування щодо таких ЗМІ передбачених розділом XIV-I Загальної частини КК заходів кримінально-правового характеру. Наразі сьогодні, з огляду на чинне кримінальне законодавство України, така потенційна можливість також виключається, що навряд чи є виправданим.

Підсумовуючи викладене, зазначимо, що чинне національне кримінальне законодавство у сфері протидії розпалювання національної, регіональної, расової чи релігійної ворожнечі та ненависті, стосовно дій вчинених іноземними громадянами, й насамперед громадянами РФ, в тому числі у сфері медіа, як з використанням ЗМІ, так і за безпосередньою причетністю ЗМІ, потребують вдосконалення. Одним із можливих варіантів подолання вищезгаданих окремих недоліків є: 1) доповнення ч. 3 ст. 161 КК України такою кваліфікуючою ознакою як вчинення дій, передбачених ч. 1 і 2 цієї статті, «... з використанням інформаційно-телекомунікаційних систем і технологій, у тому числі засобів масової інформації ...», одночасно, можливо, з обов'язковим уточненням диспозиції ст. 8 Загальної частини КК України в аспекті можливості притягнення до кримінальної відповідальності іноземців, що не проживають постійно в Україні, якщо вони вчинили за її межами злочини проти інтересів України незалежно від ступеня їх тяжкості; 2) доповнення п. 4 ч. 1 ст. 96-3 КК України після цифр «160» цифрами «161», а після цифр «436» цифрами «436-2».

### **Список використаних джерел:**

1. «Заклики до геноциду»: яке покарання чекає на кремлівських пропандистів? / Радіо свобода. URL : <https://www.radiosvoboda.org/a/zlochyny-rosiyski-propahandysty-henotsyd/31752518.html>.
2. Викинути Скаб'єву з телевізора: чи можливо позбавити українців доступу до російського ТБ? / Економічна правда. URL : <https://www.epravda.com.ua/publications/2023/01/12/695886/>.
3. ЄС остаточно схвалив 9-ий пакет санкцій проти Росії / Економічна правда. URL : <https://www.epravda.com.ua/news/2022/12/16/695102/>.
4. Ісакова Т. О. Мова ворожнечі як проблема українського інформаційного простору. Стратегічні пріоритети. 2016. № 4 (41). С. 90–97.
5. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України (щодо посилення кримінальної відповідальності за виготовлення та поширення забороненої

інформаційної продукції) : пояснювальна записка до проекту Закону України № 5102 від 18.02.2021 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL : <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/pubFile/555691>.

6. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України (щодо посилення кримінальної відповідальності за виготовлення та поширення забороненої інформаційної продукції) : висновок на проект Закону України № 5102 від 18.02.2021// БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/pubFile/1243501>.

7. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення кримінальної відповідальності за виготовлення та поширення забороненої інформаційної продукції : Закон України № 2110-IX від 03.03.2022 // БД «Законодавство України» / ВР України URL : [Про внесення змін до деяких ... | від 03.03.2022 № 2110-IX \(rada.gov.ua\)](#).

8. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 25 січня 2015 року «Про надзвичайні заходи протидії російській загрозі та проявам тероризму, підтримуваним Російською Федерацією» : Указ Президента України від 14.02.2015 № 85/2015 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/85/2015#Text>.

9. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 47 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих приписів статті 6 Закону України «Про телебачення і радіомовлення», статей 15, 15-1, 26 Закону України «Про кінематографію» // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/va03p710-21#Text>.

**Assoc. Prof. Phd. Elżbieta Żywucka - Kozłowska**

*university of warmia and mazury in olsztyn*  
0000-0002-6039-5580 *E-mail:*  
*malerude@poczta.onet.pl*

## **LEGAL QUALIFICATION OF COMMON CRIMES AND WAR**

### **Summary**

At all times, including during war, people commit crimes. Many of these crimes may be classified as war crimes if they were committed by soldiers of the aggressor state against civilians and prisoners of war. In addition to these, there are also crimes committed by collaborators of the occupiers and other people who are neither soldiers nor collaborators. The criminal law assessment of the behavior of both collaborators and common criminals may be more stringent. While war crimes do not have a statute of limitations, those that do not have this specification become statute-barred after the expiry of the time specified by law. Each state has the right to establish in its own law penalties for war crimes, for crimes committed by collaborators during the war.

Similarly, it has the right to increase criminal liability for common crimes committed during a state of war.

**Keywords:** war, war crime, legal qualification of the act

The legal qualification of acts prohibited by criminal law is based primarily on the features [1.] There is nothing new, let alone revealing, in this. It seems reasonable that some common crimes may be considered war crimes if they were committed during the war by soldiers and collaborators of a foreign state. According to the Rome Statute of the International Criminal Court, war crimes include, among others, murders committed against the civilian population, murders of prisoners of war, rape and pillage [2]. Nowadays, the state of war, just like in the past, generates not only destruction and destruction of the attacked state, but also causes an increase in the number of common crimes. It is important to distinguish which of them should be recognized and judged on the basis of national law and which on the basis of international law, in this case the Rome Statute. National (Polish) law in the provisions of the criminal act directly indicates war crimes and their punishability. It should be added that Poland, as a party to the Rome Statute, pursues and punishes perpetrators of war crimes for whom international arrest warrants have been issued. Therefore, the question arises not so much about the choice of the legal basis for prosecution, but about the qualifications. The essence is to determine whether a public crime should be classified as a common crime or a war crime. There is no doubt that a perpetrator who is a member of a tactical association of a state that attacked another, committing, for example, the murder of a civilian or rape, will be liable for a war crime if the prosecuting state is a party to the ICC. Prosecution will be possible under international law if the country is a signatory to the Geneva Conventions. If not, national law will apply. While murder is always a crime (except for privileged types as it is regulated in Poland), theft, abuse or unlawful deprivation of liberty are not. War crimes, as the name suggests, are intentional acts punishable by imprisonment for a period of not less than 3 years [3.], as adopted in Polish criminal law. The legislator decided that war crimes are not subject to a statute of limitations, unlike ordinary crimes. This is important from the point of view of the criminal liability of the perpetrator and the possibility of prosecuting him. The provisions of this chapter provide for much stricter penalties against the perpetrator of war crimes than in the case of an ordinary crime, which means in practice that if the perpetrator commits the crime of rape, qualified as a war crime, the criminal law assessment of the behavior will be much more severe than if the act is recognized as a crime. common. In countries that have become the target of an attack by another country, changes in the applicable law, generally known as martial law, are introduced from the very beginning. In Polish law, such regulation is included in the Constitution [4]. Janusz Bryk emphasizes that "the Constitution of the Republic of Poland, in Chapter XI entitled 'States of emergency', distinguishes three types of such states: martial law, state of emergency and state of natural disaster." It should be added that Art. 116 of the Constitution (in Chapter IV entitled "The Sejm and the Senate") also

adds a state of war. It is not by accident that the state of war has been regulated separately, as it has effects mainly in the international arena. The primary role here is played by the Sejm, which decides on the state of war and the conclusion of peace on behalf of the Republic of Poland, which results from Art. 116 section 1”[5]. The law of martial law in the broad sense does not limit the inalienable rights of an individual, but it introduces restrictions and certain rules of behavior (e.g. curfew, prohibition of movement without the consent of the military authorities and the police, etc.). All this is dictated by the security of the state and citizens. The literature contains descriptions of post-war trials in which death sentences were passed for common crimes that were classified by law enforcement agencies and courts as war crimes[6]. Significant comments in this regard were made by Sylwia Bykowska, who emphasized that after the end of World War II, "the law in Poland was adapted to settle crimes related to the criminal activities of the Third Reich only, because the process of Poland becoming dependent on the USSR after 1945 excluded the possibility of prosecuting Soviet crimes committed during the war”[7]. Citing other sources, the cited author clearly noted that special, separate criminal legislation was created in the occupied countries, allowing for the prosecution of collaborators and collaborators of the occupier [8]. Crimes committed during war should be carefully investigated so that they are properly classified by the procedural body. Crimes recognized by international law as war crimes must be qualified as such. Crimes committed by collaborators are a separate issue. The thesis that criminal liability for this group of perpetrators should be the same as for war criminals seems justified. Help and cooperation with the occupier, invader, aggressor must be the subject of a criminal and legal assessment, taking into account not only the degree of guilt but also the motivation, which in such cases most often deserves special condemnation.

Each state has its own law in which, while respecting the principles of international law, it may impose penalties for the most serious crimes, including war crimes and crimes committed by collaborators during the war. Perpetrators of crimes who were not collaborators are usually held accountable in court under general principles. Martial law and the state of war may increase criminal liability for crimes of any type due to the extraordinary situation of war.

#### Bibliography :

1. Królikowski M., Zawłocki R. *Prawo karne*. Wydawnictwo CH Beck, Warszawa 2015
2. Rzymski Statut Międzynarodowego Trybunału Karnego sporządzony w Rzymie z dnia 17 lipca 1998 r., Dz. U. z 2003 r. nr 78, poz. 708.
3. Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 roku Kodeks karny , Dz.U. Nr 88, poz. 553; przepisy rozdziału XVI
4. Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r., (Dz.U. Nr 78, poz. 483 ze zm.)

5. Bryk T. , Przegląd regulacji stanów nadzwyczajnych w przepisach Konstytucji RP. *Przegląd prawa konstytucyjnego* 2011, nr (1 (5), s. 223-234.
6. Paczoska A., Tajemnica grobu nr 253 : porucznik Michał Gujda (1912-1950), *Studia Włocławskie* 2005, nr 8, 425-437.
7. Bykowska S. , Volksdeutsche i eingedeutsche w optyce powojennego ustawodawcy, czyli o wyłączeniu ze społeczeństwa polskiego wrogich elementów. *Studia Gdańskie. Wizje i rzeczywistość* 2013, nr (10), s. 421-432.
8. Pasek A. , Przepięstwa okupacyjne w polskim prawie karnym z lat 1944–1956, Wrocław 2002.

*Драгоненко А.О.*

*Донецький державний університет  
внутрішніх справ  
доцент кафедри кримінального права  
та кримінології факультету №1  
кандидат юридичних наук, доцент*

## **ПРОБЛЕМИ КВАЛІФІКАЦІЇ СЕКСУАЛЬНОГО НАСИЛЬСТВА, ВЧИНЕНОГО НА ДЕОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЯХ**

На даний час заборона будь-якого прояву сексуального насильства все більш явно та незамасковано є складовою частиною у різних нормативно-правових документах, що визначають правила ведення війни. Історія й аналіз військових конфліктів 20 століття яскраво демонструє факт того, що сторони конфлікту мало дотримуються законів і звичаїв війни, а їх дотримання рідко забезпечується примусовими заходами.

Кожний випадок прояву сексуального насильства – це воєнний злочин, який вимагає жорстокого і справедливого покарання для тих, хто його скоїв. Подібних випадків за період російсько-української війни – коли постраждали діти, дорослі, жінки, чоловіки, за інформацією правозахисників, тисячі. Але офіційно, за даними Офісу Генпрокурора, станом на 11 серпня 2023 року, з початку повномасштабної військової агресії РФ прокурори зафіксували 225 фактів фактів сексуального насильства. Жертвами сексуального насильства стали: чоловіки – 79 випадків, жінки – 146 випадків; злочинів, вчинених щодо неповнолітніх – 13 (постраждали 12 дівчат та 1 хлопець). Серед вчинених

злочинів переважають: зґвалтування, каліцтво або насильство над статевими органами, примусове оголення, погрози та спроби зґвалтування, примус дивитися на сексуальні знущання над близькими особами [1].

Усі факти сексуального насильства, пов'язаного з конфліктом, щодо цивільних осіб зареєстровані та розслідуються правоохоронними органами України за ст. 438 КК України (порушення законів і звичаїв війни). Ця норма є однією із небагатьох у Кримінальному кодексі України, яка визначає відповідальність за вчинення воєнних злочинів, якими, як зазначалось вище, є факти сексуального насильства, пов'язаного з російсько-українським міжнародним збройним конфліктом, щодо цивільного населення України. На жаль, з погляду кваліфікації зазначених вище фактів сексуального насильства стаття 438 КК України має низку суттєвих недоліків.

До кримінальних правопорушень проти статевої свободи та статевої недоторканості у мирний та воєнний час застосовуються різні стандарти. Так, в умовах бойових дій та окупації стандарт сексуальної згоди не є чинним (зокрема, згідно із сучасними стандартами міжнародного гуманітарного та міжнародного кримінального права) – примус передбачається за замовчуванням, оскільки йдеться про озброєних солдатів, проти яких цивільне населення є практично беззахисним. Наявність таких умов – обставин примусу, унеможлиблює будь-який факт добровільної згоди людини. Чи можемо ми говорити про вибір людини, якщо вона не чинила фізичного опору, чи, умовно, «погодилась» на вступ у сексуальні відносини з озброєним ворогом.

Склади воєнних злочинів передбачаються й міжнародними актами – у Женевських конвенціях та Римському статуті Міжнародного кримінального суду. Стаття 438 КК України є бланкетною, вона не встановлює вичерпний перелік діянь, а відсилає до джерел міжнародного гуманітарного права. При призначенні покарання міжнародні суди враховують різні обтяжуючі фактори, наприклад, настання вагітності чи спричинення важких фізичних та психологічних наслідків потерпілим. Як показує світова практика країн, де відбувалися війни чи збройні конфлікти, зокрема, у Боснії і Герцеговині, Колумбії, Руанді, Камбоджі тощо, такі справи розслідуються достатньо довго. Судові процеси також тривають чимало часу, це може тривати десятиліттями. Це пов'язано, зокрема, з відсутністю доступу до території, де вчинялися злочини, проблемою з ідентифікацією потенційних підозрюваних, браком свідків та потерпілих, які не одразу готові розповідати тощо. Справа з вироками у цій категорії специфічна. У близькому майбутньому можуть бути винесені лише

заочні вироки щодо безпосередніх виконавців цих злочинів – мова йде про солдатів держави-агресора та офіцерів нижньої та середньої ланки. У той же час наші розслідування та вироки формуватимуть доказову базу для притягнення вищої ланки військових та політичних лідерів держави-агресора через командну відповідальність. Ця концепція широко використовується, насамперед, МКС та іншими міжнародними трибуналами. У національному законодавстві, на жаль, вона відсутня [2].

В Україні досі не внесені зміни до Кримінального кодексу щодо кваліфікації сексуального насильства як військового злочину. Адже у світовій юридичній практиці злочини, вчинені під час війни, вважаються більш тяжкими і відповідальність за них передбачається суворіша

За вчинення воєнних злочинів немає строку давності притягнення до відповідальності. Це важливо з огляду на те, що не всі постраждалі готові одразу після сексуального насильства заявити про нього офіційно.

Варто додати, що під час війни більше, ніж у мирний час, поширені й інші прояви сексуального насильства. Наприклад, сексуальні домагання щодо жінок з боку цивільних громадян під час перебування в бомбосховищах. Такі випадки часто замовчуються жінками як «несерйозні». Водночас за Стамбульською конвенцією сексуальне домагання є видом гендерно зумовленого насильства. Проте в Україні Стамбульська конвенція, на жаль, досі не ратифікована – попри заклики правозахисників. Зараз це як ніколи на часі, адже дозволить підвищити стандарти надання допомоги постраждалим від сексуального насильства як у воєнний, так і в мирний час.

#### **Список використаних джерел:**

1. Офіс Генерального прокурора України URL: <https://gp.gov.ua/ua/categories/novini>
2. Сексуальне насильство в умовах війни: як кваліфікується та куди звертатися по допомогу – юристка та психологиня URL: <https://suspilne.media/469754-seksualne-nasilstvo-v-umovah-vijni-ak-kvalifikuetsa-ta-kudi-zvertatisa-po-dopomogu-uristka-ta-psihologina/>

**Король І.С.**  
викладач кафедри кримінального  
права та кримінології  
факультету № 1

## **ОСОБЛИВОСТІ ПРОТИДІЇ КРИМІНАЛЬНИМ ПРАВОПОРУШЕННЯМ НА ДЕОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЯХ**

24 лютого 2022 року розпочалася повномасштабна війна Російської Федерації проти України, Указом Президента України №64/2022 [1] Володимиром Зеленським був введений воєнний стан.

На разі відбуваються зміни в законодавстві, а саме в Кримінальному кодексі України [2], де шляхом внесення змін до діючого законодавства конкретизуються діяння та посилюється кримінальна відповідальність за їх вчинення.

Аналізуючи Проект Закону України Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексу України щодо вдосконалення відповідальності за деякі злочини проти основ національної безпеки України», що вноситься Народними депутатами України на розгляд хотілось би звернути увагу на наступні пропозиції.

Статтю 111 КК України пропонується викласти в наступній редакції:

1. Публічне заперечення громадянином України здійснення збройної агресії проти України, встановлення та утвердження тимчасової окупації частини території України або публічні заклики громадянином України до підтримки рішень та/або дій держави-агресора, воєнізованих або збройних формувань та/або окупаційної адміністрації держави-агресора, до співпраці з державою-агресором, воєнізованих або збройних формувань та/або окупаційною адміністрацією держави-агресора, до невизнання поширення державного суверенітету України на тимчасово окуповані території України –

караються штрафом від трьох тисяч до п'яти тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або позбавленням волі на строк до трьох років, з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк від десяти до п'ятнадцяти років.

2. Добровільне зайняття громадянином України посади, не пов'язаної з виконанням організаційно-розпорядчих або адміністративно-господарських функцій в окупаційній адміністрації держави-агресора,-

карається штрафом від чотирьох тисяч до шести тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або позбавленням волі на строк до трьох років, з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк від десяти до п'ятнадцяти.

3. Здійснення громадянином України пропаганди у закладах освіти, закладах оздоровлення та відпочинку, місцях, що використовуються для проведення навчальних, спортивних і культурних заходів, з метою сприяння або

виправдовування здійснення збройної агресії проти України, встановленню та утвердженню тимчасової окупації частини території України, уникненню відповідальності за здійснення державою-агресором збройної агресії проти України, а також дії громадян України, спрямовані на впровадження та/або реалізацію стандартів освіти держави-агресора у закладах освіти, –

карається штрафом від п'яти тисяч до семи тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або позбавленням волі на строк до чотирьох років, з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк від десяти до п'ятнадцяти років.

4. Добровільна передача громадянином України матеріальних активів окупаційній адміністрації держави-агресора, незаконним воєнізованих або збройних формувань, створених на тимчасово окупованій території України, а також організація та/або провадження господарської діяльності або здійснення незалежної професійної діяльності у взаємодії з окупаційною адміністрацією держави-агресора, з метою забезпечення інтересів та потреб держави-агресора, її окупаційної адміністрації, воєнізованих або збройних формувань, створених на тимчасово окупованих територіях України, -

караються штрафом від семи тисяч до п'ятнадцяти тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або позбавленням волі на строк від п'яти до семи років, з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк від десяти до п'ятнадцяти років та з конфіскацією майна або без такої.

5. Добровільне зайняття громадянином України посади, пов'язаної з виконанням організаційно-розпорядчих або адміністративно-господарських функцій, в окупаційній адміністрації держави-агресора, або обрання до її органів, а також участь в організації та/або проведенні незаконних виборів та/або референдумів на тимчасово окупованій території України або публічні заклики чи примус до організації, проведення або участі у таких незаконних виборах та/або референдумах на тимчасово окупованій території України, –

караються позбавленням волі на строк від п'яти до десяти років з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк від десяти до п'ятнадцяти років та з конфіскацією майна або без такої.

6. Організація або проведення громадянином України заходів політичного характеру, здійснення інформаційної діяльності у співпраці з державою-агресором та/або її окупаційною адміністрацією, спрямованих на підтримку держави-агресора, її окупаційної адміністрації або воєнізованих або збройних формувань та/або на уникнення нею відповідальності за збройну агресію проти України, за відсутності ознак державної зради –

караються позбавленням волі на строк від п'яти до десяти років з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк від десяти до п'ятнадцяти років та з конфіскацією майна або без такої.

7. Добровільне зайняття громадянином України посади в судових або правоохоронних органах окупаційної адміністрації держави-агресора, а також добровільна участь громадянина України у воєнізованих або збройних формуваннях держави-агресора або надання таким формуванням допомоги у веденні бойових дій проти Збройних Сил України, інших військових формувань, правоохоронних органів, утворених відповідно до законів України, добровольчих формувань, що були утворені або самоорганізовувалися для захисту незалежності, суверенітету та територіальної цілісності України, за відсутності ознак державної зради, -

караються позбавленням волі на строк від дванадцяти до п'ятнадцяти років з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк від десяти до п'ятнадцяти років та з конфіскацією майна або без такої.

8. Вчинення особами, зазначеними у частинах п'ятій - сьомій цієї статті, дій або прийняття рішень, що призвели до загибелі людей або настання інших тяжких наслідків,

карається позбавленням волі на строк п'ятнадцять років або довічним позбавленням волі, з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк від десяти до п'ятнадцяти років та з конфіскацією майна або без такої.

У примітці до частини 4 ст. 111 КК України зазначено що під здійсненням незалежної професійної діяльності розуміється надання послуг адвоката, аудитора, оцінювача, експерта, арбітражного керуючого, приватного виконавця, незалежного посередника, члена трудового арбітражу, третейського судді, а також виконання повноважень нотаріуса або державного реєстратора чи суб'єкта державної реєстрації прав. Під «господарською діяльністю» у частині четвертій цієї статті слід розуміти діяльність, визначену Податковим кодексом України.

Відповідно до ст. 14.1.36. Податкового кодексу України [3] господарська діяльність - діяльність особи, що пов'язана з виробництвом (виготовленням) та/або реалізацією товарів, виконанням робіт, наданням послуг, спрямована на отримання доходу і проводиться такою особою самостійно та/або через свої відокремлені підрозділи, а також через будь-яку іншу особу, що діє на користь першої особи, зокрема за договорами комісії, доручення та агентськими договорами.

На мою думку, не всі види господарської діяльності повинні підлягати кримінальній відповідальності, у зв'язку з тим, що більшість з них є критично важливими для населення, яке опинилось в окупації. Слід визначити чіткий перелік видів господарської діяльності, які будуть звільнені від кримінальної відповідальності, у зв'язку з виправданими суспільними потребами їх діяльності на окупованій території. Таким чином вважаю, необхідним передбачити окрему частину статті 111-1 КК України в якій визначити підстави звільнення від

кримінальної відповідальності за здійснення господарської діяльності, яка є критично необхідна населенню під окупацією.

У частині восьмій статті 111-1 КК України під тяжкими наслідками, якщо вони полягають у матеріальній шкоді, вважається шкода, що в одну тисячу і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян. Про те, не зрозуміло чому поняття «тяжкі наслідки» охоплює матеріальну шкоду та не враховано загроза фізичному та психологічному здоров'ю потерпілого. Гадаю під тяжкими наслідками від дій, або прийнятих рішень, визначених у статті 111-1 КК України осіб, також слід розуміти спричинення тілесних ушкоджень середнього чи важкого ступеню тяжкості, чи таке, що спричинило втрату будь-якого органу або його функцій, каліцтво статевих органів, втрату дітородної функції, психічну хворобу або інший розлад здоров'я, переривання вагітності, настання каліцтва, спричинення інших фізичних вад.

Перелічені вище уточнення спрямовані в першу чергу на конкретизацію суб'єкту кримінального правопорушення та розширення понять щодо наслідків вчиненого злочину, що є необхідним для кваліфікації кримінального правопорушення, проведення якісного досудового розслідування та винесення справедливого рішення суду.

#### **Список використаних джерел:**

1. Про введення воєнного стану в Україні : Указ Президента України від 24.02.2022 № 64/2022 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text>

2. Кримінальний кодекс України від 05 квіт. 2001 р. № 2341-III. Відомості Верховної Ради України. 2001. № 25–26. Ст. 131 зі змінами. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.

3. Податковий кодекс України. URL: [tps://zakon.rada.gov.ua/laws/show/275517?find=1&text=%D0%B4%D1%96%D1%8F%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D1%96%D1%81%D1%82%D1%8C+#w1\\_3](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/275517?find=1&text=%D0%B4%D1%96%D1%8F%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D1%96%D1%81%D1%82%D1%8C+#w1_3)

**УДОД Андрій**

*завідувач кафедри кримінального права та кримінології факультету №1 Донецького державного університету внутрішніх справ*

**КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ОБРАЗУ ЧЕСТІ І ГІДНОСТІ  
ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦЯ, ПОГРОЗА ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦЮ**

Образ честі і гідності військовослужбовця, погроза військовослужбовцю, на сьогоднішній день кримінальна-правова охорона потерпілих від вище зазначеної статті кримінального кодексу є вкрай актуальним на сьогоднішній день. Захист честі і гідності в реаліях сьогодні є в край необхідним для моральної підтримки самих військовослужбовців так і ветеранів бойових дій. Але вчинення даного кримінального правопорушення, хоч і на превеликий жаль, здійснюється на території України, а вже на деокупованій території цей злочин може вчинятися відносно військовослужбовця набагато частіше, перш за все це пов'язано з тим, що навіть за відносно короткий час пропаганда окупаційної влади перевернула свідомість осіб які опинилися на окупованій території. При цьому в конструкції ст. 435-1 КК України присутня деяка недосконалість, щодо кваліфікації відповідних суспільно-небезпечних діянь.

Чесць військовослужбовця визначається його зобов'язаннями перед державою, суспільством та його оточенням. Вона включає в себе відданість цінностям, які стоять в основі служби: відвага, відданість, справедливість і відповідальність. Тому, чесць військовослужбовця - це внутрішня якість, що передбачає відданість вищим цінностям та моральним стандартам.

Гідність військовослужбовця полягає в повазі до самого себе та інших. Військовослужбовці повинні демонструвати повагу до прав людини та міжнародного гуманітарного права навіть під час виконання своїх обов'язків.

Виходячи із вище зазначених визначень, складно визначити, яка саме повинна бути суспільно-небезпечна дія за для того, що б образити чесць і гідність військовослужбовця в даному контексті. Але за загальним правилом образа честі і гідності супроводжується образою честі і гідності саме в непристойній формі із демонстрацією непристойних дій чи демонстрацією відповідних образливих жестів, знаків і висловлювань. Тут постає питання, якими саме жестами, висловлюваннями чи діями суб'єкт кримінального правопорушення повинен здійснити за для образи військовослужбовця. Тому в цьому випадку розуміння образа честі і гідності військовослужбовця покладається на останнього і вже він повинен давати оцінки чи ці дії, жести, висловлювання ображають його чесць і гідність.

В даному випадку суб'єктивне оцінювання образи військовослужбовця, яке покладене на останнього не дасть повного розуміння, що в нас є кримінальним правопорушенням, а де буде відсутній склад кримінального правопорушення, призведе до зловживання потерпілими особами свої суб'єктивним судженням щодо образи.

Щодо розуміння погрози військовослужбовцю, в даному аспекті все доволі зрозуміло висловлювання, демонстрація спричинення тілесних ушкоджень, вбивства або висловлювання знищення майна військовослужбовця в загальному розуміння можливо визначити на процесуальному рівні шляхом проведення відповідних слідчих дій і послідовно можна визначити що суб'єкт злочину мав

на меті висловлюючи погрозу фізичного насильства чи демонструючи погрозу спричинення вбивства та/або насильства щодо військовослужбовця. Тому під погрозою слід розуміти погрозу психічного насильства (як самостійного виду насильства, заподіянням якого можливо погрожувати), а також заподіянням побоїв, мордування, легких, середньої тяжкості та тяжких тілесних ушкоджень, згвалтуванням, задоволенням статевої пристрасті неприродним способом.

Також, такі кримінальні правопорушення можуть вчинятися і між військовослужбовцями, щодо образи честі і гідності але в іншій образливій формі а ніж така яка була описана вище, а саме: - надумана хоробрість або відвага перед тим військовослужбовцями, які ще не приймали участь у військових діях або були залучені в інших заходах військового характеру; - присвоєння собі героїчних вчинків які прикрашені або загалом не відбувалися з цим військовослужбовцем. Такі дії так само тягнуть за собою образу честі і гідності щодо тих осіб, котрі не здогадуються про неправдивість такої інформації. Таким чином, потерпілим в даному випадку може бути як військовий так і звичайна особа котра немає відношення до військової служби.

Тому ст. 435-1 КК України необхідно також додати діяння направлені проти військової доблесті. Саме поняття доблесті передбачає собою, що — це свідома готовність долати будь-які перепони на шляху досягнення якої-небудь високої мети, не втрачаючи гідності та честі. В цьому випадку перекладаючи поняття доблесті саме у військову сферу матимемо відповідний кримінально-правовий захист військовослужбовця, суспільства, громадян України від неправдивої інформації, щодо «героїчності» окремих осіб які намагаються себе прикрасити на фоні інших осіб або загалом набути собі яких небуть бонусів за видуману героїчну інформацію.

Тому в даному випадку ст. 435-1 КК України необхідно доповнити відповідною частиною, щодо «Дії спрямовані на осквернення військової доблесті» де відповідальність буде наступати як для військовослужбовців так і для загальних суб'єктів кримінальної відповідальності, потерпілими особами від вище зазначених дій необхідно визначати, як загальні так і спеціальні суб'єкти.

**СЕКЦІЯ № 2**  
**ОРГАНІЗАЦІЙНО-ТАКТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОТИДІЇ**  
**КРИМІНАЛЬНИМ ПРАВОПОРУШЕННЯМ НА ДЕОКУПОВАНИХ**  
**ТЕРИТОРІЯХ**

**Пекарська Євгенія,**

*Донецький державний університет внутрішніх справ,  
студентка 1-го курсу факультету підготовки  
фахівців права, управління та економічної безпеки*

*Науковий керівник:*

**Пекарський Сергій,**

*Донецький державний університет внутрішніх справ,  
доцент кафедри оперативно-розшукової діяльності  
та інформаційної безпеки факультету № 3, кандидат  
юридичних наук, доцент*

**ПРАВОВІ ЗАСАДИ ЕВАКУАЦІЇ ЦИВІЛЬНОГО НАСЕЛЕННЯ**  
**В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ**

Однією з актуальних проблем сучасної України є евакуація цивільного населення із територій де відбуваються бойові дії, а також з районів можливих бойових дій. Дана діяльність має правову регламентацію, що є предметом даного дослідження. Так, постановою Кабінету Міністрів України від 30 жовтня 2013 року № 841 затверджено «Порядок проведення евакуації у разі загрози виникнення або виникнення надзвичайних ситуацій» [1]. Постановою Кабінету Міністрів України від 1 червня 2023 року № 546 «Про тимчасове переміщення (евакуацію) дітей та осіб, які проживають або зараховані до закладів різних типів, форм власності та підпорядкування на цілодобове перебування, та їх повернення» затверджено «Порядок тимчасового переміщення (евакуації) дітей та осіб, які проживають або зараховані до закладів різних типів, форм власності та підпорядкування на цілодобове перебування, та їх повернення за місцем постійного проживання (перебування), а в разі виїзду за межі України – в Україну» [2]. Окрім того, наказом МВС України від 10 липня 2017 р. № 579 затверджено «Методику планування заходів з евакуації» [3]. Слід зазначити про те, що організація евакуації населення, матеріальних і культурних цінностей здійснюється з урахуванням положень Закону України «Про правовий режим воєнного стану» від 12 травня 2015 року № 389-VIII [4]. Відповідно до пункту 19 статті 8 зазначеного закону проведення евакуації населення із зон збройних конфліктів (з районів можливих бойових дій) у безпечні райони відноситься до заходів правового режиму воєнного стану [4, п. 19, ст. 8].

Організація проведення евакуації та підготовка районів для розміщення евакуйованого населення і його життєзабезпечення, а також зберігання матеріальних і культурних цінностей покладаються на Раду міністрів Автономної Республіки Крим, місцеві держадміністрації, органи місцевого самоврядування та керівників суб'єктів господарювання [1]. Як приклад – проведення евакуації населення з Донецької області де відбуваються бойові дії до Кіровоградської області.

Проведення евакуації забезпечується шляхом:

- створення на регіональному та місцевому рівні органів з евакуації, а також органів з евакуації на об'єктах господарювання;
- розроблення плану евакуації населення;
- визначення безпечних районів, придатних для розміщення евакуйованого населення та матеріальних і культурних цінностей;
- організації оповіщення керівників суб'єктів господарювання і населення про початок евакуації;
- організації управління евакуацією;
- життєзабезпечення евакуйованого населення в місцях його безпечного розміщення;
- участі у командно-штабних навчаннях та об'єктових тренуваннях;
- навчання населення діям під час проведення евакуації [1].

На території Донецької, Луганської, Миколаївської, Запорізької, Херсонської та інших областей, де відбуваються бойові дії, були визначені місця де свою діяльність розгорнули збірні пункти евакуації, які призначені для збору і реєстрації евакуйованого населення та організації його вивезення (виведення) у безпечні райони. Збірні пункти евакуації розміщуються поблизу залізничних станцій, морських і річкових портів, пристаней, маршрутів евакуації, а також на наявних міських площах, у відкритих безпечних місцях або безпечних приміщеннях [1].

Планування, організація та проведення заходів з евакуації здійснюється відповідно до методики, що затверджується МВС. Зазначена методика установлює загальні вимоги до розроблення документів щодо планування заходів з евакуації населення та матеріальних і культурних цінностей із зон надзвичайних ситуацій [3]. Координацію діяльності центральних та місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування з питань евакуації та методичне керівництво плануванням цих заходів здійснює Державна служба України з надзвичайних ситуацій [3].

Окрім того, зазначаємо про те, що приймальні пункти евакуації організовують у безпечному районі підготовку пунктів висадки, уточнюють кількість населення, що прибуло, і порядок подачі транспортних засобів для його вивезення із зазначених та проміжних пунктів евакуації до пунктів розміщення, організовують надання медичної допомоги евакуйованому населенню та охорону

громадського порядку. Саме тому приймальні пункти евакуації на території різних областей розгорнули свою діяльність з початку повномасштабної агресії росії проти України у 2022 році для приймання, ведення обліку евакуйованого населення, матеріальних і культурних цінностей та відправлення їх до місць постійного (тимчасового) розміщення (збереження) у безпечних районах.

Під час проведення евакуаційних заходів особлива увага приділяється:

- дітям-сиротам, дітям, позбавленим батьківського піклування, які проживають або зараховані до закладів (зокрема, діти, які проживають та утримуються в пансіонах закладів освіти);

- дітям, які не належать до категорії дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування, та проживають або зараховані до закладів (зокрема, діти, які проживають та утримуються в пансіонах закладів освіти);

- особам похилого віку, особам з інвалідністю, які проживають в закладах або зараховані до них на цілодобове перебування, отримують соціальні послуги із стаціонарного догляду, паліативного догляду, підтриманого проживання;

- повнолітнім особам, зокрема особам з числа дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, сім'ям з дітьми, які перебувають у складних життєвих обставинах, які тимчасово проживали в закладах, що надають соціальні послуги[4].

Прикладом проведення евакуаційних заходів в умовах повномасштабної агресії росії проти України є діяльність поліцейських екіпажів «Білий янгол» в містах Мар'їнка, Красногорівка, Велика Новоселівка, Бахмут, Соледар, Лиман тощо Донецької області. За маршрутами діяльності поліцейські екіпажів «Білі Янголи» першими прибувають на місце обстрілів, виявляють загоряння та пожежі в квартирах, приватних будинках, господарських приміщеннях, пошкоджену комунікацію. Співробітники поліції обходять постраждалу територію, встановлюють масштаби руйнувань і виявляють тих, кому необхідна допомога. Українські правоохоронці рятують поранених, виїжджають на повідомлення про нерозірвані снаряди та доставляють гуманітарні вантажі: харчі, воду, медикаменти, засоби гігієни, одяг тощо.

Отже, на підставі зазначеного висновуємо, що евакуація цивільного населення в умовах правового режиму воєнного стану регламентовано як законодавчими так і нормативно-правовими актами.

#### **Список використаних джерел:**

1. Порядок проведення евакуації у разі загрози виникнення або виникнення надзвичайних ситуацій: затв постановою Кабінету Міністрів України від 30 жовтня 2013 року № 841 (редакція від 10.03.2023). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/841-2013-n#Text>.

2. Порядок тимчасового переміщення (евакуації) дітей та осіб, які проживають або зараховані до закладів різних типів, форм власності та підпорядкування на цілодобове перебування, та їх повернення за місцем

постійного проживання (перебування), а в разі виїзду за межі України – в Україну: затв. постановою Кабінету Міністрів України від 1 червня 2023 року № 546 «Про тимчасове переміщення (евакуацію) дітей та осіб, які проживають або зараховані до закладів різних типів, форм власності та підпорядкування на цілодобове перебування, та їх повернення». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/546-2023-n#Text>.

3. Методика планування заходів з евакуації: затв. наказом МВС України від 10 липня 2017 року № 579. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0938-17#Text>.

4. Про правовий режим воєнного стану: Закону України від 12 травня 2015 року № 389-VIII (редакція від 12.10.2023). *Відомості Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>.

**ГЕЛЬБАК Анжела,**

*кандидат психологічних наук, доцент  
кафедри соціально-гуманітарних  
дисциплін факультету № 1 Донецького  
державного університету  
внутрішніх справ*

## **ПСИХОЛОГІЧНА ПІДТРИМКА ПОЛІЦЕЙСЬКИХ НА ДЕОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЯХ**

Військова агресія з боку росії призвела до суттєвого зростання кількості екстремальних ситуацій в діяльності правоохоронних органів. Несення служби на деокупованих територіях передбачає забезпечення та здійснення заходів правового режиму воєнного стану, зокрема документування воєнних злочинів, протидії діяльності диверсійно-розвідувальних груп, несення служби на блокпостах, реагування на заяви і повідомлення в умовах війни, участі в евакуаційних заходах та заходах з розмінування деокупованих територій. Першочергові слідчі дії зазвичай лежать на плечах саме поліцейських. А це і виявлення тіл закатованих росіянами українців, і ексгумація масових поховань, і психологічна підтримка людей на щойно визволених територіях тощо. Це неабиякий психологічний виклик для кожного, а поліція за рахунок регіональної присутності та значної кількості особового складу максимально залучена в ці процеси, без яких жодне розслідування й притягнення винних до відповідальності неможливе. Тому, проблема зміцнення психологічної стійкості працівників поліції, підвищення їх здатності виконувати завдання в стресових умовах, психологічної підтримки і супроводу поліцейських в умовах війни набуває практичної значущості.

Науковці Національної академії Національної гвардії України дають наступне визначення: «Психологічний супровід – це комплекс психологічних заходів, спрямованих на дослідження, оцінювання, прогнозування динаміки й корекцію психічного стану військовослужбовців, соціально-психологічних процесів, визначення ступеня боєздатності й підтримання оптимального її рівня в підрозділах у різні періоди професійної діяльності» [3, с. 45].

Базуючись на наказі МВС України від 06.02.2019 року № 88 «Про затвердження Порядку організації системи психологічного забезпечення поліцейських, працівників Національної поліції України та курсантів (слухачів) закладів вищої освіти із специфічними умовами навчання, які здійснюють підготовку поліцейських», під психологічним супроводом працівників поліції в умовах війни пропонуємо розуміти цілісний процес діагностики, профілактики, психологічної просвіти, підтримки та корекції спрямований на запобігання впливу ризиконебезпечних чинників професійної діяльності, збереження фізичного та психічного здоров'я, підвищення психологічної стійкості під час тривалої нервовопсихологічної напруги, надійності та готовності діяти в обстановці, яка різко змінюється, в складних і небезпечних умовах [2].

Психологічний супровід працівників поліції, у тому числі й таких, які направляються на деокуповані території, включає комплекс заходів: організацію та проведення вивчень працівників поліції, психологічну підготовку до несення служби в екстремальних умовах, психопрофілактичні заходи [1].

Психологічна підготовка працівників поліції до несення служби на деокупованих територіях включає проведення навчальних, практичних занять з формування психологічної стійкості в екстремальних ситуаціях, формування толерантного ставлення до населення; проведення тренінгів щодо ефективних форм взаємодії з населенням, організація та проведення інформаційно-просвітницьких заходів із питань збереження психічного здоров'я та надання психосоціальної підтримки.

Завданнями психопрофілактичної роботи є проведення цільової психологічної діагностики, експрес-діагностики для виявлення у працівників поліції несприятливих психоемоційних станів, що заважають (або ускладнюють) ефективно виконання службових обов'язків, знижують загальну працездатність, негативно позначаються на їх фізичному та психологічному стані; надання психологічної допомоги працівникам поліції, які зазнали значних психогенних навантажень після їх перебування в екстремальних ситуаціях, пов'язаних із виконанням службових завдань, застосуванням вогнепальної зброї, звільнення з місць несвободи, полону або із заручників, повернення з інтернування в нейтральних державах, отриманням поранень (контузії, травми, каліцтва) для відновлення їх належної функціональності та профілактики проявів адиктивної (залежної) поведінки; здійснення індивідуального психологічного консультування працівників поліції та членів їх сімей (за згодою) під час

розв'язання їх психологічних та сімейних проблем, вирішення конфліктів та налагодження процесу ефективної комунікації з оточенням; надання психологічної підтримки та допомоги працівникам поліції та/або членам їх сімей (за згодою) у разі загибелі члена сім'ї.

З метою організації роботи з працівниками поліції, курсантами (слухачами), поліцейськими ЗВО, які потребують психологічної підтримки та допомоги з визначеного кола осіб, які потребують першочергової психологічної допомоги через особливості впливу на них стрес-факторів професійної діяльності, для диференційованого розподілу психопрофілактичних заходів та зусиль психологів створюється група психологічної підтримки та допомоги.

Підставами для включення особи до групи психологічної підтримки та допомоги є наявність ознак гострої стресової реакції під час або після виконання особою службових завдань в екстремальних ситуаціях.

Відтак, для поліцейських, які перебувають на деокупованих територіях та для членів їх родин психологічна підтримка є чи не єдиною доступною можливістю отримати кваліфіковану консультацію в короткий термін, безпосередньо у момент виникнення проблем, труднощів, конфіденційно і т. п.

Якісна організація психологічної підтримки поліцейських скерована на формування нової когорти правоохоронців, готових до несення служби як в реаліях війни так і в умовах повоєнного миру.

#### **Список використаних джерел:**

1. Наказ МВС «Про затвердження Порядку організації системи психологічного забезпечення поліцейських, працівників Національної поліції України та курсантів (слухачів) закладів вищої освіти із специфічними умовами навчання, які здійснюють підготовку поліцейських» від 04 квітня 2019 року. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/RE33319?an=1>

2. Портал МВС. URL: <http://surl.li/mgngx>

3. Психологічний супровід військовослужбовців, які виконують службовобойові завдання в екстремальних умовах : методичні рекомендації / Я. В. Мацегора, І. В. Воробйова, О. С. Колесніченко, І. І. Приходько. Харків : НА НГУ, 2015. 68 с.

### **СЕКЦІЯ № 3**

## **ОСОБЛИВОСТІ ПРОТИДІЇ КРИМІНАЛЬНИМ ПРАВОПОРУШЕННЯМ НА ДЕОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЯХ**

**БУХАНЦОВ Владислав,**

*Донецький державний університет внутрішніх справ,  
курсант 3-го курсу факультету підготовки фахівців*

*для підрозділів кримінальної поліції, капрал поліції*  
*Науковий керівник:*  
**ПЕКАРСЬКИЙ Сергій,**  
*Донецький державний університет внутрішніх справ,*  
*доцент кафедри оперативно-розшукової діяльності*  
*та інформаційної безпеки факультету № 3, кандидат*  
*юридичних наук, доцент*

## **ПРОТИДІЯ ОРГАНІЗОВАНИЙ ЗЛОЧИННОСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ**

Головні напрями загальнодержавної політики та організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю визначає Закон України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю» від 30 червня 1993 року № 3341-ХІІ. Під організованою злочинністю визнається сукупність кримінальних правопорушень, що вчиняються у зв'язку з створенням та діяльністю організованих злочинних угруповань [1]. Одночасно, в умовах воєнного стану протидія організованим злочинностям є надзвичай важливою проблемою, оскільки з 2014 року колаборантами в Автономній республіці Крим, Донецькій та Луганській областях почали створюватися організовані незаконні збройні формування, що призвело до незаконного розповсюдження вогнепальної зброї, боєприпасів, вибухівки. У свою чергу це вплинуло на рівень загальної злочинності в Україні.

Безпосередньо організована злочинність, у різних її проявах (політична, економічна, загально-кримінальна, тощо), порушує систему правових норм сучасного суспільства. Дефініцією є те, що ефективна протидія організованим злочинностям є необхідною умовою для забезпечення безпеки суспільства, держави, захисту прав і свобод громадян.

Отже, протидія організованим формам злочинності в сучасних умовах воєнного стану вимагає належного організаційно-управлінського забезпечення.

Метою боротьби з організованою злочинністю є:

- встановлення контролю над організованою злочинністю, її локалізація, нейтралізація та ліквідація;
- усунення причин і умов існування організованої злочинності [1, ст. 2].

Безпосередньо норми чинного Кримінального кодексу України визначають підстави кримінальної відповідальності. Стаття 27 КК України визначає види співучасників кримінального правопорушення. Так, співучасниками кримінального правопорушення, поряд із виконавцем, є організатор, підбурювач та пособник [2, ст. 27].

Виконавцем (співвиконавцем) є особа, яка у співучасті з іншими суб'єктами кримінального правопорушення безпосередньо чи шляхом

використання інших осіб, що відповідно до закону не підлягають кримінальній відповідальності за скоєне, вчинила кримінальне правопорушення, передбачене КК України [2, п. 2, ст. 27].

Організатором є особа, яка організувала вчинення кримінального правопорушення (кримінальних правопорушень) або керувала його (їх) підготовкою чи вчиненням. Організатором також є особа, яка утворила організовану групу чи злочинну організацію або керувала нею, або особа, яка забезпечувала фінансування чи організовувала приховування кримінально протиправної діяльності організованої групи або злочинної організації [2, п. 3, ст. 27].

Підбурювачем є особа, яка умовлянням, підкупом, погрозою, примусом або іншим чином схилила іншого співучасника до вчинення кримінального правопорушення. Пособником є особа, яка порадами, вказівками, наданням засобів чи знарядь або усуненням перешкод сприяла вчиненню кримінального правопорушення іншими співучасниками, а також особа, яка заздалегідь обіцяла переховати особу, яка вчинила кримінальне правопорушення, знаряддя чи засоби вчинення кримінального правопорушення, сліди кримінального правопорушення чи предмети, здобуті кримінально протиправним шляхом, придбати чи збути такі предмети або іншим чином сприяти приховуванню кримінального правопорушення [2, п. 4, ст. 27].

Кримінальне правопорушення визнається вчиненим організованою групою, якщо в його готуванні або вчиненні брали участь декілька осіб (три і більше), які попередньо зорганізувалися у стійке об'єднання для вчинення цього та іншого (інших) кримінальних правопорушень, об'єднаних єдиним планом з розподілом функцій учасників групи, спрямованих на досягнення цього плану, відомого всім учасникам групи [2, п. 3, ст. 28].

Кримінальне правопорушення визнається вчиненим злочинною організацією, якщо він скоєний стійким ієрархічним об'єднанням декількох осіб (п'ять і більше), члени якого або структурні частини якого за попередньою змовою зорганізувалися для спільної діяльності з метою безпосереднього вчинення тяжких або особливо тяжких злочинів учасниками цієї організації, або керівництва чи координації кримінально протиправної діяльності інших осіб, або забезпечення функціонування як самої злочинної організації, так і інших кримінально протиправних груп [2, п. 4, ст. 28].

Законодавством України визначені правові, організаційні та тактичні засади протидії організований злочинності підрозділами Національної поліції. Для вирішення завдань боротьби з організованою злочинністю підрозділи Національної поліції мають право збирати, накопичувати і зберігати інформацію про події і факти, що свідчать про організовану злочинну діяльність, її причини та умови, про осіб, які беруть участь в організованій злочинній діяльності [1, ст. 19].

Окрім того, до заходів щодо забезпечення боротьби з організованою злочинністю відносяться:

- використання негласних співробітників [1, ст. 13];
- використання учасників організованих злочинних угруповань у боротьбі з організованою злочинністю [1, ст. 14];
- використання спеціальних технічних засобів у боротьбі з організованою злочинністю [1, ст. 15].

Умовою ефективної протидії організованій злочинності є взаємодія Національною поліцією України, Службою безпеки України та органів прокуратури. Територіальні органи Національної поліції і Служби безпеки України (у межах відомств) зобов'язані передавати відповідним спеціальним підрозділам оперативну інформацію, документи та інші матеріали, пов'язані з організованою злочинністю, а також кримінальні провадження через відповідного прокурора на письмову вимогу спеціальних підрозділів по боротьбі з організованою злочинністю. Керівники територіальних органів Національної поліції, Служби безпеки України забезпечують взаємодію із спеціальними підрозділами по боротьбі з організованою злочинністю і сприяють виконанню поставлених перед спеціальними підрозділами завдань [1, ст. 16].

З метою здобуття фактичних даних про протиправну діяльність організованих груп, злочинних організацій та при наявності підстав для проведення оперативно-розшукової діяльності уповноваженою особою підрозділу кримінальної поліції заводиться оперативно-розшукова справа [3, ст. 9]. За наявності в підрозділу кримінальної поліції достатньої інформації про готування до вчинення тяжкого чи особливо тяжкого злочину особами у складі організованої групи та злочинної організації зібрані матеріали із зафіксованими фактичними даними про це надаються начальникові слідчого управління ГУНП для планування погоджених дій під час їх реалізації [4]. Згідно чинних норм матеріали підрозділу кримінальної поліції, в яких зафіксовано фактичні дані про протиправні діяння членів організованої групи, злочинної організації повинні містити відомості про наявність та місцезнаходження доказів (у тому числі речових доказів), бухгалтерських документів, викрадених або здобутих кримінально-протиправним шляхом коштів, майна та інших цінностей. Зібрані матеріали направляються до органу досудового розслідування для початку та здійснення досудового розслідування [4]. Безпосередньо досудове розслідування кримінальних правопорушень, учинених членами організованих груп та злочинних організацій здійснюється слідчими управліннями ГУНП після визначення прокурорами відповідного рівня за слідчим управлінням ГУНП юрисдикції місця вчинення таких кримінальних правопорушень [4].

Отже, підсумовуючи можна зазначити, що важливим елементом протидії організованій злочинності в умовах воєнного стану є використання можливостей

оперативно-розшукової діяльності для вирішення завдань кримінального провадження.

### **Список використаних джерел:**

1. Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю: Закон України від 30 червня 1993 року № 3341-ХІІ (редакція від 31.03.2023). *Відомості Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3341-12#Text>.

2. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 року № 2341-ІІІ (редакція від 05.10.2023). *Відомості Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.

3. Про оперативно-розшукову діяльність: Закон України від 18 лютого 1992 року № 2135-ХІІ (редакція від 31.03.2023). *Відомості Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2135-12#Text>.

4. Про затвердження Інструкції з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні: наказ МВС України від 07 липня 2017 року № 575 (редакція від 03.07.2020). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0937-17#Text>.

5. Мороз В.П., Чаплинський К.О., Богуславський М.Г., Волошина М.О. Протидія організованим злочинності в Україні: сучасність та перспективи : монографія. Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2023. 236 с. ст 82-83.

***ВОЛОШИНА Олена,***

*Донецький державний університет внутрішніх справ,  
викладач кафедри спеціальної фізичної та домедичної  
підготовки факультету № 3*

Науковий керівник:

***ПЕКАРСЬКИЙ Сергій.,***

*Донецький державний університет внутрішніх справ,  
доцент кафедри оперативно-розшукової діяльності  
та інформаційної безпеки факультету № 3, кандидат  
юридичних наук, доцент*

## **ДОМЕДИЧНА ПІДГОТОВКА В СИСТЕМІ ПІДГОТОВКИ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ**

У зв'язку з повномасштабною агресією росії проти України поліцейські несуть службу на блокпостах, забезпечують безпеку громадян у населених пунктах, що межують із зоною бойових дій, залучаються до розмінування

звільнених населених пунктів, проводять стабілізаційні заходи на звільнених територіях, а також документують воєнні злочини. Безпосереднє виконання службових обов'язків передбачає забезпечення особистої безпеки поліцейських та володіння ними навичками з домедичної допомоги.

Під домедичною допомогою розуміємо невідкладні дії та організаційні заходи, спрямовані на врятування та збереження життя людини у невідкладному стані та мінімізацію наслідків впливу такого стану на її здоров'я, що здійснюються на місці події особами, які не мають медичної освіти, але за своїми службовими обов'язками повинні володіти основними практичними навичками з рятування та збереження життя людини, яка перебуває у невідкладному стані, та відповідно до закону зобов'язані здійснювати такі дії та заходи [1]. Отже, висновуємо, що домедична допомога надається не медичними працівниками, а особами, що на момент події знаходяться поблизу від постраждалого. Саме тому поліцейські відносяться до категорії осіб, які зобов'язані надавати домедичну допомогу. Дана вимога регламентована у пункті 14 статті 23 Закону України «Про Національну поліцію», відповідно з якою поліцейські, як особи, які не мають медичної освіти, але за своїми службовими обов'язками повинні вживати всіх можливих заходів для надання домедичної допомоги особам, які постраждали внаслідок кримінальних чи адміністративних правопорушень, нещасних випадків, а також особам, які опинилися в ситуації, небезпечній для їхнього життя чи здоров'я [2].

Наведене дозволяє нам висновувати про необхідність володіння поліцейським навичками щодо серцево-легеневої реанімації, зупинки кровотечі, допомозі при інсульті, переохолодженні, опіках, удавленні, втраті свідомості тощо. Саме тому чітке розуміння поліцейським алгоритму дій при необхідності надання домедичної допомоги допоможе ефективно надати першу допомогу постраждалому. Це передбачає відповідно фахову підготовку поліцейського, зокрема у закладі вищої освіти зі специфічними умовами навчання.

Підготовка курсантів – майбутніх офіцерів поліції передбачає освоєння навчальної дисципліни «Домедична підготовка». Наказом Міністерства охорони здоров'я від 09.03.2022 № 441 затверджені порядків надання домедичної допомоги особам при невідкладних станах [3]. Згідно з вимогами даного наказу курсанти отримують відповідні знання та напрацьовують навички щодо порядків надання домедичної допомоги:

- дорослим при раптовій зупинці кровообігу;
- дітям при раптовій зупинці кровообігу;
- постраждалим при порушенні прохідності верхніх дихальних шляхів - обструкція стороннім тілом;
- постраждалим при масивній зовнішній кровотечі;
- постраждалим при підозрі на гострий мозковий інсульт;
- постраждалим при підозрі на гострий інфаркт міокарда;

- постраждалим при проникній травмі грудної клітки;
- постраждалим при тупій травмі грудної клітки;
- постраждалим при проникній травмі черевної порожнини;
- постраждалим при тупій травмі органів черевної порожнини;
- постраждалим при підозрі на пошкодження хребта;
- постраждалим при підозрі на травму голови;
- постраждалим при підозрі на перелом кісток кінцівок;
- постраждалим при травматичній ампутації;
- постраждалим при синдромі довготривалого здавлення;
- постраждалим при підозрі на шок;
- постраждалим при підозрі на передозування опіюїдами;
- постраждалим при підозрі на гостре отруєння невідомою речовиною;
- постраждалим при термічних опіках;
- постраждалим при загальному переохолодженні та/або відмороженні;
- постраждалим при судомах;
- постраждалим при пошкодженні очей;
- постраждалим при тепловому ударі;
- постраждалим при ураженні електричним струмом або блискавкою;
- при утопленні;
- при анафілаксії;
- постраждалим при гіпоглікемії;
- постраждалим з травмою;
- постраждалим в умовах бойових дій / воєнного стану.

У зв'язку з активними бойовими діями набули поширення випадки невідкладного стану людини, тобто раптового погіршення фізичного або психічного здоров'я, яке становить пряму та невідворотну загрозу життю та здоров'ю людини і виникає внаслідок дій різних зовнішніх причин (куля, уламок гранати, снаряду, бомби, дія вибухової хвилі, знаходження під завалами або в епіцентрі пожежі тощо). Для прикладу наведемо поранення, які виникають під час участі особи у бойових діях. До таких поранень відносяться:

- кровотеча з магістральних судин кінцівок. Смерть настає через швидку втрату значної кількості крові;
- кровотечі із судин шиї або із судин голови. Смерть настає через швидку втрату значної кількості крові, засмоктування повітря в крупні вени і закупорка ним судин;
- кровотечі з ран передпліччя, гомілки чи тулуба. Смерть настає через швидку втрату значної кількості крові та розвиток шоку;
- непрохідність верхніх дихальних шляхів через западання язика, втрата свідомості, травма голови, шок. Смерть настає через зупинку серця внаслідок недостатнього надходження кисню;

– раптова зупинка серця внаслідок дії ударної хвилі, закритої травми грудної клітки, сильного стресу. Смерть настає через зупинку серця і, як результат припинення транспортування кисню до клітин;

– проникаюче поранення грудної клітини. Смерть настає через виключення функції легені з боку поранення з акту дихання та втрату значної кількості крові. У пораненої особи може проявитися пневмоторокс, обструкція дихальних шляхів тощо.

Тому на нашу думку, в умовах правового режиму воєнного стану особливої актуальності набуває оволодіння курсантами порядком надання домедичної допомоги постраждалим в умовах бойових дій / воєнного стану [3].

Зазначений Порядок визначає особливості надання домедичної допомоги у зоні прямої загрози, у зоні непрямой загрози та у зоні евакуації.

Під зона прямої загрози розуміємо місце, де проводяться бойові дії та наявна висока загроза життю рятувальника, яка викликана зовнішніми чинниками, або коли дія зовнішніх чинників є більш загрозливою для постраждалого, ніж отримані пошкодження [4]. Під зоною непрямой загрози розуміємо місце, яке наближене до зони бойових дій та є ймовірність отримання поранення особами, що надають домедичну допомогу [4]. У свою чергу зона евакуації – це місце, яке віддалено від місця проведення бойових дій, безпечне з точки зору отримання поранень та з якого відбувається евакуація постраждалих [4].

Отже, надання екстреної домедичної та тактичної допомоги людині впроваджуються в навчання курсантів закладів вищої освіти зі специфічними умовами навчання та у діяльність поліцейського. Висновуємо, що така підготовка повинна бути уніфікованою, щоб забезпечити легітимність діяльності поліцейського та передбачає необхідність забезпечення заходами особистої безпеки. Виробка відповідних умінь та навичок містить опрацювання алгоритмів дій як в повсякденних ситуаціях, так і в кризових ситуаціях (екстремальних або надзвичайних). Вартим уваги є те, що на сьогодні у домедичній підготовці використовуються кращі міжнародні стандарти тактичної медицини, зокрема щодо використання симулятивних засобів.

Отримані знання та практики під час проведення занять з домедичної допомоги з використанням симулятивних засобів, сприяють напрацюванню нових кейсів щодо удосконалення програм навчання з надання домедичної допомоги. До головних ознак симулятивного навчання відносяться:

- можливості використання муляжів, манекенів або статистів для повноти та реалістичності моделювання об'єкта;
- відпрацювання конкретних практичних навичок за чітким алгоритмом дії з використанням сучасної апаратури та без завдання шкоди здоров'ю людини;
- відпрацювання командної роботи в імітованій конкретній ситуації [5].

Підсумовуючи викладене, зазначаємо, що у зв'язку із повномасштабною агресією росії будь-який населений пункт України може бути під загрозою завдання удару, а тому вірогідність виникнення ситуацій, у яких людина може потребувати невідкладної домедичної допомоги, є надзвичайно високою. Такі ситуації можуть бути як при безпосередній небезпеці (під час обстрілів), так і у разі відсутності загроз з урахуванням специфіки виконання обов'язків працівників поліції. Тому доцільним є необхідність, в системі професійної підготовки поліцейських, зокрема у закладах вищої освіти зі специфічними умовами навчання, які входять до сфери управління МВС України, забезпечення якісної домедичної підготовки поліцейських.

### **Список використаних джерел:**

1. Про екстрену медичну допомогу: Закон України від 5 липня 2012 року № 5081-VI (редакція від 30.12.2022). *Відомості Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5081-17#Text>.
2. Про Національну поліцію: Закон України від 2 липня 2015 року № 580-VIII (редакція від 05.10.2023). *Відомості Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text>.
3. Про затвердження порядків надання домедичної допомоги особам при невідкладних станах: наказ МОЗ України від 09.03.2022 № 441. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0356-22#Text>.
4. Порядок надання домедичної допомоги постраждалим в умовах бойових дій / воєнного стану: затв. наказом МВС України від 09 березня 2022 року № 441. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0356-22#n941>.
5. Льовкін О.А. Аналіз навчання бригад екстреної (швидкої) медичної допомоги проведенню серцево-легеневої реанімації з використанням симуляційних технологій. *Екстрена медицина: від науки до практики*. – 2014. № 5-6. – С. 44-50.

**ГОРАШ Оксана,**  
*викладач кафедри кримінального права і кримінології факультету №1 Харківського національного університету внутрішніх справ*

## **ОСОБЛИВОСТІ ПРОТИДІЇ КОНТРАБАНДИ ТА НЕЛЕГАЛЬНОМУ ОБІГУ ЗБРОЇ, БОЄПРИПАСІВ, ВИБУХОВИХ РЕЧОВИН ТА ВИБУХОВИХ ПРИСТРОЇВ НА ДЕОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЯХ**

Збройний конфлікт між Україною та Росією, що розпочався ще в 2014 році та призвів до окупації й анексії частини території України, 24 лютого 2022 року

переріс в найбільшу сухопутну війну з часів Другої світової війни в Європі. Українці зіштовхнулися з надзвичайно сильним, озброєним противником, який у декілька разів перевищує населення України.

Для захисту держави від окупантів, на початку повномасштабного російського вторгнення, громадянам України роздали більше десятка тисяч одиниць зброї та боєприпасів. Окрім цього до запасів легальної та нелегальної зброї, що вже була в обігу у населення, додалася зброя придбана волонтерами, зброя, що була передана західними партнерами, зброя, яка була відібрана у полонених або в загиблих росіян, а також покинута зброя та військова техніка внаслідок швидкого відступу російських військ під час контрнаступальних дій військовослужбовців ЗСУ в Київській, Сумській, Харківській, Херсонській областях. У результаті цього виникла гостра потреба посилити контроль над обігом зброї та боєприпасів, удосконалити систему законодавства України про зброю, яка, на жаль, на момент початку війни, була дуже слабкою.

Перший, чималий витік вогнепальної зброї та боєприпасів у нелегальний обіг відбувся ще у 2014 році, коли, після анексії Російською Федерацією Криму, у квітні того ж року, сепаратисти, спільно з російськими військовими, вторглися на територію України та захопили частину Донецької та Луганської областей, де згодом, 12 травня 2014 року, за результатами псевдореферендуму було проголошено незалежність ЛНР та ДНР від України. Після цих подій, зрадники заволоділи доволі значною кількістю зброї та військової/спеціальної техніки з покинутих складів, військових частин та відділків поліції. Окрім того, Російська Федерація, взявши під контроль територію так званих ЛНР та ДНР, налагодила постачання їм різноманітних видів зброї. Окупований регіон став ще більше насичений незареєстрованою зброєю, ніж підконтрольна уряду територія України, що призвело до неспроможності відстежити потік зброї на захопленій території та різкому зростанню кількості злочинів, пов'язаних з використанням зброї. Тому дати точну оцінку запасів зброї та боєприпасів станом на 24 лютого 2022 року, коли розпочалось повномасштабне вторгнення, виявилось неможливим.

Далі, від початку війни Російської Федерації проти України західні партнери вже надали Україні військову допомогу на сотні мільярдів доларів – від вибухових пристроїв, боєприпасів, спорядження, приладів нічного бачення та засобів радіоелектронної боротьби, до важкого озброєння.

Український уряд, разом з західними партнерами досить серйозно віднеслись до ризику незаконного обігу зброї, в результаті чого почали вживати відповідних заходів по протидії цьому обігу. Так, під час брифінгу, що відбувся 12 липня 2022 року у Брюссельському медіа-центрі Державного департаменту США, заступниця держсекретаря США Бонні Дженкінс висловила впевненість США у відповідальному ставленні України до наданої Заходом зброї. На запитання ЗМІ про необхідність відправити «інспекторів» в Україну для

контролю використання наданої зброї, Бонні Дженкінс відповіла, що США активно співпрацюють з Україною, щоб забезпечити контроль за переданою допомогою у сфері безпеки та впевнені у зобов'язаннях українського уряду належним чином зберігати та звітувати про оборонне спорядження американського походження[1].

На даний час даних про точну кількість легальної зброї, що перебуває у розпорядженні військовослужбовців та знаходиться на руках у цивільного населення, немає. А визначити її кількість, що перебуває в незаконному обігу, в руках військовослужбовців країни агресора чи ПВК, а також зброї, після деокупації частини територій України чи покинутої зброї, що залишилась на полі бою, просто неможливо.

Дуже грубі оцінки, засновані на екстраполяції офіційних даних до лютого 2022 року і спорадичних та обмежених даних, опублікованих після цього, дозволяють припустити, що кількість зброї, яка перебуває в Україні на законних підставах, становить від 7 до 9 мільйонів одиниць, ще мільйон або більше перебуває в руках росіян (включно з ополченцями «ДНР» і «ЛНР»), і, можливо, ще 7 мільйонів одиниць перебувають в нелегальному обігу. Ці цифри, однак, дуже приблизні і повинні розглядатися лише як орієнтовні[2].

Попри неодноразові висловлювання занепокоєння лідерами країн членів ЄС[3], доказів вивезення, поза митним контролем, українського чи західного озброєння за межі території України на даний час немає. Випадків контрабанди зброї та боєприпасів в інші країни вдалося попередити, завдяки створенню тимчасової спеціальної комісії для моніторингу отримання і використання зброї в Україні[4], а також налагодженого механізму інвентаризації та контролю зброї та боєприпасів, що надається західними партнерами.

Але, разом з тим, організованими групами та злочинними організаціями, що на даний час діють всередині нашої країни, створенні діючі канали незаконної торгівлі зброєю та боєприпасами, що потрапляють з прифронтової зони, а також з деокупованих територій, до нелегального обігу по всій території України.

У зв'язку з цим ексміністр МВС України, Денис Монастирський (який перебував на посаді з 16.07.2021 року по 18.01.2023 року) небезпідставно, на мою думку, висловився в інтерв'ю для Bloomberg News , 21.06.2022 року, за послаблення обмежень щодо володіння зброєю. Він вважав, що напад Росії на Україну змінив настрої в бік більшої відкритості щодо володіння вогнепальною зброєю серед цивільних осіб. І це є причиною вважати, що можна дозволити українцям купувати та зберігати пістолети, тобто пістолети, вдома. Післявоєнний заклик здати зброю «не буде почутий, оскільки більшість українців і надалі почуватимуться в небезпеці. Також він стверджував, що юридична відкритість ручної зброї була б превентивним заходом в очікуванні різкого зростання злочинності, коли закінчиться війна в країні, наповненій зброєю. Цей крок доповнюється реальністю мільйонів одиниць незареєстрованої зброї в країні. [5].

Також Д.Монастирський додав, що до другого читання готується законопроект про обіг цивільної зброї. Метою законопроекту є посилення дотримання режиму законності в питаннях визначення правового режиму власності на зброю, закріплення основних прав та обов'язків громадян і юридичних осіб щодо виробництва, набуття, володіння, розпорядження та використання зброї і боєприпасів, врегулювання інших суспільних відносин, що безпосередньо з цим пов'язані. Цей законопроект, лібералізуючи з одного боку обіг цивільної вогнепальної зброї в Україні, одночасно посилює відповідальність за її незаконне використання[6].

На мою думку, висловлена ексміністром МВС думка є слушною та заслуговує на підтримку і подальший розвиток.

Отже, підводячи підсумки під вищевикладеним, можна зробити висновок, що проблема нелегального обігу зброї, боєприпасів, вибухових речовин та вибухових пристроїв, що потрапляє до населення з лінії фронту та деокупованих територій є дуже актуальною та, з метою скорочення кількості нелегальної зброї, що перебуває у населення, потребує більшої уваги, прийнятті відповідних рішень та ще більш жорсткішого контролю з боку відповідних органів державної влади.

#### **Список використаних джерел:**

1. Online Press Briefing with Ambassador Bonnie Denise Jenkins, Under Secretary for Arms Control and International Security <https://www.state.gov/online-press-briefing-with-ambassador-bonnie-denise-jenkins-under-secretary-for-arms-control-and-international-security/>

2. М.Галеотті/А.Арутунян «Мир і розповсюдження зброї. Російсько-українська війна і нелегальна торгівля зброєю.» The Global Initiative Against Transnational Organized Crime, Avenue de France 23, Geneva, CH-1202, Switzerland, march 2023. с.5, с.10

<https://globalinitiative.net/wp-content/uploads/2023/03/Mark-Galeotti-Anna-Arutunyan-Peace-and-proliferation-The-Russo-Ukrainian-war-and-the-illegal-arms-trade-UKRAINIAN-March-2023.pdf>

3. Стаття «У Пентагоні заявили, що не бачили ознак контрабанди наданої Україні зброї.» <https://suspilne.media/261203-u-pentagoni-zaavili-so-ne-bacili-oznak-konrabandi-nadanoi-ukraini-zbroi/>

4. Постанова Верховної Ради України «Про утворення Тимчасової спеціальної комісії Верховної Ради України з питань моніторингу отримання і використання міжнародної матеріально-технічної допомоги під час дії воєнного стану» {Із змінами, внесеними згідно з Постановою ВР № 2638-ІХ від 06.10.2022}, {Роботу Тимчасової спеціальної комісії продовжено на шість місяців згідно з Постановою ВР № 2966-ІХ від 20.03.2023} <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2424-20#Text>

5. Стаття «Ukrainians Should Own More Guns After War Ends, Law Chief Says» <https://www.bloomberg.com/news/articles/2022-06-21/ukraine-gun-laws-top-official-calls-for-looser-restrictions-after-war>

6. Проект Закону "Про право на цивільну вогнепальну зброю" <https://www.rada.gov.ua/news/Novyny/219896.html>

*ГРИГОР'ЄВА Наталія,  
курсант 2 курсу факультету № 2  
Донецького державного університету  
внутрішніх справ*

*Науковий керівник:*

**КОРОЛЬ І.С.**

*викладач кафедри кримінального  
права та кримінології факультету № 1  
Донецького державного університету  
внутрішніх справ*

## **ОСОБЛИВОСТІ ПРОТИДІЇ КРИМІНАЛЬНИМ ПРАВОПОРУШЕННЯМ НА ДЕОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЯХ**

З 24 лютого 2022 року розпочалася повномасштабна війна Російської Федерації проти України, Указом Президента України №64/2022 Володимиром Зеленським [1], був введений воєнний стан. Повноваження Національної поліції України дещо розширилися під час воєнного стану на деокупованих територіях та територіях найбільш наближених до зони бойових дій, яка обумовлена виконанням спеціальних службових завдань.

Відбулися зміни і в законодавстві, а саме в Кримінальному кодексі України, посиливши кримінальну відповідальність за ряд злочинів в умовах воєнного стану та як наслідок, обставина, яка обтяжує покарання, при вчиненні злочину, відповідно до п. 11, ст. 67 ККУ [2]. Це означає, що винна особа з метою полегшення вчинення кримінального правопорушення використовує найбільш несприятливий для суспільства час, тяжкі обставини та умови, в яких опинилося суспільство, що свідчить про підвищений ступінь суспільної небезпеки злочинів, які вчиняються в умовах воєнного стану.

Злочинність на деокупованих територіях може мати особливості через період переходу або невизначеність управління у сфері державного апарату місцевого самоврядування. Це може спричинити недоліки в здійсненні охорони правопорядку, збільшення числа кримінальних правопорушень та труднощі у досудовому розслідуванні.

На сьогоднішній час спостерігається підвищений ступінь суспільної небезпеки злочинів, які вчиняються в умовах воєнного стану. Протидія кримінальним правопорушенням на деокупованих територіях вимагає комплексного підходу, включаючи забезпечення безпеки та нормалізацію законодавства під час військових дій.

Міністр внутрішніх справ Ігор Клименко заявив, що за всіма основними видами злочинів ситуація в Україні контрольована: «Якщо порівнювати початок широкомасштабної війни з сьогоднішнім днем, то кількість основних злочинів впала на 10-15 відсотків», – цитує Клименка сайт МВС з посиланням на ефір телемарафону [3].

Аналіз статистичних даних показав, що під час війни в Україні у 2022-2023 роках, спостерігалось суттєве скорочення найбільш розповсюджених видів майнових злочинів (крадіжок, розбоїв, грабежів тощо). Крім того, значно збільшилося число шахрайств та безумовно воєнних злочинів.

Наразі, ключове значення протидії кримінальним правопорушенням на деокупованих територіях в умовах воєнного стану має комплексна система запобігання злочинам, та забезпечення публічної безпеки та порядку. На мою думку, це може бути:

- розкриття злочинів та розшук злочинців з метою запобігання новим злочинним проявам, а також виховна робота з раніше судимими особами з метою попередження вчинення ними повторних злочинців;
- проведення систематичних рейдів з метою затримання правопорушників, виявлення причин, умов злочинності та їх усунення;
- Створення, забезпечення та координування ефективної системи інформаційного обміну для швидкого обміну інформацією між підрозділами поліції, правоохоронними органами, військовими обласними адміністраціями для оперативної реакції на потенційні загрози;
- ефективне виявлення колаборантів, які прагнули допомогти окупантам, координували їх вогонь, співпрацювали з органами державної влади;
- підвищення кількості працівників правоохоронних органів на вулицях та громадських місцях, в результаті чого у зоні деокупації поліцейські зазвичай працюють в посиленому режимі з метою забезпечення безпеки та запобігання злочинів;
- забезпечення принципу оперативності під час проведення операцій в поліції в умовах воєнного стану потребує реалізації цілого комплексу заходів, серед яких: завчасна розробка планів дій, створення нових структурних підрозділів;
- протидія кримінальним правопорушенням, пов'язаним з незаконним обігом зброї, боєприпасів та вибухових речовин;

- виявлення диверсійних груп, колаборантів, військовослужбовців Російської Федерації, які продовжують переховуватися на деокупованих територіях.

Вище перелічені заходи спрямовані в першу чергу на адаптацію та повернення до нормального життя, а також відновлення громадського порядку, виявлення злочинності в умовах воєнного стану на деокупованих територіях.

Отже, однією з основних функцій правоохоронних органів щодо забезпечення публічної безпеки і порядку є протидія внутрішнім загрозам на деокупованих територіях, чого досягають вирішенням таких завдань, як боротьба зі злочинністю, особливо з її організованими формами; протидія різним проявам тероризму, ефективний контроль громадської безпеки, взаємодія з державними органами та органами місцевого самоврядування, підтримка населення для забезпечення стабільності та правопорядку. Зокрема, під час виконання завдань із забезпечення публічної безпеки та порядку в умовах воєнного стану слід зосередити увагу на зборі та аналітичних даних превентивної інформації про виникнення можливих загроз.

#### **Список використаних джерел:**

1. Про введення воєнного стану в Україні : Указ Президента України від 24.02.2022 № 64/2022 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text>
2. Кримінальний кодекс України від 05 квіт. 2001 р. № 2341-III. Відомості Верховної Ради України. 2001. № 25–26. Ст. 131 зі змінами. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.
3. Рівень злочинності в Україні за час війни знизився до 15% – МВС. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-mvs-zlochchynnist-riven/32614136.html>

**УДОВИЧЕНКО Олександра,**  
*старший лейтенант поліції викладач кафедри  
організації досудового розслідування  
факультету № 1 Криворізького навчально-  
наукового інституту Донецького державного  
університету внутрішніх справ*

**ЄСЬКОВА Катерина,**  
*курсантка 3 курсу факультету №1  
Криворізького навчально-наукового інституту  
Донецького державного університету  
внутрішніх справ*

## **ОКРЕМІ АСПЕКТИ ПРОТИДІЇ КРИМІНАЛЬНИМ ПРАВОПОРУШЕННЯМ ПРОТИ ВЛАСНОСТІ НА ДЕОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЯХ**

Діяльність поліції на деокупованих територіях є складною та специфічною, оскільки здійснюється в конкретних правових та соціальних умовах. Основними завданнями поліції на деокупованих територіях є забезпечення громадського порядку та безпеки громадян, захист їх прав і свобод від протиправних посягань.

Наразі постає велика проблема з виявлення та документування кримінальних правопорушень, які були вчинені на раніше окупованих територіях. В наших реаліях це питання дуже важливе та потребує вжиття всебічних заходів як теоретичного, так і практичного спрямування. Потрібне вдосконалення навичок працівників правоохоронних органів щодо протидії кримінальним правопорушенням майнового характеру, напрацювання алгоритму дій саме на деокупованих територіях.

Поліція активно здійснює превентивну роботу, спрямовану на запобігання та протидію злочинності, проводить підрахунок, збирання та аналіз інформації, а також вживає різнопланових заходів щодо виявлення та затримання правопорушників. Здійснення таких заходів ускладнюється тим, що тривалий період часу на окупованих територіях фактично були відсутні правоохоронні органи, які могли забезпечувати дотримання майнових прав громадян.

Із початком війни було введено воєнний стан, а пізніше – прийняті закони, які внесли зміни до Кримінального кодексу України, посиливши відповідальність за кримінальні правопорушення, вчинених в умовах воєнного стану.

Зокрема, Законом України № 2117-IX від 3 березня 2022 року внесено зміни до Кримінального кодексу щодо посилення відповідальності за кримінальні правопорушення майнового характеру за ст. 185, 186, 187, 189, 191 КК, вчинені в умовах воєнного стану. Це основні злочини проти власності, які завжди становили значну частину всієї статистики злочинності в Україні: крадіжки, грабежі, розбій, вимагання, а також корупція, розтрата та заволодіння майном шляхом зловживання службовим становищем [1].

Наприклад крадіжка – ч. 1 ст. 185 Кримінального кодексу України до цього вважалася не злочином, а кримінальним проступком, було передбачено покарання від штрафу 17 тис. грн. до обмеження волі строком до 5 років. Лише в разі вчинення крадіжки повторно або за попередньою змовою групою осіб, кваліфікується за ч. 2 ст. 185, з проникненням у житло або інше володіння – ч. 3 ст. 185, у великому чи особливо великому розмірі – ч. 4, 5 ст. 185 – передбачалися покарання у вигляді позбавлення волі.

На сьогодні ж крадіжка, яка була вчинена в умовах воєнного або надзвичайного стану – є особливо кваліфікованим складом злочину. Така

крадіжка, відразу кваліфікується за ч. 4 ст. 185 КК, за що передбачено покарання у вигляді позбавлення волі від 5 до 8 років.

Аналогічні зміни 8 березня 2022 року передбачені й за грабіж, розбій, вимагання, а також розтрата й заволодіння майном шляхом зловживання службовим становищем (корупційний злочин), які вчинені в умовах воєнного або надзвичайного стану. Всі ці злочини кваліфікуються одразу за ч. 4 відповідної статті (186, 187, 189, 191 ККУ) як особливо кваліфіковані [2].

Отже, посилення кримінальної відповідальності за вчинення майнових злочинів є виправданим рішенням законодавця. Це певною мірою стримують осіб від вчинення таких видів кримінальних правопорушень через збільшення покарання.

Але на сьогодні залишається багато проблем, пов'язаних з розслідуванням кримінальних правопорушень на деокупованих територіях:

1. Ускладнюється робота з виявлення потерпілих від кримінальних правопорушень, так як багато осіб є внутрішньо переміщеними або взагалі виїхали за кордон з окупованих територій, в пошуках безпечного місця проживання та притулку.

2. Відсутній єдиний алгоритм проведення документування таких кримінальних правопорушень.

3. Ускладнюється процес збирання доказів, так як з моменту вчинення кримінального правопорушення до моменту деокупації території та документування такого злочину може пройти тривалий час.

4. Взагалі під питанням опиняється притягнення до кримінальної відповідальності винних осіб. Якщо кримінальне правопорушення вчинене військовими РФ і їх висунуть для обміну в якості військовополонених виникає питання звільнення їх від кримінальної відповідальності.

5. Винна особа може брати участь у збройному супротиві військовим РФ або в інший спосіб допомагати наблизити перемогу (і це буде виступати як пом'якшуюча обставина кримінальної відповідальності) або навпаки – скористатись воєнним станом або відсутністю осіб, які виїхали з окупованих територій і вчинити майновий злочин (і це вже може виступати обтяжуючою обставиною) тощо [3].

Проблема майнових злочинів виникає через економічні труднощі, викликані війною в країні – ускладнення ситуації з працевлаштуванням, а саме зменшенням чи не виплатою заробітної плати та скороченням робочих місць, люди вчиняють більше кримінальних правопорушень проти власності.

Можна дійти висновку, що робота поліції на деокупованих територіях мають складніші завдання, правоохоронцям доводиться працювати в несприятливих умовах, щодня приймати нетипові управлінські рішення, ефективніше співпрацювати з населенням, використовувати новітні методи боротьби зі злочинністю, особливо корисливої спрямованості.

Однак на сьогодні залишається багато невирішених питань, які потребують якнайскорішого вирішення задля полегшення роботи працівників поліції на деокупованих територіях. Одним з рішень таких проблем є створення єдиного алгоритму дій щодо розслідування майнових кримінальних правопорушень на територіях, які фактично повернулись під юрисдикцію України.

Також треба посилити психологічну підготовку правоохоронців щодо роботи з постраждалими від майнових злочинів, так як взаємодія з людьми які тривалий час перебували під окупацією потребують особливого ставлення.

### **Список використаних джерел:**

1. Закон України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за мародерство» // Відомості Верховної Ради України (офіційне видання). – 03.03.2022 № 2117-IX <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2117-20#Text> (дата звернення 24.10.2023).

2. Кравчук О., Михайленко Д. Воєнний стан як обставина, яка впливає на кваліфікацію злочину та призначення покарання. Право. Видавництво Юридична практика. URL: <https://pravo.ua/voiennyi-stand-iaak-obstavyna-iaak-vplyvaie-na-kvalifikatsiiu-zlochynu-ta-pryznachennia-pokarannia/> (дата звернення 24.10.2023).

3. Веремій Т. [Правова допомога на деокупованих територіях: з якими проблемами стикаються мешканці? – Українська Гельсінська спілка з прав людини \(helsinki.org.ua\)](#) (дата звернення 25.10.2023).

**КИРИЛЕНКО Андрій,**

*слухач магістратури Донецького державного університету внутрішніх справ, старший лейтенант поліції*

*Науковий керівник:*

**КРУШЕНИЦЬКИЙ Андрій,**

*т.в.о. завідувача кафедри кримінального процесу та криміналістики факультету №1, капітан поліції*

## **ОКРЕМІ АСПЕКТИ ПРОТИДІЇ КРИМІНАЛЬНИМ ПРАВОПОРУШЕННЯМ НА ДЕОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЯХ**

Деокупованою територією слід визначати ту територію держави, яка була захоплена армією супротивної держави та є звільненою від тієї армії на користь державі, якій ця територія належить.

Наразі, в Україні кожного дня активно звільняються території, які були захоплені внаслідок російської агресії. Звільнення територій має за собою обов'язкові правові наслідки, такі як документування всіх злочинів, вчинених у населених пунктах за час окупації, перевірка і відновлення українських документів для всіх людей, які прожили ці дні, а інколи і роки на окупованій території, проведення профілактичних бесід з населенням, перевірка його на причетність до дій, які сприяють поваленню конституційного ладу України, а також сприянню державі-агресору. За час, проведений під окупацією, внаслідок фактичної відсутності системи правоохоронних органів, захисту прав громадян, вчиняється значна кількість кримінальних правопорушень, а після деокупації є потреба протидіяти подальшому виникненню цих злочинів.

Особливу увагу слід звертати на протидію кримінальним правопорушенням у сфері незаконного обігу зброї та боєприпасів. Згідно звіту Національної поліції України про результати роботи у 2022 році, загалом з початку агресії підрозділами вибухотехнічної служби поліції здійснено майже 25,5 тис. виїздів, оглянуто понад 16,6 тис. га території, виявлено та вилучено понад 185,6 тис. боєприпасів (гранати, постріли до гранатометів, артилерійські боєприпаси, протипіхотні та протитанкові міни, реактивні системи залпового вогню, некеровані та керовані ракети, авіабомби тощо), понад 4,9 тонн вибухових речовин [1, www].

Не можна не звернути увагу на колабораційну діяльність. На деокупованих територіях під час окупації ворогом активно велися заходи із вербування місцевого населення. Після звільнення, люди, попередньо «оброблені» військовими держави-агресора, починають за допомогою месенджерів передавати інформацію про військових, стратегічні об'єкти, тощо. Для виявлення таких фактів необхідно фізично перевіряти кожний мобільний термінал кожної людини, яка проживає на даній території. Значній кількості населення це не подобається, але, опираючись на власний досвід, найбільш занепокоєними ті громадяни, в котрих дійсно в їх засобі зв'язку ми бачимо підозрілі листування, програмне забезпечення для спілкування, нетипові графічні зображення в галереї. Ворог активно використовує для отримання інформації навіть сайти, послуги для інтернет-знайомств. Під час спілкування людина, за милою розмовою, навіть не помічає, як вона передає дані ворогу щодо стану життя в населеному пункті, дій місцевої влади, тощо. Потрібно доступно та якісно пояснювати населенню про наслідки співпраці з ворогом, працювати з особами, які вже стали співпрацювати з іншою стороною, проводити, перш за все, психологічну роботу.

Волонтер, блогер, Олена Конопля у своїй статті для англomовного мультимедійного проекту про Україну, вказала, що переважно, на колаборанти на деокупованих територіях, це колишні українські поліцейські, вчителі, лікарі та працівники органів державної влади, а також мешканці, які передавали

окупантам інформацію про місцевих жителів та їхнє майно (росіяни переважно шукали сім'ї українських військових, волонтерів, чиновників, підприємців; більшість знайдених були вбиті або закатовані, а їхнє майно розграбоване). Є серйозна проблема з доказами співпраці з ворогом. Адже фото- чи відеофіксації такої діяльності немає, адже росіяни їх категорично заборонили. Згідно з українським законодавством, справу можна порушити на підставі свідчень чотирьох осіб. Однак українці на звільнених територіях налякані та не довіряють правоохоронцям, тому не дають заяв та не надають доказів колаборації. Цей факт різко ускладнює та уповільнює процес ідентифікації тих, хто допомагав росіянам вчиняти злочини [2, www].

Значна кількість колаборантів після українського наступу втекла до Росії або на інші окуповані території. Там зникають їхні сліди. Тим не менш, багато з них, маючи велику кількість інформації про своїх проукраїнських співвітчизників, створили популярні телеграм-канали з так званими списками ганьби. Вони діляться інформацією про односельців як про «нацистів і бандерівців» (для того, щоб отримати ярлик нациста чи бандерівця, достатньо володіти українською мовою або мати український прапор як аватарку в соцмережах).

Важливим аспектом протидії кримінальним правопорушенням на деокупованих територіях є робота з покращення морально-психологічного клімату.

Багато людей на цих територіях кардинально змінилися під час окупації. Вони дивляться на тих, хто виїхав і тепер повертається, як на курорті. Багато хто сприймає тих, хто чекав на українську владу, як ворогів після кількох місяців запевнень росіян, що «Україна вас зрадила, ви їй не потрібні, а ми вас врятуємо та захистимо». Вони також вимагають від влади швидких і рішучих дій для поліпшення життя. У той же час вони не готові багато чого робити самі (наприклад, сортувати або доставляти товар, робити ремонт). Під час окупації вони звикли боротися за виживання, тож тепер готові боротися за гуманітарну допомогу. Вони звикли, що начальник, якого варто побоюватися, все вирішує за них, і тепер вони очікують чогось подібного.

Звідси і породжується розкрадання гуманітарної допомоги на цих територіях, напружені ситуації в родинах, які мають наслідком конфлікти і надалі вони є причинами звернень до поліції, а також торгівля зброєю та боєприпасами, які населення здобуло за час окупації, як засобу для збагачення, а також використання її у конфліктах.

### ***Список використаних джерел:***

1. ЗВІТ Національної поліції України про результати роботи у 2022 році. *Кабінет міністрів України.*

URL: [https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/17-civik-2018/zvit2022/Zvit\\_polic\\_2022.pdf](https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/17-civik-2018/zvit2022/Zvit_polic_2022.pdf) (дата звернення: 22.10.2023).

2. Konoplia O. What Life is Like in the De-Occupied Territories of Ukraine. *UkraineWorld*. URL: <https://www.ukraineworld.org/en/articles/analysis/de-occupied> (date of access: 22.10.2023).

**ПАЛЬОНА ЯНА,**  
*студентка 3 курсу, групи ІН16-9-21Б1П,  
спеціальність 081 «Право» Центральноукраїнського  
інституту ПрАТ "ВНЗ "Міжрегіональна академія  
управління персоналом" м. Кропивницький*

## **ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАВОВІ ПРОБЛЕМИ ПРОФІЛАКТИКИ ЗЛОЧИННОСТІ НА ДЕОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЯХ**

Українці, які проживають на деокупованих територіях та поблизу районів ведення бойових дій, мають багато правових проблем.

В Україні зараз триває деокупація територій. Проте, деякі громадяни України та юридичні особи допомагають окупантам у вчиненні агресивних дій проти України, підтримують збройні формування держави-агресора тощо.

Злочинність – це явище, яке поширене у будь-якому суспільстві, тому особливо важливою вважається протидія злочинності[4, с. 14].

На територіях, що звільняються від окупантів, підвищений рівень злочинності. Найбільш поширеними є військові злочини, злочини пов'язані з посяганням на життя людини, звалтування, катування, злочини проти власності та ін. Значна кількість злочинів вчиняються з порушення законів та звичаїв війни, поєднаним з умисним позбавленням життя людини. Тому, для того щоб зменшити кількість кримінальних правопорушень потрібна профілактика злочинності[5].

Слід зауважити, що саме кримінологія є провідною наукою, яка найбільш змістовно і ґрунтовно вивчає злочинність, вона інтегрована з широким колом як суспільних, так і точних наук, що обумовлює її багатогранність, комплексність та системність. Здатність кримінології відповідати характеру соціальних проблем, потреб і запитів, вчасно реагувати на виклики сьогодення підкреслює процес взаємовпливу та взаємообумовленості науки і практики[4, с. 54].

Слід зауважити, що в межах існування чинного Кримінального кодексу України ми змушені окремо розглядати сучасний етап, пов'язаний із збройною агресією Російської Федерації проти України. Під її впливом динаміка вітчизняного кримінального права, Кримінальний кодекс України зазнав суттєвих змін, особливо в частині питань кримінальної відповідальності за злочини проти основ національної безпеки України (поява ст. 111-1

«Колабораційна діяльність», 111-2 «Пособництво державі-агресору», 114-2 «Несанкціоноване поширення інформації про направлення, переміщення зброї, озброєння та бойових припасів в Україну, рух, переміщення або розміщення Збройних Сил України чи інших утворених відповідно до законів України військових формувань, вчинене в умовах воєнного або надзвичайного стану», нові редакції ст.ст. 111 «Державна зрада», 113 «Диверсія»), військові кримінальні правопорушення (поява ст. 435-1 «Образа честі і гідності військовослужбовця, погроза військовослужбовцю»), кримінальні правопорушення проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку (поява ст. 436-2 «Виправдовування, визнання правомірною, заперечення збройної агресії Російської Федерації проти України, глорифікація її учасників») [1].

Люди, які проживають на деокупованих територіях, найчастіше звертаються до безоплатної правової допомоги щодо вирішення низки проблем з якими стикаються громадяни.

Найчастіше на де окупованих територіях виникають такі проблеми, як: відновлення втрачених документів, встановлення фактів, що мають юридичне значення, перерахунку або оформлення пенсії, компенсації за зруйноване майно, пошуку людей, які зникли безвісти, прийняття спадщини.

Процес відновлення втрачених документів має велике значення для кожного громадянина України, адже для цього потрібно звернутись до підрозділу Державної міграційної служби, центру надання адміністративних послуг або центру обслуговування громадян «Паспортний сервіс» за місцем реєстрації чи перебування, де на період виготовлення нового документу буде видано тимчасове посвідчення. Втрата документів позбавляє людину можливості підтвердити свою особу, що приводить до низки життєвих проблем. [2] Без паспорта під час воєнного стану у разі вимоги працівників поліції або військових пред'явити документи, людина стикнеться з низкою проблем, пов'язаних з ідентифікацією її особи.

Поняття протидії злочинності, на нашу думку, включає такі елементи, об'єкт – відносини, що складаються в державі, суспільстві та між окремими громадянами із приводу кримінальних правопорушень; предмет – елемент, який визначає структуру та сутність злочинності; суб'єкт – держава, її органи та посадові особи, зокрема, органи спеціальної компетенції, що здійснюють профілактичну діяльність; мета – мінімізація злочинності, зниження її рівня. Ознаками поняття «протидія злочинності»: діяльність, що провадиться визначеним колом суб'єктів у межах їх повноважень; спрямованість на зниження рівня злочинності, як негативного суспільного явища; метою цієї діяльності є мінімізація та ліквідація наслідків вчинення злочинів; формами такої діяльності є запобігання (профілактика, превенція) вчиненню злочинів шляхом виявлення і усунення передумов та безпосередніх їх причин, а також комплекс спеціальних організаційно-правових заходів правоохоронного та оперативного характеру,

спрямованих на виявлення, припинення, розкриття та розслідування кримінальних правопорушень і злочинів та мінімізація рівня злочинності[4, с. 77].

Отже, з усього вище сказаного можна зробити висновок. Під протидією злочинності можна розуміти специфічну діяльність держави, її компетентних органів та суспільства в цілому щодо реалізації заходів, спрямованих на зниження кількості кримінальних правопорушень.

Зміст протидії злочинності складають заходи щодо: усунення причин і умов, які сприяють виникненню злочинності; припинення кримінальних правопорушень та злочинів, які мають місце, готуються чи вже почалися, виявлення осіб, винних у вчиненні злочинів, та притягнення їх до кримінальної відповідальності; вжиття необхідних засобів щодо попередження вчинення кримінальних правопорушень особами, які їх вже вчинили, та тими, хто має намір їх вчинити[3].

#### **Список використаних джерел:**

- 1.Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 р. (із змінами та доповненнями). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14/conv#n3862>
- 2.Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. Сайт Верховної Ради України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96>
- 3.Гладкова, Є. Протидія злочинності. Вісник кримінологічної асоціації України. Випуск від 17.03. 2018. URL : <https://visnikkau.webnode.com.ua/news/protidiya-zlochinnosti/>.
- 4.Митрофанов А. А. Основні напрямки кримінально-правової політики в Україні: формування та реалізація. Одеса : ОдІВС. 2004. С. 132.
- 5.Чуприна З. Особливості кримінального процесу в умовах воєнного стану: [https://jurliga.ligazakon.net/analitics/212017\\_osoblivost-krimnalnogoprotsesu-v-umovakh-vonnogo-stanu](https://jurliga.ligazakon.net/analitics/212017_osoblivost-krimnalnogoprotsesu-v-umovakh-vonnogo-stanu)

**ПЕТРАШ Олександра,**  
*курсантка 201 навчального взводу факультету  
№ 1 Донецького державного університету  
внутрішніх справ*

Науковий керівник:  
**ФЕДОРЧАК І.В.,**  
*викладач кафедри кримінального права та  
кримінології факультету №1 Донецького  
державного університету внутрішніх справ*

## **КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВІ ЗАХОДИ ПРОТИДІЇ ПРОЯВАМ КОЛАБОРАЦІОНІЗМУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ**

В умовах воєнного стану спостерігається активний прогрес поліцейської діяльності, зокрема у сфері оперативного-розшукового забезпечення, більш направлений на виявлення колаборантів. Війна дає змогу до розвитку і покращення статистики затримання осіб - колаборантів, які поширюють російську пропаганду та співпрацюють з окупаційною цивільною та військовою владою. Відповідно до статті 111<sup>1</sup> Кримінального кодексу України, під колабораційною діяльністю слід розуміти публічне заперечення громадянином України здійснення збройної агресії проти України, встановлення та утвердження тимчасової окупації частини території України або публічні заклики громадянином України до підтримки рішень та/або дій держави-агресора, збройних формувань та/або окупаційної адміністрації держави-агресора, до співпраці з державою-агресором, збройними формуваннями та/або окупаційною адміністрацією держави-агресора, до невизнання поширення державного суверенітету України на тимчасово окуповані території України. Дії колаборантів, які направлені на шкоду суверенітету, територіальній цілісності та недоторканності, обороноздатності, державній, економічній чи інформаційній безпеці України: перехід на бік ворога в період збройного конфлікту, шпигунство, надання іноземній державі, іноземній організації або її представникам допомоги в проведенні підривної діяльності проти України, кваліфікуються як державна зрада, згідно з статтею 111 Кримінального Кодексу України [3].

Офіс генерального прокурора, Державна прикордонна служба, Служба безпеки України, Головне управління розвідки, Генеральний штаб ЗСУ, Державне бюро розслідувань, Служба зовнішньої розвідки, Державна пенітенціарна служба, Національне антикорупційне бюро, Бюро економічної безпеки – вся ця гілка (правоохоронної) виконавчої влади має великий ресурс та доступ для обміну інформації у справах із зрадниками. Безпосереднє виявлення та притягнення до кримінальної відповідальності державних зрадників (ст.ст. 111-111<sup>2</sup> ККУ) лягає на плечі Служби безпеки України. Зокрема, відшукуванням та документуванням неправомірних дій осіб, які порушують закони та звичаї війни (ст. 438 ККУ), виготовлення, поширення комуністичної, нацистської символіки та пропаганда комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів (ст. 436<sup>1</sup> ККУ), виправдовування, визнання правомірною, заперечення збройної агресії Російської Федерації проти України, глорифікація її учасників ( ст. 436<sup>2</sup> ККУ) підпадає за підслідністю на оперативні підрозділи та слідчих Національної поліції України. Крім того, без уваги не залишається такий орган, як Державне бюро розслідувань, який серед військових, поліцейських та інших працівників (правоохоронної) виконавчої влади вишикують колаборантів, осіб підтримуючих малоросію та державних зрадників.

Наведемо приклад, що за даними Державного бюро розслідувань, станом на 2 березня 2023 року було розслідувано 214 кримінальних проваджень за фактом колабораційної діяльності. Офіс генпрокурора повідомив про відкриття 4787 справ за статтею 111-1 Кримінального кодексу України з початку воєнного стану [2].

У даному випадку, хочеться приділити увагу Головному управлінню Національної поліції, а саме відділу карного розшуку та слідчим підрозділам, з якого все починається. Тобто, первинна інформація щодо виявлення особи, яка активно зацікавлена у діях країни агресора та активно пропагандує їх дії, надходить саме до оперативного блоку національної поліції. Оперативні працівники отримують базову інформацію, яку перевіряють із застосуванням агентурного апарату та інших оперативно-розшукових заходів, спрямованих на викриття особи злочинця та попередження його дій, які можуть потягти за собою тяжкі наслідки. Вся отримана інформація фіксується поліцією та вноситься у довідку про особу, що дозволяє довести їхню причетність до злочину.

В ході оперативних заходів, у підозрюваного вилучаються мобільні пристрої, які перебували у користуванні та надсилаються на перевірку з кодовою назвою "селебрейт", для отримання підтверджуючої інформації, що несе в собі ознаки зазначених кримінальних правопорушень. Крім того, встановлюються зв'язки суб'єкта, а саме: сусіди, колеги по роботі та керівники, родинні зв'язки, товариші. Надалі за участю слідчого та з законного дозволу проводяться обшуки домоволодінь (-ня), нежитлових приміщень та рухомого майна, з метою отримання доказів, а саме перевіряється наявність ворожої символіки, продукції, яка несе в собі зміст пропаганди окупантів, зброї, вибухівки та інших предметів. Також, проводиться допит близького кола осіб, знайомих, сусідів, товаришів з роботи, з питань підбурювання, або пропаганди від особи, яка можливо має причетність до колабораційної діяльності. Проододиться

Приходимо до висновку, що під час воєнного стану треба особливу увагу звернути щодо осіб, які мають симпатію до країни агресора та висловлюють підтримку діям на території України, щоб вони несли повне покарання за вчинення злочину своїми неправомірними діями.

Злочини, які коять проти основ національної безпеки є дуже небезпечним посяганням на суспільні відносини, які в свою чергу передбачають державну безпеку, незалежність нашої держави, її конституційну незалежність. Введення в дію нових відповідальностей за колабораційну діяльність у Кримінальному кодексі України, було відповідним законодавчим кроком у боротьбі з такими злочинами, а покарання включають виправні роботи, штрафи і позбавлення волі

тривалістю на строк від дванадцяти до п'ятнадцяти років з конфіскацією майна або без такої [3].

#### **Список використаних джерел :**

1. Хто такі колаборанти і яке для них передбачене покарання.  
URL: <https://explainer.ua/hto-taki-kolaboranty-i-yake-dlya-nyh-peredbachene-pokarannya-poyasnyuyemo/> , дата звернення 18.10.2023.
2. МВС України: Ідентифіковано понад 232 тисячі воєнних злочинців і зрадників. URL: <https://interfax.com.ua/news/general/926764-amp.html> , дата звернення 18.10.2023.
3. Кримінальний кодекс України.  
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> , дата звернення 18.10.2023.

#### **СЕКЦІЯ № 4**

### **ОСОБЛИВИЙ РЕЖИМ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ, СУДОВОГО РОЗГЛЯДУ НА ДЕОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЯХ**

***ДАНИЛЬЧЕНКО Юрій,***

*доктор юридичних наук, доцент, старший науковий співробітник відділу кримінологічних досліджень Науково-дослідного інституту вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса НАПрН України*

### **ЗАПОБІГАННЯ КРИМІНАЛЬНИМ ПОРУШЕННЯМ ПРАВИЛ ДОРОЖНЬОГО РУХУ НА ДЕОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЯХ ЯК СКЛАДОВА ПЕРЕХІДНОГО ПРАВОСУДДЯ В УКРАЇНІ**

В контексті забезпечення безконфліктного та ефективного переходу від стану війни до стану миру прийнято вести мову про перехідне правосуддя. Остання, за загальним визнанням, є концепція і практика суспільного транзиту від стану конфлікту до миру та/або від недемократичного (тоталітарного, авторитарного) до демократичного політичного режиму. Перехідний період характеризується численними конфліктогенними, криміногенними ризиками, пов'язаними як із загрозами реставрації колишніх параметрів соціального розвитку, що призвели до конфлікту та/або утвердження недемократичного політичного режиму, розгортанням механізмів симуляції, імітації реформ, неефективністю допомоги жертвам конфлікту, репресій, сприянням уникненню відповідальності за правопорушення, так і з криміналізацією новітніх політичних, економічних, квазіправових інститутів, створенням нових

передумов для нарощування соціальної напруженості, ворожнечі, агресивної фронтірності. У зв'язку з цим перехідне правосуддя, маючи за мету сприяння найліпшому відновленню справедливості, стійкого миру, демократії, постає комплексом кримінологічно обґрунтованих заходів, що поєднують ретрибутивну й відновну юстицію, широкий, багаторівневий соціальний діалог, просвіту, реституцію, визнання, правотворчу й правоохоронну діяльності, організаційно-управлінські трансформації, що реалізуються у чотирьох основних напрямках:

1) притягнення до відповідальності винних у правопорушеннях, пов'язаних із конфліктом, недемократичним владарюванням, що доцільно здійснювати у поєднанні національних та міжнародних судових механізмів (Міжнародний кримінальний суд, міжнародні трибунали *ad hoc*, змішані суди), а також з розумним використанням інституту амністії в цілях стимулювання правомірної поведінки, примирення;

2) відшкодування жертвам правопорушень, сприяння у наданні їм необхідної соціальної, медичної, психологічної допомоги, а також сприяння в увіковіченні. Для цілей перехідного правосуддя жертвами визнаються особи, які окремо або в сукупності зазнали фізичної, матеріальної шкоди, або суттєвого обмеження основних прав людини в результаті дій або бездіяльності, що є грубим порушенням міжнародних норм у галузі прав людини або є серйозним порушенням міжнародного гуманітарного права. Це доречно, і відповідно до внутрішнього законодавства, термін «жертва» охоплює членів сім'ї, безпосередніх утриманців жертви, осіб яким завдано шкоду при спробі надання допомоги жертвам, які знаходяться в тяжкому становищі (Резолюція ООН 60/147 2006). Формами відшкодування жертвам визнаються: реституція (відновлення правового становища, що мало місце до порушення), компенсація, задоволення та гарантія неповторення (*non-repetition*) [1, с. 251];

3) встановлення історичної правди (*truth telling*), інституційною основою якої діяльність комісій правди та/або примирення – тимчасових органів, що здійснюють безпосередню комунікацію з постраждалими, формують умови для діалогу сторін конфлікту. Логіка функціонування комісій правди виходить з необхідності встановлення повного, як правило, консенсуального для сторін конфлікту бачення причин, ходу, наслідків його розгортання, протікання, а також визнання його жертв, створення передумов для відповідних компенсацій, сатисфакцій та, на цій основі, сприяння примиренню населення;

4) інституціональні реформи, спрямовані на недопущення повторення конфліктного досвіду та/або досвіду недемократичного політичного режиму. Ці реформи, як правило, пов'язані з удосконаленням діяльності безпекового сектору, підвищенням ефективності управління правоохоронними органами, збройними силами, забезпеченням гарантій ефективної діяльності правозахисних організацій, громадського контролю за органами публічної влади, оптимізацією гуманітарної політики, створенням організаційно-правових передумов для

унеможливлення відтворення конфліктогенних механізмів, в тому числі люстрація [1, с. 252].

Зауважимо, що, як зазначено вище, здебільшого інституційні реформи як складовий елемент перехідного правосуддя розглядається у науковій літературі та міжнародних нормативних документах крізь призму гарантій неповторення, адже саме за допомогою проведення таких реформ можна забезпечити населення від повторення конфлікту та пов'язаних з ним порушень прав людини та злочинів [2]. Загалом, необхідність реформування органів державної влади обумовлена тим, що порушення прав людини та скоєння злочинів стали можливими у зв'язку з неналежним функціонуванням цих органів [3].

Втім, П. де Грейфф (de Greiff) вже пропонує дещо ширшу інтерпретацію інституційних реформ: вони мають бути спрямовані на забезпечення умов, за яких буде досягнута рівноправність у відносинах між громадянами й органами влади [4, р. 34]. І ця позиція нам імпонує, адже варто визнати, що в контексті російсько-української війни перехідне правосуддя, окрім тих його класичних складових, які спрямовані на роботу із сутнісними постконфліктними процесами, пов'язаними із кримінальним переслідуванням, відшкодуванням, встановленням правди і відповідних реформ щодо зміцнення обороноздатності, мають включати ще й інституційні перетворення в гуманітарній сфері. Й останнє повинно відбуватись не тільки з прицілом на неповнотрення конфлікту (хоча це – передусім), а й на повномасштабне відновлення можливостей та гарантій повномасштабного захисту прав і свобод громадян, формування безпечного простору життєдіяльності. Й безпека учасників дорожнього руху в цьому сенсі є одним з компонентів такого реформістського руху. Тому зауважимо на декількох суттєвих обставинах, які, на нашу думку, мають бути взяті до уваги при вибудовування національної моделі перехідного правосуддя.

По-перше, перебування більш чи менш тривалий час в окупації частини населення України з об'єктивною закономірністю потягло за собою неможливість повноцінної реалізації громадянами своїх прав і свобод в умовах окупації, зокрема й права на кримінально-правовий захист. Вкрай важливо після деокупації забезпечити притягнення винних до кримінальної відповідальності, й не лише за ті кримінальні правопорушення, які вчинені в контексті збройного конфлікту (*war nexus*), а й ординарних, до числа яких, зокрема, належать злочинні порушення правил безпеки дорожнього руху та експлуатації транспорту. Відомо, що воєнні злочини є умисними. Вчинення ж навіть військовослужбовцями, але необережного кримінального правопорушення, скажімо порушення правил дорожнього руху особою, яка керує транспортним засобом, вимагає кваліфікації за ст. 286 КК України та забезпечення відповідної правової реакції. Існує чимало відеодоказів саме вказаних порушень, які не можуть залишатися поза увагою держави в контексті відновлення правопорядку на деокупованих територіях. Крім того численними є і інші ординарні категорії вказаного кримінального

правопорушення, які також вимагатимуть належної правової реакції та захисту прав потерпілих осіб. І це – важлива умова відновлення легітимності державної влади України на вказаних територіях.

По-друге, не є таємницею, що інтенсивні бойові дії спричинили істотну руйнацію дорожньої інфраструктури: починаючи від дорожнього покриття й закінчуючи дорожніми знаками, світлофорами, допоміжними елементами забезпечення безпеки руху. Їх відновлення вимагатиме значних капіталовкладень. Однак це є необхідним для гарантування безпечності життєдіяльності громадян на деокупованих територіях, а надто з урахуванням прогнозованого збільшення чисельності населення, що повертатиметься до своїх рідних місць. Саме тому вказана потреба як один з вимірів спеціально-кримінологічного (технічно-інфраструктурні заходи) запобігання кримінальним порушенням правил дорожнього руху має бути забезпечена у розрізі реалізації механізму перехідного правосуддя. Задля досягнення цієї мети ефективним, як видається, є створення цільового міжнародного фонду, який би акумулював відповідну донорську допомогу та був спрямований виключно на фінансування вказаного напрямку відновлення. Вважаємо, це надасть змогу не тільки пришвидшити постконфліктний транзит, а й знизить віктимність населення на деокупованих територіях, дозволить запобігти великій кількості кримінальних правопорушень на дорогах.

#### **Список використаних джерел:**

1. Орлов Ю. В. Перехідне правосуддя // Велика українська кримінологічна енциклопедія. У 2 т. Т. 2: М-Я / редкол.: В. В. Сокурєнко (голова), О. М. Бандурка (співголова) та ін. ; наук. ред. О. М. Литвинов. Харків : Факт, 2021. С. 250–254.
2. UN Office of the High Commissioner of Human Rights. Rule-of-Law Tools for Post-Conflict States: Truth Commissions, 2006. URL: <https://www.ohchr.org/Documents/Publications/RuleoflawTruthCommissionse n.pdf>.
3. Лузан Т. Елементи перехідного правосуддя. *Юридична газета Online*. 2021. URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/sudova-praktika/skladovi-elementi-perehidnogo-pravosuddya.html> (дата звернення: 12.10.2023).
4. Greiff P. de. Theorizing Transitional Justice in Nagy, Rosemary, Williams, Mellissa S., Elster, Jon. *Transitional Justice*/ New York: New York University Press, 2012, P. 31–77.

**Єгорова Н.М.**

## **ПОРУШЕННЯ ГАРАНТІЙ АДВОКАТСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ З БОКУ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ**

Актуальність даної теми полягає в тому, що протягом всього часу коли України здобула незалежність, присутні непоодинокі випадки, коли правоохоронні органи нехтують гарантіями адвокатів, які їм надані Законом України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність». Тому є необхідність визначити найрозповсюджені випадки, коли правоохоронці здійснюють неправомірні дії, щодо адвокатів і зосередитися на тому, як в подальшому на законодавчому рівні усунути прогалини в законодавстві, які призводять до порушення гарантій адвокатської діяльності.

За загальними правилами вчинення протиправних, щодо адвокатів первинно вчиняються з метою перешкодити їхній законній діяльності і тому найрозповсюдженими випадками зустрічається діяння, щодо:

- порушення права на конфіденційне спілкування клієнта з адвокатом;
- неподання або несвоєчасне подання адвокату доступу до інформації, матеріалів справи (по суті, перешкоджання підготовці захисту);
- проведення неправомірних обшуків в офісах адвокатів і вилучення документів, що становлять адвокатську таємницю (намагаючись в даний спосіб отримати інформацію по справі, де адвокат захищає інтереси клієнта і здійснюючи таким чином тиск на адвоката);
- під час проведення слідчих дій вилучати у адвокатів матеріальні носії інформація або іншу техніку в якій зберігається конференційна інформація, щодо його клієнтів.

Загалом, цей перелік порушень гарантій адвокатської діяльності не є вичерпним. Розповсюдженим випадком під час проведення слідчих дій правоохоронними органами є вилучення у адвокатів особистої комп'ютерної техніки. З урахуванням у працівника правоохоронного органу повноважень при здійсненні слідчої дії як обшук з вилучанням предметів та документів, які стосуються кримінального провадження, маємо визначити існування відповідних обмежень, що встановлені в КПК, які чітко містять заборону вилучати чи арештовувати предмети які належать захиснику в кримінальному провадженні або залученому адвокату який представляє інтереси юридичної особи.

Нині, як це викладено у п. 1 ч.1 ст. 23, Законом "забороняються будь-які втручання і перешкоди здійсненню адвокатської діяльності".

З огляду на менталітет українських оперативних працівників, слідчих не зайвим буде нагадати, що є порушенням гарантій адвокатської діяльності

відповідно до статті 23 Закону «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», а саме:

- забороняються будь-які втручання і перешкоди здійсненню адвокатської діяльності;

- забороняється ототожнювати адвоката з клієнтом;

- забороняється вимагати від адвоката, його помічника, стажиста, особи, яка перебуває у трудових відносинах з адвокатом, адвокатським бюро, адвокатським об'єднанням, а також від особи, стосовно якої припинено або зупинено право на заняття адвокатською діяльністю, надання відомостей, що є адвокатською таємницею. З цих питань зазначені особи не можуть бути допитані, крім випадків, якщо особа, яка довірила відповідні відомості, звільнила цих осіб від обов'язку зберігати таємницю в порядку, передбаченому законом;

- проведення стосовно адвоката оперативних-розшукових заходів чи слідчих дій, що можуть проводитися виключно з дозволу суду, здійснюється на підставі судового рішення, ухваленого за клопотанням Генерального прокурора, його заступників, прокурора Автономної Республіки Крим, області, міста Києва та міста Севастополя;

- забороняється проведення огляду, розголошення, витребування чи вилучення документів, пов'язаних із здійсненням адвокатської діяльності;

- адвокату гарантується рівність прав з іншими учасниками провадження, дотримання засад змагальності і свободи в наданні доказів та доведенні їх переконливості;

- життя, здоров'я, честь і гідність адвоката та членів його сім'ї, їх майно перебуває під охороною держави, а посягання на них тягнуть відповідальність, передбачену законом;

- адвокату гарантується право на забезпечення безпеки під час участі у кримінальному судочинстві в порядку, встановленому законом;

- та інші гарантії;

Маючи законодавчо визначені гарантії, все ж таки з боку працівників прокуратури та правоохоронних органів допускається зневажливе ставлення до інституту адвокатури.

Недотримання згаданих гарантій професійної діяльності порушує право на захист, яке закріплено законодавством України та загальновизнаними принципами міжнародного права. Це, у свою чергу, може поставити під сумнів існування інституту адвокатури України в цілому. У такому разі професія адвоката втратить свій особливий статус та виявиться неефективною.

Але вище зазначені гарантії є декларативними і не в КПК України ні в вище зазначеної статті відсутні будь-які стримуючі елементи для правоохоронних органів, щодо недопустимості вчинення протиправних дій відносно адвоката при проведенні слідчих дій.

Тому, є нагальна потреба внести зміни в кримінальний процесуальний кодекс України, щодо заборони вилучення чи здійснення будь яких дій щодо адвоката. Також, встановлення санкцій за порушення гарантій адвокатської діяльності. І встановити окремий порядок розгляду скарг адвоката на незаконні дії працівників правоохоронних органів, щодо вилучення речей у адвоката при проведенні слідчих дій.

**КОВАЛЕНКО Артем,**  
*професор кафедри правосуддя Луганського  
навчально-наукового інституту ім. Е. О. Дідоренка  
Донецького державного університету внутрішніх  
справ, кандидат юридичних наук, доцент*

## **ОСОБЛИВОСТІ ПОЧАТКОВОГО ЕТАПУ РОЗСЛІДУВАННЯ КОЛАБОРАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НА ДЕОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЯХ**

Однією із найбільш типових слідчих ситуацій початкового етапу розслідування колабораційної діяльності є здійснення кримінального провадження на деокупованій території. Завдяки успішним операціям Сил оборони України було звільнено райони Київської, Чернігівської, Сумської, Харківської, Донецької, Миколаївської та Херсонської областей, під час окупації яких окремі громадяни вчинили кримінально карані діяння, пов'язані зі взаємодією з окупантами. Розкриття й розслідування описаних правопорушень є одним із основних завдань правоохоронців після деокупації таких територій.

Ознаки колабораційної діяльності, вчиненої на окупованих територіях, найчастіше виявляються після деокупації за заявами місцевих громадян, котрі зберегли вірність Україні. Зокрема опитані нами слідчі та дізнавачі НП України указали що повідомлення від такої категорії заявників є найбільш розповсюдженими приводами для початку досудового розслідування діянь, передбачених ст. 111-1 КК України. Згадані особи можуть повідомляти про будь-які прояви колабораційної діяльності, очевидцями яких вони стали.

Від заявників описаної категорії можливо отримати інформацію про характер діяння (об'єктивну сторону колабораційної діяльності), орієнтовні час або часові межі вчинення кримінального правопорушення, особу, котра вчинила колабораційну діяльність, функції, режим роботи органу, установи чи організації, у якій працював чи з якою взаємодівав колаборант, відомості про представників окупаційної влади, військовослужбовців чи найманців рф, з якими взаємодівав колаборант тощо. Крім того, згадані особи можуть надавати правоохоронцям офіційні документи органів окупаційної влади, що були виготовлені чи підписані колаборантами (довідки, посвідчення тощо). Після початку досудового розслідування такі заявники мають бути допитані як свідки.

Крім того, прояви діянь, передбачених ст. 111-1 КК України, на деокупованих територіях виявляються під час розслідування інших кримінальних правопорушень: найчастіше це колабораційна діяльність, учинена іншими особами, та воєнні злочини, учинені військовослужбовцями рф.

Описані ситуації виявлення ознак колабораційної діяльності уже знайшли своє відображення у судовій практиці. Так, на деокупованій території Миколаївської області під час досудового розслідування добровільного зайняття громадянкою України посади, пов'язаної з виконанням адміністративно-господарських функцій в окупаційній адміністрації держави-агресора (ч. 5 ст. 111-1 КК України) як свідки були допитані підлеглі підозрюваної – особи, котрі займали у тому самому органі окупаційної адміністрації держави-агресора посади, не пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих або адміністративно-господарських функцій (тобто вчинили діяння, передбачені ч. 2 ст. 111-1 КК України) [1]. Це демонструє що під час досудового розслідування діянь одного колаборанта можливо отримати інформацію про вчинення аналогічних діянь низкою інших осіб.

Вироком Шевченківського районного суду м. Києва від 22 серпня 2022 року у справі № 761/13955/22 обвинуваченого було визнано винним у неодноразовій передачі матеріальних ресурсів збройним формуванням держави-агресора у тимчасово окупованому смт. Гостомель Бучанського району Київської області протягом березня 2022 року. Судом встановлено що указана особа неодноразово передавала представникам збройних формувань рф будівельні матеріали і паливо, як водій вантажного автомобіля-маніпулятора брала участь у облаштуванні окупантами блок-постів та в обмін на цигарки й алкогольні напої повідомляла їм інформацію щодо місцевого населення, військовослужбовців, представників територіальної оборони, учасників бойових дій, які на той період часу перебували на території смт. Гостомеля, а також про розташування Збройних Сил України на території м. Ірпінь [2]. Характер діянь засудженої особи указує на те, що обставини вчинення нею колабораційної діяльності вірогідно були з'ясовані під час досудового розслідування воєнних злочинів, учинених військовослужбовцями рф на території смт. Буча та м. Ірпінь.

Варто також зазначити що досудове розслідування проявів колабораційної діяльності на деокупованих територіях пов'язане із впливом низки негативних зовнішніх факторів, котрі ускладнюють описану слідчу ситуацію. Зокрема у таких умовах особливого значення набуває безпека учасників кримінального провадження. Крім того, існують проблеми, пов'язані з відновленням роботи правоохоронних органів у таких місцевостях.

За внутрішнім інформаційним критерієм ситуацію розслідування колабораційної діяльності на деокупованих територіях варто поділити на дві підситуації: перша – випадки коли колаборант залишається на деокупованій

теориторії та друга – випадки, коли колаборант встиг покинути місцевість до деокупації і переховується від правоохоронців.

У першій підситуації органи досудового розслідування мають фізичний доступ до місць локалізації слідів кримінального правопорушення, перебування свідків та підозрюваних. Обсяг та якість слідової інформації, як правило, залежить від періоду окупації та обставин, за яких окупанти покидали місцевість, де було вчинено кримінальне правопорушення. Так, наприклад, окремі райони Харківської та Донецької областей були окуповані з березня по вересень 2022 року. На цих територіях було організовано розгалужену мережу органів, установ та організацій окупаційних адміністрацій, котрі, у свою чергу, видали низку організаційно-розпорядчих та адміністративно-господарських документів, експлуатували приміщення, майно тощо. Водночас, завдяки успішним діям Сил оборони України у вересні 2022 року загадані території були швидко та неочікувано для ворога звільнені. Військам РФ та колаборантам довелося стихійно евакуюватися і через це вони не мали можливості знищити чи приховати сліди учинених ними кримінальних правопорушень. Таким чином, по прибутті на деокуповані території слідчі та дізнавачі отримали доступ до значного обсягу слідової інформації про прояви колабораційної діяльності. Водночас, у випадках коли окупанти та колаборанти мають більше часу на евакуацію та знищення слідів кримінальних правопорушень (як це наприклад було у Херсонській області у жовтні-листопаді 2022 року), обсяг та якість слідової інформації, доступної правоохоронцям, є значно меншими.

Для ілюстрації даної підситуації можна використати раніше згадане кримінальне провадження, зареєстроване у ЄРДР за № 2202315000000096 (що зафіксовано вироком Бобринецького районного суду Кіровоградської області від 20 вересня 2023 року у справі № 383/426/23 [1]). Так, обвинувачена особа вчинила колабораційну діяльність у формі добровільного зайняття громадянином України посади, пов'язаної з виконанням адміністративно-господарських функцій в окупаційній адміністрації держави-агресора в літку 2022 року у тимчасово окупованому місті Снігурівка Баштанського району Миколаївської області. Кримінальне провадження за даним фактом було розпочато після деокупації силами оборони України м. Снігурівка. Отримавши доступ до місць локалізації слідів, перебування свідків та правопорушника, слідчі СБ України провели обшуки та огляди за місцем розташування окупаційного органу, де працювала обвинувачена, оглянули вилучені документи, допитали свідків та затримали правопорушницю.

Основними пріоритетними завданнями уповноважених осіб під час досудового розслідування колабораційної діяльності на деокупованих територіях є виявлення та фіксування слідів кримінального правопорушення, здійснення оглядів та обшуків у приміщеннях, де розміщувалися органи, установи й організації окупантів, дослідження документів, встановлення та допит свідків.

Дещо складнішими для уповноважених осіб є ситуації, коли колаборанти встигли покинути окуповані місцевості до їх звільнення. Органи досудового розслідування так само мають фізичний доступ до місць локалізації слідів та перебування свідків, проте основною проблемою є встановлення місця перебування та затримання правопорушника. У випадку, якщо буде встановлено що особа, яка вчинила колабораційну діяльність, з метою ухилення від кримінальної відповідальності переховується від органів слідства та суду на тимчасово окупованій території України, на території держави, визнаної Верховною Радою України державою-агресором, або якщо така особа оголошена у міжнародний розшук, на підставі ухвали слідчого судді можливе здійснення щодо такої особи спеціального досудового розслідування (in absentia).

Підсумовуючи викладене зазначимо що однією із найбільш типових слідчих ситуацій початкового етапу розслідування колабораційної діяльності є здійснення кримінального провадження на деокупованій території. У описаній ситуації ознаки кримінального правопорушення найчастіше виявляються із повідомлень заявників-очевидців, котрі перебували на окупованій території і зберегли вірність Україні та під час розслідування інших кримінальних правопорушень. За внутрішнім інформаційним критерієм ситуацію розслідування колабораційної діяльності на деокупованих територіях варто поділити на дві підситуації: перша – випадки коли колаборант лишається на деокупованій території та друга – випадки, коли колаборант встиг покинути місцевість до деокупації і переховується від правоохоронців. Кожна з описаних підситуацій має свою специфіку.

#### **Список використаних джерел:**

1. Вирок Бобринецького районного суду Кіровоградської області від 20 вересня 2023 року у справі № 383/426/23 / Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/113586792>.
2. Вирок Шевченківського районного суду м. Києва від 22 серпня 2022 року у справі № 761/13955/22/ Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/106293364>.

**ПЕКАРСЬКИЙ Сергій,**  
*Донецький державний університет внутрішніх справ, доцент кафедри оперативно-розшукової діяльності та інформаційної безпеки факультету № 3, кандидат юридичних наук, доцент*

## **ПРАВОВІ ЗАСАДИ ВИКОНАННЯ СПЕЦІАЛЬНОГО ЗАВДАННЯ З РОЗКРИТТЯ КОЛАБОРАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТА ВОЄННИХ ЗЛОЧИНІВ**

Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності та протоколів, що її доповнюють, яка була прийнята резолюцією 55/25 Генеральної Асамблеї ООН від 15 листопада 2000 року та ратифікована Верховною Радою України 4 лютого 2004 року [1] до спеціальних методів розслідування відносить також і агентурні операції. Згідно вимог зазначеної Конвенції агентурні операції проводяться компетентними органами держави на її території з метою проведення ефективної боротьби проти організованої злочинності. Одночасно, відповідно до пунктів 13 – 15 статті 8 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» [2] для вирішення завдань оперативно-розшукової діяльності оперативним підрозділам надано право мати гласних і негласних штатних та позаштатних працівників, а також використовувати конфіденційне співробітництво.

Стаття 275 КПК України конфіденційне співробітництво тлумачить як негласні відносини, що встановлюються уповноваженими органами з повнолітньою дієздатною особою (громадянином України, іноземцем або особою без громадянства), які на засадах добровільності та конспіративності використовуються для вирішення завдань кримінального провадження [3].

В умовах воєнного стану актуальним також стала і розвідувальна діяльність правоохоронних органів. Саме тому Закон України «Про розвідку» [4] до сил розвідки відносять і осіб, які залучені до конфіденційного співробітництва з розвідувальними органами.

Отже, сприяння осіб правоохоронним органам на конфіденційній основі є сутністю агентурно-оперативної роботи, яка становить основний зміст оперативно-розшукової діяльності з виявлення та документування кримінальних правопорушень, вчинених в умовах воєнного стану. Тому використання негласних співробітників з метою виявлення колаборантів та осіб, які скоїли кримінальні правопорушення, пов'язані з військовою агресією РФ проти України відповідає завданням ОРД щодо пошуку і фіксації фактичних даних про протиправні діяння окремих осіб та груп, відповідальність за які передбачена Кримінальним кодексом України, розвідувально-підривну діяльність спеціальних служб іноземних держав та організацій з метою припинення правопорушень та в інтересах кримінального судочинства, а також отримання інформації в інтересах безпеки громадян, суспільства і держави.

Виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності колаборантів та осіб, які скоїли воєнні злочини є безпосереднім засобом виконання завдань і досягнення мети як ОРД, так і кримінального процесу.

Юридична форма виконання спеціального завдання буде різною залежно від сфери застосування: в ОРД – оперативно-розшуковий захід, у кримінальному процесі – негласна слідча (розшукова) дія.

Під особою, яка виконує спеціальне завдання, слід розуміти:

а) штатного працівника оперативного підрозділу правоохоронного органу уповноваженого здійснювати оперативно-розшукову діяльність (Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність», ст. 13 Закону України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю» [5, ст. 13]) або розвідувальних органів (Закон України «Про розвідку»), який проникає до складу організованої групи чи злочинної організації;

б) особу, яка на передбаченій законом основі негласно співробітничала з оперативним підрозділом (працівником оперативного підрозділу) правоохоронного органу (ст. 14 Закону України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю» [5, ст. 14]) або з розвідувальним органом (Закон України «Про розвідку») і отримала відповідне спеціальне завдання.

Під час досудового розслідування злочинних дій колаборантів та злочинів, які пов'язані зі збройною агресією РФ проти України можуть бути отримані відомості, речі і документи, які мають значення для досудового розслідування, особою, яка відповідно до закону виконує спеціальне завдання, яка на конфіденційній основі співпрацює з органами досудового розслідування (стаття 272 КПК). Виконання такого спеціального завдання, як негласна слідча (розшукова) дія (НС(Р)Д), здійснюється на підставі постанови слідчого, погодженої з керівником органу досудового розслідування, або постанови прокурора із збереженням у таємниці достовірних відомостей про особу [3].

У постанові про виконання зазначеними особами такого спеціального завдання, як НС(Р)Д, зазначається:

1) найменування кримінального провадження та його реєстраційний номер;  
2) правову кваліфікацію кримінального правопорушення із зазначенням статті (частини статті) Кримінального кодексу України, наприклад – стаття 111-1, чи стаття 438 КК України [6];

3) відомості про особу (осіб), місце або річ, щодо яких проводитиметься негласна слідча (розшукова) дія;

4) початок, тривалість і мету негласної слідчої (розшукової) дії;

5) відомості про особу (осіб), яка буде проводити негласну слідчу (розшукову) дію;

6) обґрунтування прийнятої постанови, у тому числі обґрунтування неможливості отримання відомостей про кримінальне правопорушення та особу, яка його вчинила, в інший спосіб;

7) вказівку на вид негласної слідчої (розшукової) дії, що проводиться.

8) обґрунтування меж спеціального завдання;

9) використання спеціальних несправжніх (імітаційних) засобів.

Виконання спеціального завдання не може перевищувати шість місяців, а в разі необхідності строк його виконання продовжується слідчим за погодженням з керівником органу досудового розслідування або прокурором на строк, який не перевищує строку досудового розслідування.

Аналізуючи питання виконання спеціального завдання з розкриття колабораційної діяльності та воєнних злочинів слід зупинитися і на нормах Закону України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю». Так стаття 13 даного законодавчого акту регламентує використання негласних співробітників у протидії організованій злочинності [5]. Зокрема, при здійсненні боротьби з організованою злочинністю, якщо інших заходів для розкриття організованої злочинності та притягнення винних до відповідальності недостатньо, можуть залучатися штатні та нештатні негласні співробітники, які вводяться під легендою прикриття в організовані злочинні угруповання в порядку, визначеному Законом України «Про оперативно-розшукову діяльність» та Кримінальним процесуальним кодексом України. Введення негласного співробітника в організовані злочинні угруповання здійснюється за наявності відомостей про організовану злочинну діяльність та на підставі письмового доручення. Для виконання доручення негласний співробітник вправі під легендою прикриття вступати в трудові, цивільно-правові та інші відносини [5, ст. 13].

Окрім вищезазначеного слід зупинитися і на статті 14 даного законодавчого акту, яка регламентує використання учасників організованих злочинних угруповань у боротьбі з організованою злочинністю. Зокрема, для здійснення заходів боротьби зі злочинністю учасники організованих злочинних угруповань можуть залучатися до співробітництва в порядку, визначеному Законом України «Про оперативно-розшукову діяльність» та Кримінальним процесуальним кодексом України. Учасник організованого злочинного угруповання може бути частково або повністю звільнений від кримінальної відповідальності та покарання у випадках, передбачених Кримінальним кодексом України, якщо він у процесі оперативно-розшукової діяльності, досудового розслідування чи судового провадження сприяє викриттю організованих злочинних угруповань та вчинених ними кримінальних правопорушень, притягненню винних до відповідальності, відшкодуванню шкоди фізичним чи юридичним особам або державі [5, ст. 14]. Означене знайшло підтвердження в нормах КК України. Так особа, яка перебувала в складі воєнізованих або збройних формувань, за дії, передбачені частинами першою або другою статті 260 КК України (створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань) й добровільно вийшла з такого формування і повідомила про його існування органи державної влади чи органи місцевого

самоврядування звільняється від кримінальної відповідальності за цією статтею [6].

Отже, співробітникам кримінальної поліції при документуванні фактів причетності особи до незаконного збройного формування, підрозділів країни-агресора, до участі у підготовці та проведенні псевдореферендумів, інших видів колабораційної діяльності необхідно використовувати негласних співробітників. Наведене передбачає і необхідність дотримання вимог охорони державної таємниці при плануванні та виконанні спеціального завдання з розкриття колабораційної діяльності, воєнних злочинів, а також при використанні інформації, яку було отримано за результатами означеної діяльності.

При виявленні інформації про колабораційну діяльність, документується військове, політичне, економічне, адміністративне, культурне, інформаційне, медійне співробітництво громадянина/громадянки України з державою-агресором або її представниками, створеними чи підтримуваними ним/нею незаконними збройним формуваннями «ДНР», «ЛНР». Використання атрибутики «Z», «V» також свідчить про колабораційну діяльність.

Встановлюються факти публічного заперечення особою збройної агресії проти України та окупації частини території, заклики до підтримки рішень та дій держави-агресора, окупаційних адміністрацій, невизнання державного суверенітету України на тимчасовій території, впровадження стандартів освіти держави-агресора тощо, а також висвітлення даних дій в мережі Інтернет, ЗМІ.

Отже, зазначаємо, що негласні співробітники надають інформацію, яка в подальшому використовується під час планування та проведення слідчих, розшукових дій в тому числі і негласних. Безпосередньо чинними законами України регламентована діяльність, пов'язана з виконанням спеціального завдання з розкриття колабораційної діяльності та воєнних злочинів.

#### **Список використаних джерел:**

1. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності: прийнята резолюцією 55/25 Генеральної Асамблеї від 15 листопада 2000 року. URL: [https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995\\_789#Text](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_789#Text).
2. Про оперативно-розшукову діяльність: Закон України від 18 лютого 1992 року № 2135-XII. *Відомості Верховної ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2135-12/conv#n49>.
3. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 року № 4651-VI. *Відомості Верховної ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17/conv#n2409>.
4. Про розвідку: Закон України від 17 вересня 2020 року № 912-IX. *Відомості Верховної ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/912-20#Text>.

5. Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю: Закон України від 30 червня 1993 року № 3341-ХІІ. *Відомості Верховної ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3341-12#Text>.

Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 року № 2341-ІІІ. *Відомості Верховної ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.

**СИМОНЕНКО Аліна,**  
*курсант 301/21-(ІІ)-Б навчального взводу  
факультету №1 Донецького державного  
університету внутрішніх справ*

**КРУШЕНИЦЬКИЙ Андрій,**  
*т.в.о. завідувача кафедри кримінального  
процесу та криміналістики факультету  
№1, здобувач вищої освіти ступеня  
доктора філософії  
(Донецький державний університет  
внутрішніх справ, м. Кропивницький)*

## **ДОКАЗУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ ПРО КОЛАБОРАЦІЙНУ ДІЯЛЬНІСТЬ: ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ**

З 24 лютого 2022 року по теперішній час державою-агресором вчиняється ряд злочинних дій, які у тому числі пов'язані із порушенням звичаїв війни. Одним із ганебних явищ у цих діях є колабораційна діяльність певних громадян України, які прийняли сторони окупаційної влади. Так, одним із прикладів, є наведення російського «Іскандеру» на кафе в селі Гроза на Харківщині, що мало місце в жовтні 2023 року. За даними слідства цю ракету могли навести два брата-правоохоронці, які є місцевими жителями цього села [1]. Стає моторшно від сприйняття того, що українці вбивають українців. Як висновок з таких ситуацій не слід забувати тих, хто зрадив свою неньку та вирішив долучитися до цієї вакханалії. Як довести їх вину та притягнути до відповідальності? І яке ж покарання вони понесуть?

Для того щоб знайти відповідь на всі питання, ми звертаємось до Кримінального кодексу України (далі – ККУ) та Кримінально процесуального кодексу України (далі – КПК). Тут слід розглянути Особливу Частину ККУ, а саме розділ 1 «Злочини проти основ національної безпеки України». Для відповіді на питання чому саме цей розділ, доцільно розуміти, що всі дії спрямовані на посягання та нанесення суспільної небезпеки національній безпеці

нашої держави. Ми розглянемо саме взаємодію громадянина України з окупаційною владою.

Вже на початку березня 2022 року був прийнятий Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо встановлення кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність», а саме нас цікавить доповнення ККУ статтею 111-1 «Колабораційна діяльність». Ну спочатку потрібно зрозуміти що таке колаборація та як вона проявляється. У сучасній українській літературі цей термін почали використовувати після нападу Німеччини на Францію у травні 1940 року [2, с.45]. Співпраця та добровільна невимушена допомога окупантам проти своєї держави, інтересів свого народу – ось так можна розуміти це ганебне явище. Колабораціонізм може бути як військовим, адміністративним, політичним, так і побутовим [3, с.440-441]. Для повного розуміння розглянемо статтю 111-1 ККУ. Нас цікавить об'єктивна сторона. По-перше, вона виражається в публічному запереченні громадянином України здійснення збройної агресії проти України, встановлення та утвердження тимчасової окупації частини території України. Тут мається на увазі саме поширення закликів або висловлення заперечення до невизначеного кола осіб, зокрема у мережі Інтернет або за допомогою засобів масової інформації [4]. Якщо згадати, то схожа диспозиція є у частині 1 статті 436-2 ККУ «Виправдовування, визнання правомірною, заперечення збройної агресії Російської Федерації проти України, глорифікація її учасників». При кваліфікації кримінального правопорушення варто уникати подвійного інкримінування [5]. По-друге, це публічні заклики громадянином України до підтримки рішень та/або дій держави-агресора, збройних формувань та/або окупаційної адміністрації держави-агресора, до співпраці з державою-агресором, збройними формуваннями та/або окупаційною адміністрацією держави-агресора, до невизнання поширення державного суверенітету України на тимчасово окуповані території України [5]. Тут своє вираження знаходить ч. 2, 5 та 7 цієї статті. І відповідно до судової практики достатньо факту добровільного зайняття громадянином нашої країни певної посади задля створення вертикалі незаконних органів влади, щоб кваліфікувати відповідні дії за зазначеними частинами.

З правовою кваліфікацією все більш менш зрозуміло, а ось щодо практики виникає багато питань. Це стосується самого доказування обставин даного кримінального правопорушення правоохоронними органами України. Адже мова йде про те, що зібрати докази буде вже не так просто. Тут правоохоронці користуються негласними слідчими (розшуковими) діями (далі – НСРД) та оперативно-розшуковою діяльністю (далі – ОРД). Хоч ці напрями є схожими та мають спільні риси, але правове регулювання, тобто певні нормативно-правові акти, та підстави проведення таких дій значно відрізняються. Також суб'єктивний склад НСРД є значно ширшим, а права під час проведення всіх заходів меншим, оскільки оперативним підрозділам важливо отримати

доручення слідчого, прокурора для здійснення всіх необхідних дій. Слід зазначити головні методи ОРД за допомогою яких служби України розпізнають осіб-колаборантів, збирають та фіксують інформацію про вчинене кримінальне правопорушення. Це агентурний метод ОРД, зняття інформації з каналів зв'язку, оперативна установка тощо. У свою чергу НСРД не відстають та вносять великий внесок у доказування. Найочевиднішим способом проведення таких дій як на початку повномасштабного вторгнення, так і зараз є безпосереднє збирання доказів та використання їх у подальшому із залученням таких осіб як свідками відповідно до ч.2 ст.256 КПК [6]. Таким чином здійснюються всі необхідні розшукові та у якомусь сенсі контрдиверсійні дії правоохоронних органів.

Проводячи аналіз вищезазначеного, стає зрозумілим важливий внесок правоохоронних органів у боротьбі з колабораційною діяльністю. Але питання складності доказування взаємодії громадян України з окупаційною владою залишається відкритим та постійно доводить свою актуальність. Незважаючи на всі обставини, ми можемо бачити успішну реалізацію діяльності правоохоронців та притягнення до кримінальної відповідальності зазначених осіб, поки що після повернення на територію України.

#### **Список використаних джерел:**

1. Слідчі встановили ймовірних навідників російської ракети на кафе в Грозі: підозрюють братів-правоохоронців [Електронний ресурс] : Сайт Суспільне новини

URL: <https://suspilne.media/591241-slidci-vstanovili-jmovirnih-navidnikiv-rosijskoi-raketi-na-kafe-v-grozi-pidozruut-brativ-pravoohoronciv/> (дата звернення – 09.10.2023).

2. Заєць О.М. Юридична характеристика дефініції колаборація. Актуальні питання кримінально-правової кваліфікації, документування та розслідування колабораціонізму: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (Одеса, 21 липня 2022 року). Одеса, 2022. С. 45-46.

3. Дерейко І. І. (2007). Колабораціонізм, поняття. Енциклопедія історії України : у 8 т. / редкол. В. А. Смолій (голова) та ін. К. : Наук. думка, 2007. Т. 4. С. 440-441.

4. Кримінальний кодекс України : Закон України від 01 вересня 2001 р. № 2341-XIV / Верховна Рада України. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25-26. Ст.131. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення – 11.10.2023).

5. Як розмежовувати колабораційну діяльність і суміжні склади кримінальних правопорушень [Електронний ресурс] : Сайт Верховний Суд

URL: <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/news/1299973/> (дата звернення – 13.10.2023).

6. Кодекс України про адміністративні правопорушення : Закон України від 07 грудня 1984р. № 8074-10 / Верховна Рада України. *Відомості Верховної Ради України*. 1984. № 51. Ст.1123. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (Дата звернення 13.10.2023).

**ШУЛЬГА Андрій,**  
*доцент кафедри державно-правових дисциплін та публічного управління факультету №4, кандидат юридичних наук, доцент.*

### **ЩОДО УЧАСТІ ПРОКУРОРА В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ НА СТОРОНІ ЗАХИСТУ ТА ВИКОНАННЯ ФУНКЦІЙ ПРАВОСУДДЯ У СТАДІЇ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ**

Кримінальне процесуальне законодавство України у свої сутності є процесом змагальним, адже з прийняттям в 2012 році чинного кримінального процесуального кодексу (далі КПК), у кримінальному процесі України вперше з'явилося поняття сторін кримінального процесу (глава 3 КПК). Окрім того, у зазначеній главі чинного КПК окрім сторін зазначається суд, як орган правосуддя. Зазначимо, що суд та сторони кримінального провадження мають у кримінальному процесі відповідні функції, повноваження та обов'язки. Згідно до ст.30 та п.п. 20-24 ст.3 КПК суд здійснює правосуддя. Згідно до п.19 ст.3 КПК сторона кримінального провадження з боку обвинувачення представлена слідчим, дізнавачем, керівником органу досудового розслідування, керівником органу дізнання, прокурором, а також потерпілим, його представником та законним представником. Натомість сторона захисту представлена підозрюваним, обвинуваченим (підсудним), засудженим, виправданим, особою, стосовно якої передбачається застосування примусових заходів медичного чи виховного характеру, їхніми захисниками та законними представниками. На думку І.В. Головюк, згідно до теорії кримінально-процесуальних функцій, суд не переймає на себе виконання функцій захисту та обвинувачення, суд стоїть нейтрально між обвинувачем та захисником. Теж саме стосується і сторін захисту та обвинувачення, які не повинні переймати на себе функцію правосуддя. Зокрема сторони обвинувачення та захисту в роботі І.В. Головюк називаються двома незалежними одна від одної сторонами, між якими повинна існувати суворая демаркаційна лінія у межах якої законодавець надає учаснику кримінального провадження діяти відповідно для свого спеціального завдання яке дає можливість досягати у кримінальному судочинстві справедливості [1, с.14]. Проте, якщо звернутися до факту розподілу функцій за чинним КПК України, то в даному випадку вбачається, що сторони кримінального

провадження інколи мають право щодо перейняття повноважень протилежних сторін. Наприклад, сторона обвинувачення (слідчий, дізнавач, прокурор) не тільки наділена функцією обвинувачення, але і функцією захисту, а в деяких випадках навіть правосуддя. На нашу думку, така ситуація не сприяє досягненню справедливості у кримінальному судочинстві, а інколи навпаки, сприяє формуванню причин та умов зловживань з боку слідчого чи прокурора. Прикладів з цього в практиці правосуддя мається достатньо, один з них який мав місце в м. Фастов Київської області. Там співробітниками ДБР та СБУ було затримано прокурора фастівської окружної прокуратури за підозрою в отриманні хабара. За даними слідства, прокурор вимагав та одержав хабара за закриття кримінального провадження [2]. Звісно хабарництво це наслідок індивідуальних якостей правопорушника, суб'єктивні якості людини, наприклад рівень особистого виховання, культури тощо. Але є обставини, які носять об'єктивний характер, що можуть створювати причини та умови вчинення кримінальних правопорушень, певні з них можуть міститися в нормах чинного законодавства. Ну наприклад, це певний перетин функцій у кримінальному провадженні серед сторін. Таким перетином на нашу думку, є наділення слідчого, дізнавача, прокурора функціями правосуддя. А саме, ст. 284 КПК (Закриття кримінального провадження та провадження щодо юридичної особи) надає можливість слідчому, прокуророві приймати рішення щодо закінчення досудового розслідування у формі закриття кримінального провадження за такими підставами як: відсутність події кримінального правопорушення (п.1,ч.1), відсутність в діянні складу кримінального правопорушення (п.2,ч.1), невстановленість достатніх доказів для доведення винуватості особи в суді і вичерпані можливості їх отримати (п.3, ч1). На нашу думку, саме в цьому і міститься факт виконання функцій правосуддя стороною обвинувачення, що звісно породжує причини та умови зловживань.

Іншим прикладом невизначеності функцій сторін, згідно до ч.2 ст. 9 КПК є обов'язок сторони обвинувачення виявляти обставини, що виправдовують підозрюваного, обвинуваченого, а також обставини, що пом'якшують чи обтяжують його покарання, на нашу думку призводить до перетину функцій обвинувачення та захисту. Проте слід зазначити, що сторона захисту в особі того ж захисника не наділена функціями обвинувачення.

Вважаємо, що для підвищення рівня справедливості прийнятих рішень у кримінальному провадженні України було б доцільно функцію захисту, яка зазначена у ч.2 ст. 9 КПК України, все ж таки залишити за стороною захисту. Адже сторона захисту самостійно має право ознайомлюватися з матеріалами досудового розслідування на відповідній стадії, тим більше, що суд і без того зобов'язаний безпосередньо досліджувати матеріали кримінального провадження, ото ж і виявляти не тільки ті обставини, які звинувачують чи обтяжують покарання, але і ті, які виправдують чи пом'якшують відповідальність

обвинуваченого. По-друге вважаємо за доцільне скасувати повноваження слідчого, дізнавача та прокурора закривати на стадії досудового розслідування кримінальні провадження за тими обставинами, які реабілітують (п.п.1-3 ч.1 ст. 284 КПК). В даному випадку тільки суд має право визнавати особу винуватою чи навпаки. Закриття ж кримінального провадження стороною обвинувачення є, як на нас елементом функції правосуддя, що не повинно бути в компетенції сторони обвинувачення.

#### **Література:**

1. Головюк І.В. Кримінально-процесуальні функції: теорія, методологія та практика реалізації на основі положень Кримінального процесуального кодексу України 2012 р.: монографія /І.В. Головюк. Одеса: Юридична література. 2015. 712 с.

2. Денькович Я. На Київщині прокурор погорів на хабарі у \$30 тисяч – подробиці. URL: <https://kyiv.tsn.ua/na-kiyivschini-prokuror-pogoriv-na-habari-u-30-tisyach-podrobici-2423161.html>

## **СЕКЦІЯ № 5** **ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ НА** **ДЕОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЯХ**

***БАЛАНЕНКО Анастасія,**  
курсантка 2-го курсу Донецького державного  
університету внутрішніх справ здобувач вищої  
освіти бакалавра, рядовий поліції*

### **ДОСУДОВЕ РОЗСЛІДУВАННЯ НА ДЕОКУПОВАНИХ** **ТЕРИТОРІЯХ: СПЕЦИФІКА ТА ОРГАНІЗАЦІЯ**

24 лютого 2022 року Україна зіткнулася зі збройною агресією Російської Федерації, внаслідок якої регулярно вчиняються протиправні діяння проти цивільного населення та військовослужбовців, значну частину яких становлять воєнні злочини. У цьому контексті, з метою оптимізації діяльності уповноважених суб'єктів з документування та досудового розслідування воєнних злочинів, держава вживає низку заходів у сферах їх правового регулювання, матеріально-технічного, наукового та інформаційного забезпечення. Зокрема, особлива увага приділяється організаційним аспектам досудового розслідування окремих кримінальних правопорушень. Це пов'язано з тим, що воєнні злочини, по-перше, є новим видом кримінальних правопорушень, з якими стикаються органи досудового розслідування у своїй практиці. По-друге, ці діяння є складними за механізмом вчинення, який характеризується наслідками у вигляді

значних руйнувань цивільної інфраструктури, великої кількості невстановлених жертв; зняттями вчинення, з якими раніше не стикалися ні органи досудового розслідування, ні судові експерти; особою злочинців, які змінюють своє місцезнаходження, в тому числі на території іншої держави тощо. По-третє, досудове розслідування воєнних злочинів віднесено до підслідності слідчих органів безпеки. По-четверте, досудове розслідування цих злочинів потребує великих витрат ресурсів, у тому числі людських, через що до окремих процесуальних дій залучаються працівники інших правоохоронних органів, зокрема Національної поліції [1].

Видається, що при розслідуванні кримінальних правопорушень на деокупованих територіях неминуче постане проблема розмежування компетенції між підрозділами Національної поліції України та СБУ. Значення підслідності полягає не лише у розподілі повноважень між різними органами досудового розслідування, а й у тому, що порушення правил підслідності впливає на визнання доказів допустимими.

Особливе значення для визначення підслідності має правильна кримінально-правова кваліфікація кримінальних правопорушень. По-перше, правильна кваліфікація нерозривно пов'язана з визначенням предмета підслідності відповідних органів досудового розслідування, від якої залежить законність та ефективність розслідування. По-друге, з відповідною кваліфікацією взаємопов'язаний предмет доказування, який визначає напрямок розслідування, його повноту та ефективність і є визначальним при розгляді матеріалів кримінального провадження по суті [2].

Для проведення розслідування у місцях, які звільнені від окупації, потрібна низка допоміжних засобів, до яких можна віднести:

- залучення персоналу, у тому числі і іноземного (слідчих, інспекторів криміналістів, спеціалістів-вибухотехніків, трасологів, судових медиків, оперативних працівників, водіїв, персоналу для забезпечення охорони і т. д.), оплати його перевезення, розміщення, проживання, харчування, відрядження тощо [2];

- спеціалізований транспорт та забезпечення його паливом (мікроавтобуси для переміщення слідчих груп, перевезення криміналістичної техніки, вилучених доказів, пересувні криміналістичні лабораторії, землерийна техніка, мобільні рефрижератори для транспортування трупів до пунктів проведення судово-медичних розтинів тощо) [2];

- техніко-криміналістичні засоби, призначені для відео- та фотозйомки під час слідчих (розшукових) дій, забезпечення повітряної зйомки за допомогою БПЛА, упакування речових доказів, вилучення об'єктів, проведення досліджень у даних умовах [2];

- спеціальний одяг та допоміжні засоби (захисні костюми, рукавички, взуття, респіратори тощо), намети та укриття тимчасових пунктів збирання

доказів на випадок негоди, засоби встановлення фізичної огорожі місця події, засоби захисту значущих для розслідування об'єктів від пошкодження [2];

– інше обладнання: техніка для підготовки процесуальної документації, картографічні матеріали, засоби встановлення координат місць події, обладнання для перевірки територій та знешкодження потенційно небезпечних вибухових об'єктів, спеціальне судово-археологічне, рентгенівське, освітлювальне, вимірювальне обладнання, засоби комунікації [2].

Поліграф спрямований на діагностику психіки людини, її внутрішнього світу, який є системою суб'єктивних образів дійсності і функціонує за певними законами. Коли людина говорить неправду, відповідаючи на запитання, у неї відбуваються фізіологічні зміни: частішає серцебиття і дихання, підвищується артеріальний тиск, посилюється потовиділення тощо. Поліграф може це виявити і зафіксувати (на людину надягають спеціальні датчики), а експерт потім оцінює отримані таким чином дані і вирішує, на які питання людина відповідала незвично. Зафіксовані поліграфом нетипові реакції дають підстави зробити висновок, коли людина говорила правду, а коли - брехала.

Національний стандарт дає визначення терміну поліграф (п. 3.1), зазначаючи, що поліграф або детектор брехні - це багатоканальна контрольно-вимірювальна система, призначена для реєстрації динаміки змін фізіологічних параметрів організму людини під час проведення дослідження з метою визначення її психоемоційного стану у відповідь на пред'явлення за спеціальною методикою певних стимулів та їх подальшого відтворення на екрані монітора і зберігання та архівування за допомогою пристрою обробки та відображення інформації, яким може бути персональний комп'ютер, комп'ютерна техніка, серійно виробляється.

На деокупованих територіях дослідження із застосуванням поліграфа можуть бути ефективними для встановлення причетності осіб до шпигунської, диверсійної діяльності та приналежності до ДРГ, фактів співпраці з іноземними спецслужбами, обізнаності про місцеперебування особового складу, зброї, військової техніки агресора, причетності та підготовки до злочинної діяльності, або будь-якої інформації, яка може бути корисною для виконання тактичних завдань. Представники місцевої влади, державні службовці, а також українські військові, які перебували в полоні у окупантів проходять дослідження на поліграфі з метою встановлення факту вербовки і співпраці із спецслужбами рф, корупційної складової [2].

### **Список використаних джерел:**

1) Сучасні тенденції розвитку криміналістики та кримінального процесу в умовах воєнного стану/ Особливості організації розслідування воєнних злочинів, Назарій Татарин, Харків, 2022 URL:

<https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/966f95d8-1cfc-4d95-af63-99a652f276a2/content> , дата звернення 24.10.2023.

2) Збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції в авторській редакції «Протидія кримінальним правопорушенням в умовах воєнного стану» 27 жовтня 2022 року, Кропивницький, ДонДУВС, 235-321 с. / URL: [https://dnuvs.in.ua/wp-content/uploads/2022/12/zbirnyk\\_konferencziya\\_27\\_10\\_onovlenyj.pdf](https://dnuvs.in.ua/wp-content/uploads/2022/12/zbirnyk_konferencziya_27_10_onovlenyj.pdf) , дата звернення 24.10.2023.

**БОНДАР Володимир,**  
*декан факультету підготовки фахівців поліції  
Луганського ННІ імені Е.О. Дідоренка  
Донецького державного університету  
внутрішніх справ кандидат юридичних наук,  
доцент, підполковник поліції*

## **СУДОВО-БАЛІСТИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ 9,0-ММ САМОЗАРЯДНОГО ПІСТОЛІТА ДЛЯ БЕЗШУМНОЇ ТА БЕЗПОЛУМ'ЯНОЇ СТРІЛЬБИ (6-П-9)**

Використання спеціальних знань у галузі судової балістики в кримінальній процесуальній формі судової експертизи (ст. 242 КПК України) під час досудового розслідування кримінальних правопорушень, передбачених ст. 438 КК України на деокупованих територіях зумовлене, у тому числі особливостями безпосередніх об'єктів судової експертизи зброї, котра проводиться експертами за спеціальностями 3.1. «Балістичне дослідження вогнепальної зброї та бойових припасів до неї», 3.2 «Балістичне дослідження слідів зброї, слідів пострілу та ситуаційних обставин пострілу».

9,0-мм самозарядний пістолет для безшумної та безполум'яної стрільби (ПБ) розроблений конструктором науково-дослідного інституту стрілецької та гарматної зброї Центрального науково-дослідного інституту точного машинобудування А.А. Дерягіним під використання номенклатури різних патронів калібру 9x18 (ПБМ, ПММ та ін.). Даний пістолет на даний момент виробляється і перебуває на озброєнні армійських та спеціальних підрозділів країни-агресора, а тому вилучається під час проведення слідчих (розшукових) дій слідчими органів досудового розслідування України у російських військовополонених і стає в подальшому об'єктом судово-експертних досліджень у кримінальних провадженнях зазначеної категорії.

Пістолет є прикладом стрілецької вогнепальної зброї, в якій інтегрований глушник (пристрій зниження рівня звуку пострілу інтегрованого типу) поєднується зі зйомним (багатокамерним ПЗРЗП розширювального типу).



Ілюстрація № 1. 9,0-мм самозарядний пістолет для безшумної та безполум'яної стрільби ПБ та його основні частини.

Ствол пістолета подовжений до 104 мм та повністю хромований. Стволи пістолетів перших років випуску мали перфорацію з 20 отворів діаметром 3,8 мм, подальших – з 10 отворів того ж діаметру для часткового відводу газів в розширювальну камеру. Крок нарізів 252 мм, в подальшому – 260 мм. Також зміни торкнулись і розташування отворів – свердлення здійснюється суворо в наріз.

Маркувальні позначення нанесені на: рамці; кожусі; важелі взведення; пристрої зниження рівня звуку пострілу та магазині.



## Ілюстрація № 2. Маркувальні позначення на деталях пістолету ПБ.

Конструктивна схема зниження рівня звуку пострілу та полум'я є комбінованою. Вона включає в себе інтегрований (пристрій зниження рівня звуку пострілу інтегрованого типу) та додатковий зйомний (багатокамерний ПЗРЗВ розширюваного типу). Безпосередньо на ствол пістолета надітий кожух – перша розширювальна камера діаметром 32 мм (інтегрований ПББС) – перша розширювальна камера. Камера фіксується на передньому «відростку» рамки, порохові гази відводяться в неї через отвори, виконані по дну нарізів ствола. Між стволом та кожухом укладена (рулоном) металева сітка для більш ефективного зниження швидкості та температури порохових газів, що виходять з отворів ствола. Приєднаний насадок (додатковий ПББС) кріпиться сухарно-гвинтовим з'єднанням до передньої частини камери. Для підвищення ефективності роботи зі зниження швидкості і температури порохових газів, які виходять з насадку, на ньому розміщений сепаратор, який складається з декількох шайб, встановлених під різними кутами нахилу до осі каналу ствола (в їх центрі є отвори для вільного прольоту кулі). Шайби дроблять та переспрямовують гази.

Пістолет спроектований для стрільби переважно з приєднаним «насадком». Водночас стрільба з нього є можливою і без «насадка». Зазначені конструктивні особливості ПБ забезпечують зниження початкової – дозвукової швидкості стріляної кулі – до 283-290 м/с (у ПМ – 315 м/с) та, відповідно, відсутність ударної хвилі [1; 5].

Порівняльна характеристика основних конструктивних параметрів 9,0-мм самозарядного пістолета для безшумної та безполум'яної стрільби (ПБ) і 9,0-мм самозарядного пістолета Макарова (ПМ) подані в таблицях.

	Ствол	
	ПБ	ПМ
Довжина ствола, мм	105	125
Діаметр каналу ствола, мм	9,2	9
Довжина патронника, мм	14,6	18
Тип нарізів	Прямокутні (традиційні) нарізи	Прямокутні (традиційні) нарізи

Кількість нарізів	4	4
Нахил нарізів	Правий	Правий
Кут нахилу нарізів	5,5	5,8
Ширина полів нарізів, мм	2,2	2,3
Шаг нарізів, мм	260	277
Принцип роботи		
Принцип дії автоматики	Віддача вільного затвора при нерухомому стволі	Віддача вільного затвора при нерухомому стволі
Механізм замикання ствола	Замикання вільним затвором	Замикання вільним затвором
Ударно-спусковий механізм	Куркового типу	Курково-ударникового типу з відкритим розташуванням курка
Ступінь автоматизації	Самозарядна	Самозарядна
Режим ведення вогню	Спусковий механізм для ведення одиночного вогню	Спусковий механізм для ведення одиночного вогню
Запобіжник	Неавтоматичний запобіжник	Неавтоматичний запобіжник
Механізм видалення гільзи	Викидач та відбивач	Викидач та відбивач
Відбиття гільз	Праворуч	Праворуч
Інші		
Розміри (діаметр) бійка, мм	1,2	1,6
Форма бійка	Кругла	Кругла
Розміщення відбивача	Зліва внизу	Зліва внизу
Форма відбивача	Овальна	Прямокутна
Кут між зацепом викидача та відбивачем, град	140	165

З метою отримання експериментальних гільз та куль для вивчення слідів від частин зброї здійснювалась експериментальна стрільба у водний кулеуловлювач.

Найбільш важливими деталями, які утворюють сліди на кулях та гільзах патронів, стріляних в пістолеті ПБ та дозволяють провести ідентифікацію є:

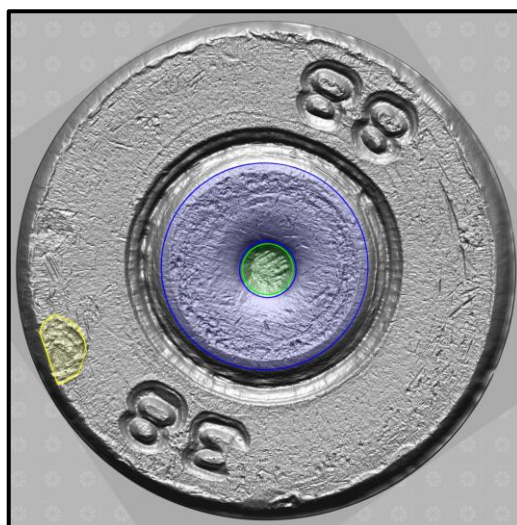
- бійок ударника;
- зацеп викидача;

- виступ відбивача;
- патронний упор;
- нарізи каналу стволу.

Сліди на частинах патронів, утворені іншими деталями зброї, слабо виражені та є малоінформативними.

Розташування слідів на гільзі зумовлено конструктивними особливостями затвора (ілюстр. № 3). Нижче подаються розмірні характеристики слідів на гільзах у порівнянні з відповідною слідовою картиною на гільзах, стріляних з пістолета ПМ.

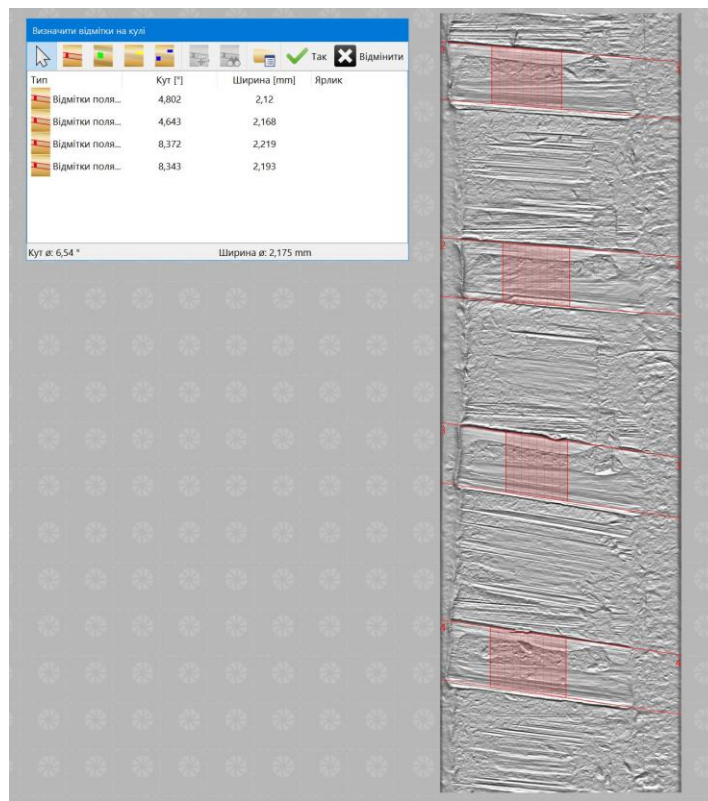
Слід бійка ударника		
	ПБ	ПМ
Форма	Кругла	Кругла
Висота, мм	не задано	не задано
Ширина, мм	1,17	1,65
Особливості	Вм'ятина сферичної форми	Не задано
Слід виступу відбивача		
	Овал (коло)	Прямокутна
Форма	Овал (коло)	Прямокутна
Висота, мм	0,86	Не задано
Ширина, мм	1,33	1,1
Особливості	Не задано	Не задано
Кут між зацепом викидача та відбивачем, град	140	165
Слід зачепа викидача		
	-	Прямокутна
Форма	-	Прямокутна
Висота, мм	-	Не задано
Ширина, мм	-	1,1
Особливості	-	Не задано



### Ілюстрація № 3. Зображення слідів на гільзі, стріляної з пістолета ПБ.

На кулях, стріляних з пістолета ПБ є такі сліди (ілюстр. № 4):

- чотири «первинні» сліди (утворені при поступальному проходженні кулі в каналі ствола), розташовані паралельно поздовжньої осі кулі;
- чотири нахилених праворуч «вторинних» слідів полів нарізів (утворені при поступально-обертальному проходженні кулі в каналі ствола), середньою шириною: 1-й – 2,12 мм; 2-й – 2,168мм; 3-й – 2,219 мм; 4-й – 2,193 мм, розташовані під кутами, відповідно: 1-й – 4,802; 2-й – 4,643; 3-й – 8,372; 4-й – 8,343° до поздовжньої осі кулі.



Ілюстрація № 4. Зображення слідів на кулі, стріляної з пістолета ПБ.

Сліди на кулях

	ПБ	ПМ
Кількість нарізів	4	4
Нахил нарізів	Правий	Правий
Кут нахилу нарізів, град	6,45	5,85
Ширина колів нарізів, мм	2,15	2,25
Шаг нарізів, мм	Не задано	277,5

*Закономірності виходу та розповсюдження продуктів пострілу з ПБ.*

Різні частки продуктів пострілу з 9,0-мм пістолета ПБ виявляються на відстанях від 0 см до  $380,0 \pm 11,4$  см від зброї (в експериментах: на аркушах паперу, розташованих горизонтально на підлозі, перед стріляючим, в 150 см від рівня осі каналу стволу – на «слідовій доріжці»). Порівняно з 9,0-мм ПМ – частки продуктів пострілу з нього відкладаються на «слідовій доріжці» в межах відстаней від 0 см до  $300,0 \pm 5,7$  см.

У складі мікрооб'єктів, які осаджуються на «слідовій доріжці» більше за все напівзгорілих часток пороху – 95,7% від всіх нашарувань, що виявляються (для ПМ – частки напівзгорілого пороху складають 41,6% від всіх нашарувань, що виявляються). Вони мають переважно темно-сіре забарвлення. Частина з них (близько 20%) чорного кольору, і тільки одиничні частки мають характерне для бездимного пороху зеленувато-жовте забарвлення з одиничними чорними вкрапленнями (в наскрізному світлі мікроскопу дані частки є напівпрозорими).

Всі частки пороху мають глибоку звивисту форму, згладжені контури, бугристу та блискучу поверхню, з численними виступами, вузькими втягненнями та тонкими «відростками».

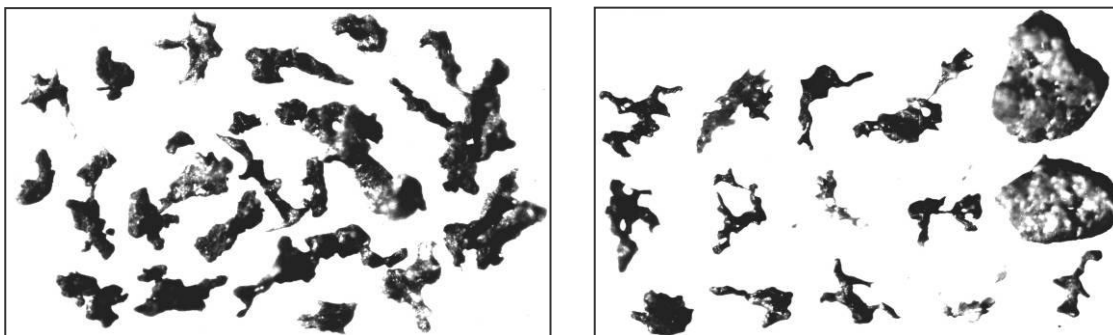
Крім часток пороху до складу продуктів пострілу, що відкладаються на «слідовій доріжці», входять: частки металу – 1,8% (для ПМ – 13,1%); частки графіту – 2,4% (для ПМ – 33,5%); частки червоного лаку кільця, яке герметизує патрони – 0,1% (для ПМ – 11,8%). Металеві частки, що виявляються більшою частиною являють собою частки оболонки кулі – у вигляді своєрідної «стружки»

(за характерним металевим блиском достатньо легко виявляються у відкладеннях на «слідовій доріжці»). Присутність у відкладеннях продуктів пострілу відносно великої кількості часток оболонки кулі у вигляді «стружки» пояснюється конструктивними особливостями ПБ – наявністю багатьох наскрізних газовідвідних отворів у стінках каналу його стволу та перегородок сепаратора в його насадці. Всі частки продуктів пострілу з ПБ, що виявляються, покриті темно-серію кіптявою.

Інтенсивність свічення досліджуваних напівзгорілих часток порошу в УФП люмінесцентного мікроскопу не є високою: від слабковираженої до помірної. Мінімальний рівень свічення мають найбільш закопчені частки порошу (ілюстр. № 5).

Більша частина досліджуваних часток продуктів пострілу осаджується на «слідовій доріжці» в межах відстаней 0 – 150 см від ПБ. Зоною максимального їх відкладення є відстань 100 см від переднього зрізу стволу. Тут визначається 33% від всієї кількості мікрооб'єктів, які виявляються.

Склад часток продуктів пострілу на різній відстані від ПБ є різним. У безпосередній близькості від ПБ осаджуються частки переважно невеликих розмірів (0,5 x 0,5 x 0,4 мм та менше). Частки металу в таких відкладеннях майже відсутні, а частки графіту і лаку зустрічаються найбільш часто.



Ілюстрація № 5. Напівзгорілі частки порошу 9,0-мм пістолетних патронів при пострілах з ПБ (ліворуч) та ПМ (праворуч). Збільшення 24<sup>x</sup>.

Іншою відмінною особливістю відкладень продуктів пострілу з ПБ є відсутність у їх складі шлакоподібних мікрочасток продуктів повного згорання

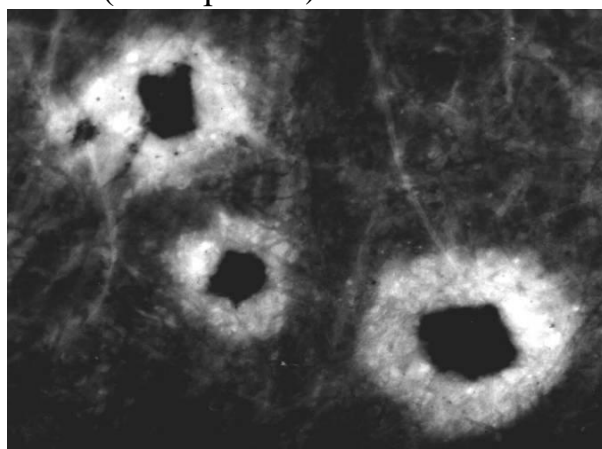
зерен бездимного пороху, які мають вигляд характерних чорних пористих глибок. Ці мікрочастки зазвичай є головною (в кількісному відношенні) складовою частиною всіх продуктів пострілу, котрі виходять зі стволу (в тому числі і ПМ) – близько 70%. Причиною відсутності вищезазначених мікрочасток слугує наявність у ПБ пристрою зниження рівня звуку пострілу. Перешкоджаючи вільному виходу порохових газів зі стволу зброї, подовжуючи цей процес, ПЗРЗП сприяє більш тривалому процесу горіння продуктів пострілу, що призводить до своєрідного «допалювання» найбільш дрібних часток пороху, графіту, лаку тощо; сплавленню та подальшому копченню інших більш великих часток продуктів пострілу.

Для порівняльного дослідження особливостей виходу дрібних металізованих часток з ПБ та ПМ проводили імпульсну рентгенівську зйомку польоту куль та розповсюдження порохових газів на різному віддаленні їх від дульного кінця стволу зброї. Спостереження вели в зоні, починаючи від дульного кінця зброї, до 30-50 см по траєкторії руху кулі. Постріли здійснювали штатними патронами. В експериментах з ПБ та ПМ отримані різні результати. В досліджах з ПМ мікрочастки продуктів пострілу виходять зі стволу разом із кулею та розповсюджуються с нею до 30-40 см. На початку польоту кулі (на відстані 1,0-1,5 см від стволу зброї) продукти пострілу, які містять метали, знаходяться в безпосередній близькості від вогнепального снаряду, «муфтоподібно» оточуючи його. На віддаленні кулі від зброї близько 2-3 см, продукти пострілу починають відходити від поверхні вогнепального снаряду та розсіюються в напрямках, перпендикулярних траєкторії його польоту, а щільність всієї хмари падає. Протягом всієї ділянки спостереження відбувається поступове, але постійне зміщення досліджуваних мікрочасток від рівня головної частини кулі до хвостової. На відстані 10-15 см вогнепальний снаряд обганяє хмару продуктів пострілу та залишає її за собою. По мірі подальшого просування ця хмара все більше розсіюється, а на відстані близько 25-30 см від стволу зброї – вже не розрізняється на рентгенівських знімках. В експериментах з ПБ рентгеноконтрастних продуктів пострілу не спостерігається. На рентгенівських знімках куля, стріляна з ПБ, «муфтоподібного» оточення металами не має, і виходу рентгеноконтрастної хмари з дульного кінця зброї не відбувається (ілюстр. № 6).



Ілюстрація № 6. Постріли з ПМ (ліворуч та по центру) та ПБ (праворуч).

Окрім часток продуктів пострілу на «слідовій доріжці» виявляються чорні або темно-сірі плями рушничної олії (круглої форми, діаметром 0,1-0,3 мм) – до відстаней пострілу 60-80 см (для ПМ – 150-170 см). При дослідженні в УФП вони мають характерну біло-блакитну люмінесценцію. При детальному вивченні даних плям за допомогою мікроскопу (при збільшеннях до 320<sup>x</sup>) встановлено, що вони містять, переважно в центральній частині, багато дрібних чорних шлакоподібних часток з нерівною пористою поверхнею. Наявність таких включень й зумовлює чорний або темно-сірий колір формованих плям від рушничної олії. Ці вкраплення за топографією, формі та розмірам відповідають досліджуваним плямам (ілюстр. № 7).



Ілюстрація № 7. Видима люмінесценція плям рушничної олії на «слідовій доріжці». В центрі олійних відкладень визначаються численні частки чорного кольору. Збільшення 120<sup>x</sup>.

Відкладення часток продуктів пострілу з ПБ у напрямку, зворотному руху кулі відбувається переважно позаду та праворуч від казенної частини ПБ, на відстані до  $50,0 \pm 1,3$  см (для ПМ – до  $40,0 \pm 0,7$  см). Вони являють собою напівзгорілі частки порошу,  $0,05-0,50 \times 0,05-0,30 \times 0,03-0,20$  мм. Колір, форма та інші особливості таких часток є аналогічними вищезазначеним часткам порошу, які визначаються у відкладеннях за напрямком пострілу (на «слідовій доріжці») на відстані до 30 см. Відкладень яких-небудь інших часток продуктів пострілу (металів, лаку, графіту тощо) ззаду зброї практично не виявляється.

При пострілах з 9,0-мм пістолета ПБ впритул до ткани одягу на її лицьовій поверхні спостерігається утворення «штамп-відбитку» круглої (овальної) форми, діаметром 3,2-4,0 см.

Штамп-відбиток складається з трьох зон:

- периферичної: у вигляді добре вираженого тонкого кільцеподібного

копчення темно-сірого або коричневатого-сірого кольору, шириною 1-4 мм. Внутрішній край цього копчення виразний, а зовнішній розмитий – інтенсивність копчення плавно «сходить на нівець»;

- центральної: яка розташовується по краях вхідного отвору та має вигляд осередку копчення неправильної круглої або овальної форми, розмірами 1,7-2,4x1,5-2,0 см. Колір цієї зони чорний у центрі та коричневатого-сірий за периферією;

- проміжної: у вигляді світлої кільцеподібної ділянки тканини, невикритою кіптявою, яка локалізується між вищезазначеними центральною та периферичною зонами.

Кульові пошкодження, які виникають на тканинних перешкодах в умовах пострілу з ПБ впритул, мають круглу або овальну форму, 8-9 x 7-8 мм. Будь-яких радіальних розривів по краях пошкоджень, а також опалень ворсу не формується.

При пострілах з ПБ з відстані (ілюстр. №8):

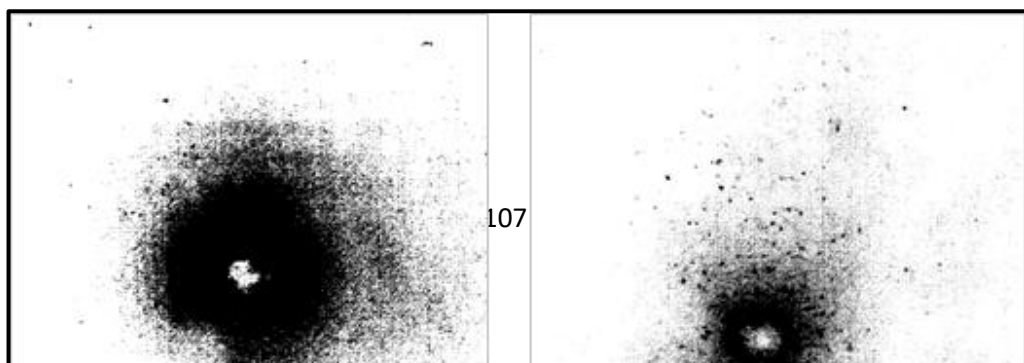
- 1-2 см: відкладення кіптяви на білій тканині мають однорідний характер, неправильну овальну форму, 3-4 x 2-3 см. Найбільша інтенсивність кіптяви спостерігається в центрі, по краях вхідного пошкодження та в радіусі до 0,6-1,0 см від нього. Колір кіптяви в центрі відкладень бархатисто-чорний, а за периферією – коричневатого-сірий. Зовнішні контури зони відкладення кіптяви мають нерівний та нечіткий характер;

- 3 см: відкладення кіптяви мають неправильну овальну форму, 2-4 x 2-3 см. Найбільша інтенсивність кіптяви спостерігається в центрі (темно-сіра). За периферією зони відкладення кіптяви вона має сірий та світло-сірий колір;

- 5 см: відкладення кіптяви темно-сірого кольору та розташовуються навколо пошкодження тканини на ділянці неправильної овальної форми, 2,0-3,5 x 2,0-2,5 см. Межі відкладення кіптяви відрізняються більшою нечіткістю (порівняно з вищезазначеними пошкодженнями, завданими з менших відстаней) і плавно переходять в незабруднену тканину;

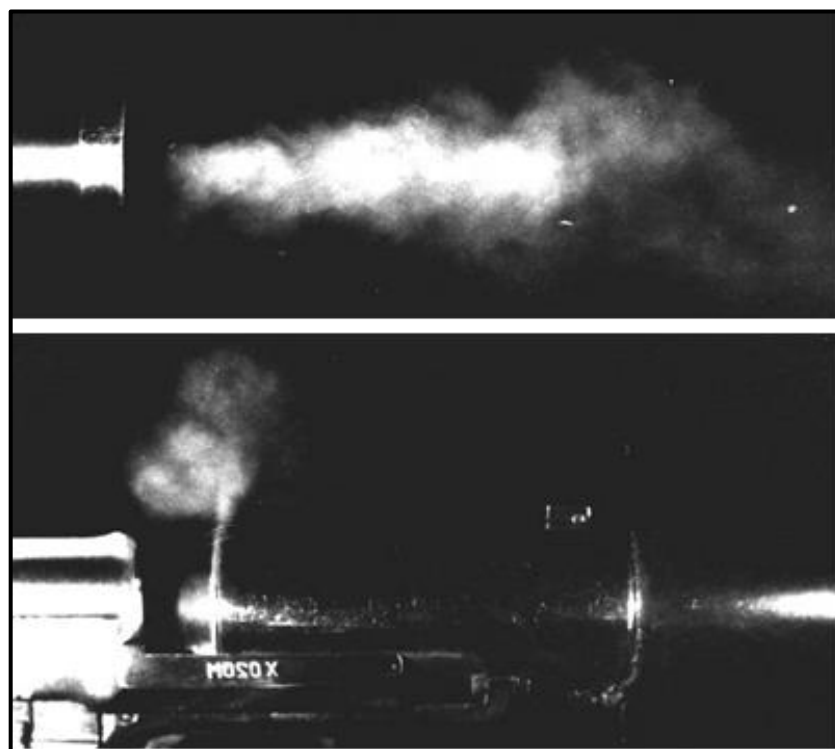
- 7 см: відкладення кіптяви стають слабо розрізненими в прямих променях сильного джерела штучного та природнього світла, але є добре помітними при розсіяному освітленні, особливо лампами накаливання. Кіптява має сірий колір та розташовується на ділянці неправильної овальної форми, 3,0 x 2,5 см;

- 10 см: циркулярне відкладення кіптяви навколо вхідного пошкодження визначається не на всіх тканинних перешкодах. Вона сірого або світло-сірого кольору. Контури відкладення кіптяви нечіткі та визначаються важко. Максимальні розміри зони відкладення кіптяви складають до 4x4 см.



Ілюстрація № 8. Збільшене зображення кіптяви на тканині, ураженій з ПБ на відстані 2 см (ліворуч) та 7 см (праворуч).

Іншою особливістю пострілу з ПБ є викидання великої кількості крапель рушничної олії в напрямку, зворотному напрямку польоту вогнепального снаряду. Ця олія осідає на руках та одязі стрільця у вигляді зони овальної форми, витягнутої вздовж довгої осі зброї, шириною близько 10-15 см. При візуальному дослідженні вказаних слідів встановлено, що вони складаються з окремих плям темно-сірого кольору, круглої форми, діаметром до 1 мм та не відрізняються від вищезазначених олійних слідів на уражених мішенях. Механізм цього явища пояснюється викидом великої кількості порохових газів та рушничної олії з казенної частини стволу зброї, які реєструються при пострілах з ПБ (ілюстрація № 9).



Ілюстрація № 9. Вихід порохових газів та крапель олії з ПЗРЗП ПБ (верхній знімок) та казенної частини ствола зброї (нижній знімок).

Виявлені особливості можуть бути використані в якості критеріїв для діагностики як самої зброї, так і факту й ситуаційних обставин її застосування.

### **Список використаної літератури:**

1. Бондар В.С. Сліди близького пострілу з деяких зразків вогнепальної стрілецької зброї, оснащеної пристроями зниження рівня звуку пострілу. *Часопис Академії адвокатури України*. 2013. № 4 (21). С. 1-7.

2. ДСТУ 9168:2021. Судова експертиза зброї. Балістичні дослідження. Терміни та визначення понять. Видання офіційне. Національний стандарт України. Київ: ДП «УкрНДНЦ», 2022. 44 с.

3. Методика встановлення належності об'єкта до бойових припасів вогнепальної стрілецької зброї та його придатності до стрільби. ДНДЕКЦ МВС України; ДЕЗП Мінюсту України. [Гамов Д.Ю.]. Київ, 2012. 25 с.

4. Методика встановлення належності об'єкта до вогнепальної зброї та його придатності до стрільби (проведення пострілів). Методика. ДНДЕКЦ МВС України; ДЕЗП Мінюсту України. [Гамов Д. Ю.] Київ, 2012. 34 с.

5. Розслідування злочинів, що вчиняються у сфері обігу вогнепальної зброї та боєприпасів: навч. практ. посіб. / В.С. Бондар, О.В. Бочковий, М.В. Кривонос та ін.; за ред. В.М. Комарницького, М.Г. Вербенського та А.Є. Фоменка. 2-ге вид., перероб. і доп. ТОВ «НОВІК-ПРІНТ». Київ, 2021. 534 с.

**ВОЛОБОЄВ Артур,**

*завідувач кафедри оперативно-розшукової діяльності та інформаційної безпеки факультету № 3 ДонДУВС, доктор філософії в галузі права*

## **ОБСТАВИНИ, ЩО ПІДЛЯГАЮТЬ ВСТАНОВЛЕННЮ ПІД ЧАС РОЗКРИТТЯ ШАХРАЙСТВ, УЧИНЕНИХ В КІБЕРПРОСТОРІ**

У крок з сучасним етапом цифрової трансформації суспільства та викликів гібридної війни проти України зростає питома вага злочинної діяльності у віртуальному просторі. Суспільні відносини, що відбуваються в такому середовищі, все частіше стають об'єктом для порушення прав громадян на володіння, користування і розпорядження своєю власністю, а також результатами своєї інтелектуальної та творчої діяльності. Як результат, форми правовідносин

в Інтернеті залишаються не досить врегульованими, зростає кількість протиправних діянь, порушуючи основоположні приписи статті 41 Конституції України

За статистичними даними Офісу Генерального прокурора протягом останніх п'яти років у середньому реєструється 204,7 тис. кримінальних правопорушень проти власності, де шахрайство займає друге місце після вчинення крадіжок. У 2018 році зареєстровано 33,2 тис. кримінальних правопорушень, пов'язаних із шахрайством; у 2019 році – 32,3 тис.; у 2020 році – 26,8 тис.; у 2021 році – 23,8 тис.; у 2022 році – 32 тис. [1]. З них, близько 12 % становить досліджувана категорія злочину, – шахрайство, учинене шляхом незаконних операцій з використання електронно-обчислювальної техніки.

Оцінити реальні масштаби таких шахрайських проявів вкрай важко через високу латентність, особливості обстановки їх вчинення та тонку межу між цивільно-правовими і кримінально-правовими відносинами, що ускладнює прийняття правильного рішення про притягнення особи до відповідальності в міру своєї вини. Тим паче, в період військової агресії спостерігається тенденція до збільшення злочинних схем, що реалізуються за допомогою електронно-обчислювальної техніки у віртуальному просторі, а рівень їх розкриття залишається достатньо низьким, що свідчить про безсистемну протидію цьому Національної поліції України.

Так, середній показник розкриття шахрайств, учинених шляхом незаконних операцій з використанням електронно-обчислювальної техніки у порівнянні з видовим кримінальним правопорушенням становить 14,17 %, у співвідношенні до кримінальних правопорушень проти власності 1,47 %, стосовно загальної кількості облікових кримінальних правопорушень 0,72 %.

Окремо слід звернути увагу на кримінальні правопорушення у сфері використання електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж і мереж електрозв'язку, що у деяких випадках є джерелом для реалізації способів шахрайств у кіберпросторі та досягнення бажаного результату – заволодіти майном або правом на це майно. Середній показник за звітний період ілюструє 2,7 тис. зареєстрованих кримінальних правопорушень, де у 71 % випадків повідомлено про підозру, з них 85,8 % – матеріали кримінальних проваджень спрямовані до суду. Залишаються нерозкритим близько 35 % таких злочинних проявів.

Вказане безсумнівно ставить перед наукою завдання щодо розробки новітніх прийомів, методів і засобів розслідування кримінальних правопорушень, що вчиняються у віртуальному просторі (середовище).

На нашу думку, забезпечення ефективності розкриття таких кримінально протиправних діянь в першу чергу безпосередньо залежить від правильно визначеного кола обставин, що підлягають встановленню.

Нажаль, з урахуванням сучасних досліджень попередників, таких як: С. В. Самойлова («Розслідування шахрайств, учинених із використанням мережі «Інтернет», Донецьк 2014 рік), О. В. Герасимова («Протидія злочинності у банківській сфері», Харків 2019 рік), О. А. Самойлека («Основи методики розслідування злочинів, вчинених у кіберпросторі», Одеса 2020 рік), О. В. Ковальчук («Методика розслідування шахрайств, пов'язаного з діяльністю кредитної спілки», Львів 2020 рік), Т. В. Коршикової («Розслідування шахрайств, учинених з використанням електронно-обчислювальної техніки», Київ 2021 рік), С. В. Чучкі («Розслідування шахрайства при купівлі-продажу товарів через мережу Інтернет, Дніпро 2021 рік), І. О. Коваленка («Розслідування шахрайств у сфері використання банківських електронних платежів», Дніпро 2022 рік) та інших, на сьогодні досі відсутнє чітко визначене коло обставин, що підлягає встановленню під час розкриття шахрайств, учинених в кіберпросторі.

За результатами нашого дослідження та узагальнення правозастосовної практики пропонуємо виокремити чотири взаємопов'язані групи, які охоплюють обставини, що підлягають встановленню під час розкриття шахрайств, учинених в кіберпросторі, а саме:

1) обставини стосовно події злочину:

- відомості про факт вчинення шахрайства в кіберпросторі;
- відомості про час учинення шахрайства – тривалість та періодизація;
- відомості про просторові межі, у яких відбулось шахрайство;
- відомості про особу потерпілого;
- відомості про способи вчинення шахрайства;
- відомості про предмет посягання;
- відомості про характер і розмір завданої шкоди;
- відомості про джерела електронних (цифрових) слідів;

2) інші обставини злочину:

2.1) відомості про причинно-наслідковий зв'язок:

– обставини, що сприяли вчиненню шахрайства – відповідні причини та умови;

– обставини стосовно споріднених видів кримінальних правопорушень, як-то вчинення кримінальних правопорушень у сфері використання електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж і мереж електрозв'язку.

– обставини постзлочинної діяльності;

2.2) відомості про особу свідків;

3) обставини стосовно підозрюваного:

– відомості про особу підозрюваного – дані, що характеризують його як особу та особистість;

– відомості про винуватість, мотив та мету підозрюваного;

– відомості про співучасть у вчиненні шахрайства, у тому числі споріднених видів кримінальних правопорушень;

4) обставини, які можуть мати додаткове значення в кримінальному провадженні:

– обставини, що впливають на ступінь тяжкості вчиненого шахрайства, обтяжують чи пом'якшують покарання;

– обставини, що є підставами для закриття кримінального провадження чи звільнення від кримінальної відповідальності або покарання;

– розмір процесуальних витрат.

Таким чином, встановлення всіх цих обставин сприятиме швидкому розкриттю шахрайства, учиненого в кіберпросторі, повному і неупередженому розслідуванню – з'ясуванню юридично значущих обставин, які будуть доведені або спростовані в цілях обґрунтованого притягнення певної особи до відповідальності в міру своєї вини.

### **Список використаних джерел:**

1. Про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування. *Статистичні дані Офісу Генерального прокурора*. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/statistika>.

**ВОЛОБУЄВ Анатолій,**

*професор кафедри кримінального процесу та криміналістики факультету № 1 Донецького державного університету внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор (ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9419-7446>)*

## **РОЗСЛІДУВАННЯ СЕКСУАЛЬНОГО НАСИЛЬСТВА НА ДЕОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЯХ**

Кримінальна відповідальність за сексуальне насильство передбачена в розділі IV Кримінального кодексу України (КК України) «Кримінальні правопорушення проти статевої свободи та статевої недоторканості особи». Вчинення вказаних кримінальних правопорушень на територіях, захоплених в результаті військової агресії (окупованих), міжнародна наукова спільнота розглядає як різновид воєнних злочинів, коли жертви часто вважаються військовими трофеями. Такі злочинні дії вчиняються на тлі сильного фізичного та психологічного впливу на жертв і свідків. Відповідно до Римського статуту – правового підґрунтя діяльності Міжнародного кримінального суду до сексуального насильства під час війни віднесені «зґвалтування, сексуальне рабство, примушення до проституції, примусова вагітність, примусова

стерилізація чи будь-яка інша подібна за тяжкістю форма сексуального насильства» [1]. Тому розслідування таких злочинів є справою не тільки правоохоронних органів і судів окремої країни, а й усієї міжнародної спільноти, що передбачає співробітництво з Міжнародним кримінальним судом. Згідно з положеннями кримінального процесуального законодавства України співробітництво з Міжнародним кримінальним судом спрямовано на поширення його юрисдикції на іноземних громадян та осіб без громадянства, які діяли з метою здійснення збройної агресії проти України, з тим щоб жодний воєнний злочинець не уникнув справедливого кримінального покарання (розділ IX-2 КПК України «Співробітництво з міжнародним кримінальним судом») [2]. Для успішного виконання цього завдання потрібно зважати на низку чинників, які зумовлюють особливості розслідування статевих кримінальних правопорушень на де окупованих територіях.

*Особливості суб'єкта.* Суб'єктом сексуального насильства, вчиненого на тимчасово окупованих територіях виступає озброєна особа – військовослужбовці РФ, що вторглися на територію України. Мотивом їхніх дій є задоволення сексуальної потреби, поєднаної з прагненням приниження українців на знак перемоги чи як засіб терору, залякування. Саме така мотивація робить подібні масові діяння воєнними злочинами проти людяності. Вони не є одиничними випадками, а постають частиною урядової політики, спонуканням до знущань і катувань, що замовчується чи виправдовується урядом країни-агресора.

*Обстановка вчинення звалтування.* Злочини вчиняються на тимчасово окупованій території, на якій відсутні органи влади, зокрема й правоохоронні органи, постраждалої від агресії країни. У результаті в соціальному середовищі формується атмосфера беззаконня, безвиході, що зазвичай породжує серед людей почуття страху та покори перед озброєними окупантами-насильниками. Їхнє всевладдя спричиняє формування серед населення стокгольмського синдрому (цей термін введено в обіг в результаті ґрунтового аналізу ситуації із захопленням заручників у Кредитному банку Стокгольма в серпні 1973 р.) [3]. Його сутність проявляється у формуванні психологічного несвідомого захисного стану, що характеризується толерантністю жертви до кривдника.

*Потерпіла особа.* Потерпілими від сексуального насильства на тимчасово окупованій території зазвичай є молоді жінки і неповнолітні дівчата. Як повідомляють окремі дослідники, понад 20 % жінок з-поміж втікачів та внутрішньо переміщених осіб говорять, що зазнавали сексуального насильства [4]. Але є підстави вважати, що це занижені дані, оскільки жінки, які пережили масове сексуальне насильство з боку військових агресора, отримали глибоку психологічну травму і не схильні до оприлюднення вчиненого щодо них сексуального насильства.

*Способами сексуального насильства* є такі дії насильника, що підпадають під визначення дій сексуального характеру, передбачених статтями 152- 156-1 КК України.

Як було встановлено після деокупації окремих територій, російські військові у спеціально обраних приміщеннях вчиняли сексуальне насильство. Зокрема, слідчі виявили в Херсоні чотири великі слідчі ізолятори, де практикувалося згвалтування палицями та удари електричним струмом по геніталіях. Оскільки свідки з різних місць описують аналогічні методи тортур, є підстави вважати, що російські військові роблять це за наказом, тобто за цим стоїть військово-політичне керівництво країни-агресора [5]. До такого висновку доходять і зарубіжні розслідувачі, які вважають, що Росія використовує згвалтування як військову стратегію в Україні [6].

*Сліди згвалтування – джерела доказів.* Зважаючи на значний проміжок часу між вчиненням злочинних дій і початком розслідування характерними є труднощі чи навіть неможливість отримання матеріальних слідів вчинення насильницьких дій сексуального характеру. Але потрібно враховувати ймовірність збереження слідів насильства на одязі потерпілої особи, який зберігся до моменту відкриття кримінального провадження. Тому під час розслідування на деокупованих територіях переважним джерелом доказів про сексуальне насильство виступають показання потерпілих і свідків, які підлягають ретельній фіксації і перевірці, зокрема з виявленням ознак тілесних ушкоджень статевих органів у потерпілих і відповідних слідів на одязі.

Потрібно зазначити, що особливості відкриття кримінального провадження за ознаками сексуального насильства та проведення досудового розслідування зумовлюються низкою факторів суб'єктивного і об'єктивного характеру. Суб'єктивні обставини, що можуть утруднювати розслідування і полягати у тому що:

- потерпілі особи (а іноді і свідки) залякані та бояться за життя та здоров'я власне чи своїх близьких;
- не вірять у дієвість правоохоронних органів, особливо в умовах воєнного стану, у судову перспективу своїх повідомлень і звернень;
- не бажають розголосу відомостей про пережите сексуальне насильство, можливого їх осуду тощо.

Об'єктивні обставини, що також можуть утруднювати розслідування і полягати у тому що:

- потерпілі особи і свідки не в змозі повідомити про злочин, оскільки перебувають ще на окупованій території, самостійно виїхали або примусово вивезені за межі держави;
- втрачено можливості виявлення та фіксування матеріальних і ідеальних слідів сексуального насильства через значний проміжок часу, що минув.

Зазначені суб'єктивні й об'єктивні чинники великою мірою впливають на можливість отримання доказів щодо обставин сексуального насильства. За характером первинної інформації про ознаки вчинення кримінальних правопорушень проти статевої свободи та статевої недоторканості особи можуть бути виділені дві типові слідчі ситуації.

*Слідча ситуація 1. Виявлення ознак сексуального насильства у зв'язку із заявою потерпілої особи.* Ця ситуація є типовою, коли потерпіла особа за власною ініціативою звертається із заявою до правоохоронних органів після деокупації території. Рішення щодо подання такої заяви може сформуватися в особи, яка стала жертвою насильства під час російського вторгнення, під впливом надання їй психологічної, медичної та правової допомоги. Тому застосування заходів щодо забезпечення населення на де окупованих територіях належною соціально-економічною і психологічною підтримкою надає шанс подолати негативні суб'єктивні бар'єри й отримати належні докази вчинення насильства російськими військовими. Створення таких умов є досить важливим в аспекті збирання доказів для Міжнародного кримінального суду.

Після складання протоколу отримання такої заяви відомості про вчинення кримінального правопорушення згідно ч. 1 ст. 214 КПК України не пізніше 24 годин повинні бути внесені до Єдиного реєстру досудових розслідувань. Після цього потрібно невідкладно провести допит потерпілої особи, за наявності передумов провести огляд місця події, вжити заходів щодо виявлення та вилучення речей зі слідами сексуального насильства, встановити та допитати свідків, провести судово-медичну експертизу потерпілої особи та речових доказів зі слідами біологічного походження.

*Слідча ситуація 2. Виявлення ознак сексуального насильства у зв'язку з розслідуванням іншого кримінального правопорушення.* Така ситуація є типовою, коли правоохоронні органи після деокупації територій виявляють ознаки вчинення російськими військовими тяжких злочинів, зокрема під час виявлення та огляду місць поховання вбитих і закатованих людей. У такому разі кримінальне провадження відкривається за ознаками умисного вбивства, зокрема у зв'язку з кваліфікуючими обставинами, передбаченими пунктами 8 і 14 частини 2 статті 115 КК України. У випадку встановлення під час проведення судово-медичного дослідження трупа ознак статевого акту перед настанням смерті повинно бути відкрито і кримінальне провадження за статтею 152 КК України. У даній ситуації особливість розслідування згвалтування полягає в тому, що його здійснюють у сукупності з розслідуванням умисного вбивства. Ця обставина зумовлює проведення слідчих (розшукових) дій, до завдань яких входить встановлення ознак кількох взаємопов'язаних кримінальних правопорушень: огляду місця події, судово-медичної експертизи трупа та речових доказів, встановлення та допити свідків, пред'явлення для впізнання тощо.

### **Список використаних джерел:**

1. Міжнародні суди, Організація Об'єднаних Націй. (1998, Липень 17). Римський статут Міжнародного кримінального суду. URL: [https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995\\_588](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588) (дата звернення 27.02.2023).
2. Кримінальний процесуальний кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> (дата звернення 22.09.2023).
3. Boström, M. (2009). The Stockholm Syndrome. URL: <https://sverigesradio.se/artikel/3254778> (дата звернення 27.02.2023).
4. ООН назвала шокуючу кількість українців, згвалтованих під час війни. (2022, Березень 30). Сьогодні. URL: <https://war.segodnya.ua/ua/war/vtorzhenie/> (дата звернення 27.02.2023).
5. Богданьок, О. (2023). Слідчі документують сексуальні злочини на деокупованих територіях – NYT. АТ «НСТУ». URL: <https://suspilne.media/353052> (дата звернення 28.02.2023).
6. Wang, P., Lister, T., Pennington, J., & Heather, C. (2022, October 15). Russia using rape as 'military strategy' in Ukraine. Cable News Network. A Warner Bros. Discovery Company. <https://edition.cnn.com/2022/10/15/europe/russia-ukraine-rape-sexual-violence-military-intl-hnk/index.html> (дата звернення 28.02.2023).

**КОВАЛЬОВ Василь,**  
*заступник директора Донецького науково-дослідного експертно-криміналістичного центру МВС України, кандидат юридичних наук*

## **ОКРЕМІ АСПЕКТИ СУДОВО-ЕКСПЕРТНОГО ТА ТЕХНІКО-КРИМІНАЛІСТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОБОТИ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ НА ДЕОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЯХ**

Формування безпекового середовища на деокупованих територіях є основним завданням, яке має бути вирішено в ході реформування правоохоронних органів як частини сектору безпеки та оборони. Одним із елементів, закладених в механізм забезпечення безпекового середовища є удосконалення процесу досудового розслідування кримінальних правопорушень. В контексті досудового розслідування основним напрямом, на який має бути акцентована увага теоретиків та практиків є удосконалення судово-експертного та техніко-криміналістичного забезпечення роботи правоохоронних органів.

Відтак, після реформи Міністерства внутрішніх справ у 2015 році було принципово змінено підхід до експертного забезпечення та безпосередньо статусу експерта. Процесуально права та обов'язки осіб, які володіють

спеціальними знаннями було збережено майже в повному обсязі, окрім окремих особливостей, пов'язаних із розмежуванням кримінальних правопорушень на злочини та проступки та визначення різних особливостей проведення дізнання та слідства (прикладом є внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України в частині висновку спеціаліста та встановлення відповідних обов'язків останнього, пов'язаних із його наданням). Водночас, експертну службу було виключено із структури Національної поліції зі збереженням її в структурі МВС України. З метою забезпечення належної роботи органів досудового розслідування, в межах останніх було передбачено посаду інспектора-криміналіста.

Відповідно до Інструкції про порядок залучення працівників органів досудового розслідування поліції та Експертної служби Міністерства внутрішніх справ України як спеціалістів для участі в проведенні огляду місця події, затвердженої Наказом Міністерства внутрішніх справ України від 03.11.2015 № 1339, інспектори-криміналісти у своїй діяльності безпосередньо підпорядковуються та підзвітні начальникові органу досудового розслідування. Інспектори-криміналісти зобов'язані виконувати усні та письмові доручення начальника відповідного органу досудового розслідування, його заступників, слідчих у встановлені строки та у визначеному законодавством порядку. Інспектори-криміналісти залучаються для участі у складі слідчо-оперативної групи для проведення ОМП за рішенням керівника слідчого підрозділу. Інспектори-криміналісти, які залучені до участі у проведенні ОМП, повинні мати при собі комплект необхідних технічних засобів, призначених для фіксації обстановки на місці події, виявлення, фіксації, вилучення та упакування слідової та іншої криміналістично значущої інформації. Режим роботи інспекторів-криміналістів визначається керівництвом слідчого підрозділу відповідно до вимог чинного законодавства [1]. Проте, у цьому ж правовому акті визначено підстави для обов'язкового залучення спеціалізованої пересувної лабораторії Експертної служби МВС України, якими виникнення об'єктивних обставин, пов'язаних зі вчиненням: вбивства або умисного тяжкого тілесного ушкодження, що спричинило смерть потерпілого із застосуванням вогнепальної зброї; розбійного нападу із застосуванням вогнепальної зброї з постраждалими особами; згвалтування неповнолітньої чи неповнолітнього, малолітньої чи малолітнього або таке, що спричинило особливо тяжкі наслідки; дорожньо-транспортної пригоди, під час якої загинуло двоє і більше осіб або госпіталізовано до медичних закладів п'ятеро і більше осіб; пожежі, під час якої загинуло двоє і більше осіб або госпіталізовано до медичних закладів п'ятеро і більше осіб; вибуху, загрози вибуху або виявлення саморобних вибухових пристроїв [1]. Варто звернути увагу на те, що у випадку розслідування кримінальних правопорушень на деокупованих територіях залучення спеціалістів Експертної служби МВС України є обов'язковим, зокрема, це

зумовлено необхідністю забезпечити належну процедуру документування суспільно небезпечних діянь.

*Під час роботи на деокупованій території спеціалістами органів досудового розслідування та Експертної служби МВС України мають бути вирішені такі проблемні аспекти:* 1) забезпечення належного огляду місця події (особливо – якщо вони пов’язані із випадками виявлення масових захоронень); 2) забезпечення фіксації обстановки кримінальних правопорушень, встановлення слідових картин, виявлення, вилучення та збереження речових доказів; 3) надання консультативної допомоги слідчо-оперативній групі; 4) проведення необхідних дій, пов’язаних із виявленням пошкоджень, які мають вогнепальний характер. Отже, основною метою в цій частині є техніко-криміналістичне забезпечення процесу доказування з метою отримання належної та вичерпної доказової бази. Що стосується судово-експертного забезпечення, останнє спрямовано на вирішення питань з приводу оцінки речових доказів, зокрема – об’єктів балістичного та вибухотехнічного походження. Водночас, із урахуванням специфіки деокупованої території, перед призначенням судової експертизи будь-якого виду слідчому доцільно консультиватись з судовими експертами з приводу переліку та змісту питань, які можуть бути поставлені на вирішення.

Таким чином, проведене дослідження дозволило підсумувати, що основним завданням, яке має бути вирішене з метою удосконалення судово-експертного та техніко-криміналістичного забезпечення роботи правоохоронних органів на деокупованих територіях є удосконалення взаємодії осіб, які володіють спеціальними знаннями як між представниками різних експертних установ, так і з органами досудового розслідування. Зокрема, також доцільно враховувати положення правових актів з метою залучення до доказування осіб, знань та навичок яких достатньо для доведення вини суб’єктів, причетних до кримінальних правопорушень.

#### **Список використаних джерел:**

1. Інструкція про порядок залучення працівників органів досудового розслідування поліції та Експертної служби Міністерства внутрішніх справ України як спеціалістів для участі в проведенні огляду місця події, затвердженої Наказом Міністерства внутрішніх справ України від 03.11.2015 № 1339. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1392-15#Text>

**КОВАЛЬОВА Ольга,**  
декан факультету № 1,  
доктор юридичних наук

## **ОСОБЛИВОСТІ РОЗСЛІДУВАННЯ ТА ЗАПОБІГАННЯ НЕЗАКОННОМУ ОБІГУ ЗБРОЇ НА ДЕОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЯХ**

Запобігання незаконному обігу зброї вже протягом тривалого часу залишається однією із актуальних проблем, існування якої зумовлено прогалинами у кримінальному законодавстві та відсутністю дієвих методик розслідування таких кримінальних правопорушень. Логічним прогнозом є інтенсифікація криміногенних загроз в цій частині у зв'язку із веденням агресивної війни російської федерації проти України та тимчасовою окупацією окремих територій держави. У цьому контексті необхідно зазначити, що удосконалення методики розслідування незаконного обігу зброї на деокупованих територіях і є одним із способів запобігання такому суспільно небезпечному діянню, у зв'язку із реалізацією органами досудового розслідування своєї превентивної функції.

Розслідування кримінальних правопорушень на деокупованих територіях наразі ускладнено наявністю низки невирішених теоретичних та практичних проблем. Зокрема, більшість таких проблем знаходиться у площині розподілення пріоритетів, першочерговими із яких стають виявлення місць масових поховань та проведення дій, необхідних для встановлення осіб, причетних до вбивств громадян під час їх перебування в окупації. Водночас, тривале перебування представників держави-агресора на певній території надає можливість примусово змінити спосіб життя та громадянську позицію населення, яке поступово віктимізується, вимушене відповідати вимогам ворога. У зв'язку із цим під час планування алгоритму розслідування, розглядаючи потенційні слідчі ситуації та складаючи комплекс слідчих дій, необхідних для вирішення завдань, поставлених на вирішення досудового розслідування, органи досудового розслідування повинні розуміти, що незаконний обіг зброї на деокупованих територіях може бути зумовлений низкою факторів, серед яких: 1) можливість придбання зброї на незаконних підставах та наявність можливості приховувати цей факт через дестабілізовану політичну ситуацію на окупованій території; 2) придбання зброї з метою забезпечити собі належний спосіб самозахисту; 3) наявність зброї (частин зброї) залишених ворогом на місці бойових дій під час звільнення Збройними силами України території. Така ситуація ускладнена тим, що зброя або її частини, залишені на місці бойових дій могли бути піддані фізичному впливу (механічні пошкодження) чи впливу високих температур (якщо така зброя або її частини зазнали пошкодження внаслідок вибуху тощо). За умов, якщо функціональне призначення така зброя або її частини може виконувати, встановити її належність до певної країни (за серією та номером зброї встановити завод, на якому вона була виготовлена) майже неможливо, оскільки через, наприклад, вплив високої температури у більшості випадків

приведе до знищення маркувальних позначок, встановлення яких буде унеможливлено зокрема і під час проведення трасологічної експертизи; 4) наявність «трофейної» зброї у населення, якщо окремі її представники вилучили таку зброю у представників держави-агресора.

У зв'язку із вказаним типовими слідчими ситуаціями можуть бути: 1) після деокупації було виявлено представників держави-агресора із вогнепальною зброєю, закріпленої за ними відповідно до встановленого порядку. Така ситуація є максимально сприятливою, оскільки за таких умов слідчий може ідентифікувати та своєчасно вилучити зброю у якості речового доказу. Це сприятиме недопущенню участі такої зброї в інших кримінальних правопорушеннях чи придбання її цивільними особами для особистого користування (полювання, самозахисту тощо); 2) після деокупації було виявлено залишену зброю (частини зброї), яка не підлягає ідентифікації. За таких умов, зброя має бути вилучена і передана до експертних установ з метою проведення судової балістичної експертизи та встановлення належності її до вогнепальної, придатності до стрільби та змісту маркувальних позначень; 3) після деокупації було отримано інформацію про наявність у населення незареєстрованої зброї. У такому випадку, першочерговою дією має стати проведення на таких територіях операції «Зброя» з метою надання населенню можливості її добровільно здати. Після завершення такої операції мають бути проведені відповідні слідчі (розшукові) та негласні слідчі (розшукові) дії, з метою встановлення осіб, які добровільно не здали зброю.

Таким чином, проведене дослідження надало можливість підсумувати, що розслідування випадків незаконного обігу зброї на деокупованих територіях потребує у створенні сучасних та виважених методик, які передбачатимуть всі позитивні та негативні слідчі ситуації, комплекси слідчих дій, а також способи протидії перешкоджанню розслідуванню таких випадків. Створення тактико-методичного забезпечення досудового розслідування є одним із дієвих способів запобігання такому соціально негативному феномену.

**ЛІСОВА Єлизавета,**  
здобувач вищої освіти 4 курсу Навчально-наукового  
інституту права та підготовки фахівців для  
підрозділів Національної поліції Дніпропетровського  
державного університету внутрішніх справ

Науковий керівник:  
**ПАВЛОВА Наталія,**  
доцент кафедри криміналістики та домедичної  
підготовки Дніпропетровського державного  
університету внутрішніх справ, кандидат  
юридичних наук, доцент

## ДЕЯКІ АСПЕКТИ РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ НА ДЕОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЯХ УКРАЇНИ

В умовах воєнного стану змінено та доповнено організаційно-тактичні засади діяльності поліції, зокрема: формуються спеціалізовані засоби розслідування військових злочинів; має місце системний підхід до матеріально-технічного забезпечення кримінального провадження; створюються спільні слідчі групи, запрошуються до участі іноземні експерти; розробляються принципи планування розслідувань військових злочинів та оптимізується робота джерел персональної, матеріальної, цифрової та документальної криміналістичної інформації [1, с.10].

Під час проведення стабілізаційних заходів поліція брала активну участь у заходах на деокупованих територіях з метою виконання бойових завдань щодо відновлення влади в Україні та поновлення правопорядку в населених пунктах. Розслідування воєнних злочинів стикається з багатьма викликами: безпека (деокупована територія залишається небезпечною, слідчим групам доводиться діяти в ситуаціях із підвищеним ризиком швидкої зміни ситуації, наявності вибухівки, загрози обстрілів, обвалів, руйнування будівель, споруд, мережі); логістика (необхідність забезпечення постачання та розподілу важливих і багатогранних ресурсів, планування та організація роботи, включаючи участь іноземних експертів, створення міжнародної спеціалізованої експертної групи тощо); тактичні (велика кількість інцидентів; велика кількість свідків, потерпілих, слідів місця події, речових доказів; значна кількість свідків і потерпілих евакуйовані, викрадені тощо; загроза повторного травмування допитуваних); спілкування (після бурхливої суспільної реакції та уваги міжнародної спільноти); геополітика (держава-агресор відмовляється виконувати норми міжнародного права та протидіє слідству шляхом знищення слідів, документів, поширення неправдивої інформації тощо) [2, с.77]. Тож задача правоохоронців контролювати ці всі аспекти під час виявлення та роботи з фактами воєнних злочинів.

Наразі постає важливість розробки комплексного плану розслідування військових злочинів, який має визначати:

- стратегічні цілі розслідування, інформацію, необхідну для досягнення цілей та інформацію про джерела такої корисної інформації;
- відомості про конкретні кримінальні правопорушення та потенційних підозрюваних, перелік нормативно-правових актів, які порушено конкретними діями учасників бойових дій;
- відомості про завдання, які необхідно вирішити, які процесуальні дії під час їх проведення, які ресурси потрібні для виконання цих завдань, хто

виконуватиме ці завдання, процедури інформація про те, якою має бути послідовність дій;

- інформація про частоту та способи спілкування між слідчими, прокурорами, криміналістами та іншими учасниками;

- інформація про оцінку ризиків, з якими можуть зіткнутися слідчі та прокурори [3, с.8].

Чотири основні категорії джерел, з яких можна виділити важливу інформацію про військові злочини: особисті джерела (свідчення свідків, потерпілих, підозрюваних (полонених) про обставини події); матеріальні джерела (матеріальний стан, місця знищення, покинуте обладнання, предмети, зброя, боєприпаси, вибухові речовини, що не розірвалися, фрагменти боєприпасів, тіла з ознаками насильницької смерті; сліди біологічного походження у випадках тортур, зґвалтувань; матеріали та речовини (ґрунт, вода тощо), що доводять використання забороненої зброї, забруднення4 екосистем з фактами небезпечних речовин тощо); цифрові джерела (матеріали фото- та відеофіксації подій, дані електронних, комп'ютерних та телекомунікаційних мереж, дані про геолокацію транспортних засобів, обладнаних з GPS-маяками, дані з відкритих цифрових джерел інформації тощо); документальні джерела [4, с. 150].

Загалом, початковий етап розслідування складається із допитів (свідків, потерпілих); оглядів (дослідження місцевості, будівель і споруд, тіл, місць «масових поховань», речових доказів, дослідження); діагностичних обстежень (криміналістичні, молекулярно-генетичні, хімічні, матеріалознавчі, балістичні, вибухові, пожежні, аудіовізуальні, екологічні, комплексні криміналістичні та інші дослідження). Також у розслідуванні військових злочинів типовою є необхідність ідентифікації трупів, і це можна зробити візуально за зовнішнім виглядом, супутніми речами та документами або за допомогою судово-одонтологічних та геномної ДНК-досліджень [5, с.187].

Отже, розробка алгоритму дій потребує спеціальних навичок і особливих форм взаємодії слідчих, експертів, криміналістів та інших осіб. Висвітлення певних матеріально-технічних, судово-медичних та криміналістичних питань є відправною точкою для подальших наукових досліджень з метою розробки високоякісних практик притягнення до кримінальної відповідальності винних осіб.

### **Список використаних джерел:**

1. Піддубна М. В. Імплементация норм міжнародного кримінального права про воєнні злочини у Кримінальний кодекс України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ, 2020. 17 с.

2. Батюк О. В., Дмитрів С. О. До питання організації розслідування військових злочинів. *Соціально-правові студії*. 2021. С. 87.

3. Кравчук О. О., Бондаренко М. С. Досудове розслідування воєнних злочинів. 2022. 12 с. URL: <https://ela.kpi.ua/bitstream/123456789/46805/1/Pretrial%20war%20crimes.pdf> (дата звернення: 13.04.2022).

4. Червякова О. В. Відповідальність за воєнні злочини: механізми та процеси відновлення суверенітету та безпеки України. *Форум права*. 2020. С. 162. DOI: <http://doi.org/10.5281/zenodo.3883835>

5. Мадзігон Н. Особливості імплементації норм міжнародного права щодо міжнародних злочинів. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2018. С. 200.

*МАРКОВ Михайло,  
кандидат юридичних наук, доцент, професор  
кафедри оперативно-розшукової діяльності  
Національної академії внутрішніх справ*

## **ВИЯВЛЕННЯ ТА ДОКУМЕНТУВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІЗОВАНИХ ГРУП ТА ЗЛОЧИННИХ ОРГАНІЗАЦІЙ НА ДЕОКУПОВАНІЙ ТЕРИТОРІЇ**

Тактика виявлення організованої злочинної діяльності, базується на багаторічному досвіді оперативних і слідчих апаратів, зберігаючи всі традиційні елементи оперативно-розшукової і слідчої діяльності, враховує комплекс факторів, які обумовлюють ефективність організованої злочинної діяльності.

Насамперед, специфічна первинна інформація і оцінка результатів оперативного і аналітичного пошуку, поєднання різних сфер знань (економічних, політичних, психологічних, історичних, етнічних, технічних тощо). Специфіка міститься в тому, що в ході оперативної перевірки в більшості випадків виникають дуже складні ситуації, які полягають у тім, що з одного боку необхідна переробка великої кількості різнопланової інформації, з іншого боку – змушена екстреність проведення оперативно-розшукових заходів, а потім слідчих дій і операцій з метою попередження тяжких наслідків.

Якщо в ході аналізу оперативної обстановки, що склалася на території обслуговування або за лінією роботи оперативного підрозділу з'ясовується питання про вплив на неї організованої групи чи злочинної організації, оперативним підрозділом вирішується питання про вжиття заходів щодо її нейтралізації, документування та притягнення до кримінальної відповідальності [1, ст. 55-56].

Важливими передумовами для оптимальної організації, виявлення та оперативної розробки організованих злочинних формувань повинні бути активний і планомірний оперативний пошук, накопичення та аналітичне опрацювання інформації про осіб та факти, що свідчать про наявність

організованих злочинних формувань. Їх поява, є своєрідною реакцією кримінального середовища на несприятливі економічні й соціальні умови. Проявляючи крайню агресивність і жорстокість, вони посилюють власний контроль над всією сферою бізнесу як легального, так і нелегального. Ознаками, що свідчать про наявність на території обслуговування організованих злочинних формувань можуть виступати:

- збільшення кількості вчинення кваліфікованих злочинів певного виду;
- поява на території обслуговування значної кількості наркозалежних осіб;
- раптове закриття одних підприємств малого та середнього бізнесу та поява на цьому тлі нових, таких, що швидко розвиваються, підприємств аналогічної сфери діяльності;
- поширення сфери діяльності певних охоронних структур;
- безпосереднє отримання інформації від негласних працівників про наявність на території обслуговування організованих злочинних формувань або авторитетів кримінального середовища («злочинців в законі»)[2, ст. 47-48].

Джерелами отримання первинної інформації про наявність на території обслуговування оперативного підрозділу організованих злочинних формувань можуть виступати як особи так і відповідні документи (матеріальні носії).

Серед таких джерел необхідно виділити:

- заяви та повідомлення громадян, посадових осіб, громадських організацій;
- публікації у засобах масової інформації;
- запити оперативних підрозділів міжнародних правоохоронних органів та організацій інших держав, а також запити повноважних державних органів, установ та організацій;
- відомості, надані штатними та позаштатними негласними працівниками про діяльність злочинних формувань, створення «конвертаційних центрів» по легалізації злочинних доходів.

Робота з оперативно-розшуковою справою відносно організованого злочинного формування повинна проводитися планово. У ході розробки оперативно-розшукової справи працівники оперативних підрозділів повинні детально планувати і застосовувати весь комплекс гласних та негласних оперативних та оперативно-технічних заходів[3, ст. 122-125].

При документуванні злочинної діяльності угруповання:

- встановлюються особи, що можуть бути свідками у кримінальному провадженні, проводиться їх опитування;
- виявляються документи, предмети, речовини, що можуть вміщувати інформацію про ознаки протиправного діяння, забезпечується їх цілісність для визнання доказами в кримінальному провадженні;

- фіксуються діяння кожного члену організованого злочинного угруповання, відносно якого заведено оперативно-розшукову справу, із застосуванням оперативно-технічних засобів;
- отримуються сліди пальців рук та інші сліди кожного члена організованого злочинного формування;
- проводяться дослідження із залученням спеціалістів для виявлення ознак злочину та причетності членів організованого злочинного формування до вчинення злочинів.

Необхідно пам'ятати, що до складу організованих злочинних формувань нерідко входять особи з числа колишніх працівників оперативних підрозділів правоохоронних органів, які обізнані у специфіці оперативно-розшукової діяльності. Члени злочинних угруповань розуміючи можливі наслідки своєї протиправної діяльності постійно здійснюють перевірочні заходи стосовно своїх членів та їх зв'язків, намагаються налагодити співробітництво з працівниками різних правоохоронних органів з метою своєчасного реагування на потенційно небезпечні для них дії поліцейських, у першу чергу працівників кримінальної поліції.

На сьогодні актуальним є питання функціонування організованих злочинних формувань, які використовуючи засоби законних воєнізованих формувань (військову форму, символіку тощо) та вдаючи свою причетність до ЗСУ здійснюють протиправні діяння такі як замовні вбивства, рейдерські захоплення, викрадання людей, пограбування, вимагання, причетні до незаконного обігу вогнепальної зброї, боєприпасів та вибухівки, наркотиків тощо. Члени таких формувань, використовуючи постійний зв'язок з учасниками бойових дій на сході держави постійно поповнюють свій арсенал бойової вогнепальної зброї. Небезпека їх існування складається в тому, що до складу таких груп можуть входити особи, які пройшли певний вишкіл, військову підготовку та володіють навиками бойових дій, диверсійної роботи, є учасниками бойових дій, тощо.

У будь-якій державі світу існує об'єктивна обумовленість використання органами і службами, які ведуть боротьбу зі злочинністю, як гласної, так і негласної допомоги громадян. Світовий досвід боротьби зі злочинністю свідчить, що без негласного апарату ефективна боротьба з нею просто неможлива. Також, практика вітчизняних і зарубіжних правоохоронних органів свідчить, що роз'єднання організованих злочинних формувань, як одна з форм оперативно-розшукової профілактики, лежить у площині стратегії та тактики боротьби з організованою злочинністю, направленої на ослаблення (руйнування) структурної цілісності організованих злочинних формувань, внутрішньогрупових відносин, ліквідацію економічного підґрунтя та створення умов, що унеможливають здійснення злочинних намірів, тощо [4, ст. 9].

### Список використаних джерел:

1. Ушановський В. Організована злочинність як фактор дестабілізації суспільних відносин та зростання тіньової економіки // Право України. – 2001 – №12. – 105.
2. Про оперативно-розшукову діяльність: Закон України від 18 лютого 1992 року № 2135-ХІІ // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1992, № 22, ст. 303.
3. Закон України від 30 червня 1993 року “Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю” // Відомості Верховної Ради України. - 1993. - № 35. - Ст. 358.
4. Основні напрями гармонізації кримінального законодавства у Європі // Юридичний вісник України. – 2002, – №24(364). – с.12.

**ОРЛОВ Віктор,**  
к.ю.н., слідче управління ГУНП в  
Донецькій області, старший  
слідчий

## ЗАСТОСУВАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ У РОЗСЛІДУВАННІ ВОЄННИХ ЗЛОЧИНІВ

Кількість зареєстрованих воєнних злочинів вчинених російськими окупаційними військами в Україні вже сягає більше 110 тисяч [1]. Розслідування такої кількості специфічних складів кримінальних правопорушень покладає велике навантаження на діючі органи досудового розслідування нашої держави. Некомплект особового складу Національної поліції та нечисленні підрозділи досудового розслідування ДБР та СБУ – одна з причин неможливості в повній мірі охопити всі воєнні злочини вчинені з початку російсько-української війни (починаючи з 2014 року). Тому вирішенню цього актуального питання може посприяти використання *штучного інтелекту* (далі ШІ) у досудовому слідстві всього масиву зазначених злочинів.

ШІ, відповідно до Концепції розвитку штучного інтелекту в Україні – організована сукупність інформаційних технологій, із застосуванням якої можливо виконувати складні комплексні завдання шляхом використання системи наукових методів досліджень і алгоритмів обробки інформації, отриманої або самостійно створеної під час роботи, а також створювати та використовувати власні бази знань, моделі прийняття рішень, алгоритми роботи з інформацією та визначати способи досягнення поставлених завдань [2].

ШІ у розслідуванні злочинів – це сукупністю методів, технологій і засобів, що дозволяють моделювати, аналізувати і вирішувати складні завдання кримінального провадження, які традиційно вимагають людського розуму.

Використання ШІ при розслідуванні воєнних злочинів має свої переваги і недоліки. З одного боку, ШІ може покращити ефективність, швидкість і об'єктивність розслідування, забезпечити доступ до великих обсягів даних, виявити зв'язки і закономірності, які неочевидні для людини, а також зменшити ризик помилок і корупції; сприяти міжнародному співробітництву та координації між різними органами та організаціями, які займаються розслідуванням міжнародних злочинів; допомогти створенню спільної платформи для обміну даними, знаннями та досвідом, а також для гармонізації стандартів та методології досудового розслідування воєнних злочинів. З іншого боку, ШІ може порушити права і свободи людини, такі як презумпція невинуватості, право на справедливий суд, право на приватність і захист персональних даних, а також може створити проблеми етичного і морального характеру.

Тому, ШІ на сучасному етапі потребує правового регулювання, основними напрямками якого у цій сфері є: визначення статусу ШІ як суб'єкта чи об'єкта правових відносин; встановлення меж і умов застосування ШІ; гарантування контролю і нагляду за дотриманням прав і обов'язків ШІ; забезпечення захисту прав і законних інтересів людини в процесі розслідування; розробка механізмів врегулювання конфліктних ситуацій і спірних питань, пов'язаних з ШІ.

Створення зазначених правових засад використання ШІ, зокрема при проведенні досудового розслідування воєнних злочинів, призведе до адаптації національного законодавства до сучасних технологічних реалій і міжнародних стандартів у галузі захисту прав і свобод людини, попередження безкарності за вчинення найтяжчих злочинів проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку.

Застосування ШІ в ході досудового слідства воєнних злочинів може відбуватися по таким напрямкам:

1. *Аналіз великих обсягів даних.* Один з ключових викликів у розслідуванні воєнних злочинів полягає в обробці та аналізі великого обсягу даних, таких як текстові документи, фотографії, відеозаписи та соціальні медіа. Штучний інтелект може допомогти автоматизувати цей процес і забезпечити більш швидкий та точний аналіз.

2. *Обробка тексту.* Алгоритми обробки тексту дозволяють автоматично виділяти ключову інформацію з текстових документів, таку як свідчення, заяви свідків, документи про воєнні злочини тощо. Застосування методів обробки природної мови дозволяє автоматично класифікувати текст за темою, виявляти згадки про певні події або особи, а також розпізнавати емоційне забарвлення тексту.

3. *Розпізнавання образів.* Алгоритми розпізнавання образів можуть виявляти та аналізувати фотографії, що містять докази воєнних злочинів. Наприклад, вони можуть розпізнавати вбрання, зброю або рухи, що вказують на

вчинення злочину. Це допомагає ідентифікувати підозрюваних та зіставляти їх з наявними доказами.

4. *Аналіз соціальних мереж.* Соціальні мережі стали важливим джерелом інформації в контексті воєнних злочинів. Алгоритми ШІ можуть аналізувати пости, коментарі та профілі учасників, що можуть містити важливу інформацію про воєнні злочини, плани або зв'язки злочинців.

5. *Автоматизоване розпізнавання облич.* Алгоритми розпізнавання облич дозволяють автоматично ідентифікувати особи на відео- та фотозаписах. Це корисний інструмент для розслідування воєнних злочинів, оскільки дозволяє виявляти підозрюваних та заборонені дії, а також зіставляти їх з існуючими даними або базами даних про злочинців.

6. *Аналіз аудіо та відео.* ШІ може виявляти та аналізувати аудіо- та відеозаписи для пошуку доказів воєнних злочинів. Алгоритми розпізнавання мови можуть перетворювати мовлення на текст, що полегшує пошук ключових слів або фраз. Крім того, алгоритми аналізу відео можуть виявляти звукові та візуальні індикатори наявності злочинів або певних дій.

7. *Автоматизоване зіставлення доказів.* Алгоритми ШІ можуть допомагати у зіставленні доказів, таких як відбитки пальців, ДНК або рукопис. Це дозволяє ефективніше ідентифікувати злочинців, з'ясовувати зв'язки між різними злочинами та знаходити спільних підозрюваних у воєнних злочинах.

На сьогоднішній день застосування та впровадження технологій ШІ у розслідуванні воєнних злочинів в Україні активно відбувається за технологією розпізнавання облич. Завдяки використанню можливостей програмного забезпечення «Clearview AI» (наданого Україні засновниками компанії безкоштовно), з'явилася можливість ідентифікувати воєнних злочинців, використовуючи до 30 млрд. фотографій із соцмереж та стрічок новин [3].

Технологіями ШІ, поєднуючи їх з можливостями «OSINT», ефективно користуються дослідники «Bellingcat», завдяки яким вони встановили членів угруповань іррегулярних військ та бойовиків, які діяли разом з російськими військовими у Харківській області; осіб, які націлюють російські крилаті ракети на Україну; розсіяли міфи рф про Бучу та Краматорськ та інше [4]. Особливої уваги заслуговує створення інтерактивної карти «Eyes on Russia» на якій зазначені воєнні злочини російських окупаційних військ (руйнування цивільної інфраструктури, обстріли жилих кварталів, застосування невибіркової зброї) [5].

З огляду на вищевикладене, можемо зазначити, що *застосування алгоритмів штучного інтелекту в розслідуванні воєнних злочинів* відкриває нові можливості для покращення дієвості слідства, надає змогу ефективно збирати, досліджувати, використовувати в досудовому розслідуванні й судовому розгляді різноманітні (зокрема, цифрові) докази. Однак, важливо враховувати етичні питання, безпеку даних та необхідність співпраці між різними державними секторами для успішного впровадження таких алгоритмів.

### **Список використаних джерел:**

1. Про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування. Веб-портал Офісу Генерального прокурора. 2023. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalni-pravoporushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2>.
2. Концепція розвитку штучного інтелекту в Україні : схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 2 грудня 2020 р. № 1556-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-2020-%D1%80#n8>.
3. Як Clearview AI допомагає Україні у війні. URL: <https://www.clearview.ai/ukraine>.
4. Bellingcat. Україна. URL: <https://uk.bellingcat.com>.
5. Eyes on Russia Map. URL: <https://eyesonrussia.org>.

### **СЕКЦІЯ № 6**

## **ПРОЦЕСУАЛЬНІ Й ТАКТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ТА НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ У РАЙОНАХ ПРОВЕДЕННЯ ВОЄННИХ (БОЙОВИХ) ДІЙ, АБО НА ДЕОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЯХ**

**БАБІЧ Дар'я,**

*курсант 4-го курсу навчально-наукового інституту права та підготовки фахівців для підрозділів Національної поліції Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ м. Дніпро, Україна*

*Науковий керівник:*

**ПАВЛОВА Наталія,**

*к.ю.н., доцент кафедри криміналістики та домедичної підготовки Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ м. Дніпро, Україна*

## **ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ТА НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ**

Сучасний світ, на жаль, не позбавлений воєнних конфліктів та бойових дій, які ставлять перед правоохоронцями та слідчими надзвичайно складні завдання. Однією з важливих галузей правопорушення та встановлення правопорядку є

проведення слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій в умовах воєнного стану. Саме ця тема стає надзвичайно актуальною та складною, оскільки вона вимагає збалансованого підходу до забезпечення справедливості та безпеки в умовах загрози та конфлікту. В даному контексті, проведення слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій в умовах воєнного стану набувають важливого значення, визначаючи специфічні вимоги та обмеження, які супроводжують даний процес.

01.05.2022 набрав чинності Закон № 2201-ІХ «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо удосконалення порядку здійснення кримінального провадження в умовах воєнного стану». [1]. Ця норма внесла певні зміни до КПК України. Окрім цього, визначено, що зміст та форма кримінального провадження в умовах воєнного стану мають відповідати загальним засадам кримінального провадження.

Виходячи з нововведень, які перед нами поставив законодавець, витікають певні особливості досудового розслідування, починаючи з моменту внесення інформації до Єдиного реєстру досудових розслідувань (далі – ЄРДР).

Відповідно до п. 1. ч. 1 ст. 615 КПК України який встановлює, у випадку відсутності технічної можливості доступу до ЄРДР рішення про початок досудового розслідування приймається дізнавачем, слідчим або прокурором, про що виноситься відповідна постанова. Відомості, що підлягають внесенню до ЄРДР, вносяться до нього за першої можливості.

Наступною особливістю є проведення слідчих (розшукових) дій у нічний час (з 22 години до 6 години). Раніше до внесення поправок до КПК України це не допускалося, за винятком невідкладних випадків, коли затримка в їх проведенні може призвести до втрати слідів кримінального правопорушення чи втечі підозрюваного.[2].

Ще одним новим правилом стало те, що є можливість проведення обшуку або огляду житла чи іншого володіння особи без залучення понятих, у випадках, коли їх залучення є об'єктивно неможливим, тобто відсутність поза волею особи, яка проводить відповідну слідчу (розшукову) дію, внаслідок певних обставин можливості залучити зазначених учасників кримінального провадження або існує потенційна небезпека для життя чи здоров'я понятих, яка пов'язана із обстановкою та обставинами за яких проводиться відповідна процесуальна дія. Слідчий, прокурор, який проводить відповідну слідчу (розшукову) дію в умовах воєнного стану, повинні оцінити наявність зазначених підстав та прийняти рішення щодо залучення чи незалучення понятих. У першу чергу, потрібно враховувати фактор реальної або потенційної небезпеки та фактор швидкої змінюваності обстановки, що вказує на невідкладність проведення таких дій з метою збереження доказової інформації. У такому разі обов'язковим є фіксування процесуальних дій доступними технічними засобами шляхом здійснення безперервного відеозапису.

Невизначеність викликає і положення кримінального процесуального законодавства відповідно до якого дізнавач, слідчий, прокурор має право особисто здійснювати переклад пояснень, показань або документів, якщо він володіє однією з мов, якими володіє підозрюваний, потерпілий і за наявності обставин, що унеможливають участь перекладача у кримінальному провадженні. Натомість, слід сказати, що зазначена норма не співвідноситься з п. 2 ч. 1 ст. 77 КПК України, адже прокурор, слідчий, дізнавач не має права брати участь у кримінальному провадженні, якщо він брав участь у цьому ж провадженні як перекладач. Обов'язок дізнавача, слідчого, прокурора полягає в забезпеченні участі перекладача для перекладу пояснень, показань або документів підозрюваного, потерпілого за першої можливості. Тим паче, якщо існують обставини, котрі унеможливають особисту участь перекладача, його участь у проведенні слідчої (розшукової) дії можливо здійснити із застосуванням технічних засобів відеозв'язку.

Також підпали під зміни положення КПК України, які визначають порядок проведення негласних слідчих (розшукових) дій в умовах воєнного стану. Слід звернути увагу, що законодавець неодноразово згадує про, випадки неможливості фіксування певних процесуальних дій протоколами, проте з метою убезпечення учасників цих дій, оперативності їх проведення в умовах воєнного стану, з'явилась можливість технічної фіксації процесуальних дій доступними технічними засобами. Однак законодавець у процесуальній нормі не визначає форму фіксування технічними засобами (фото-, аудіо-, відео- фіксація тощо), а підкреслює саме доступність технічних засобів, які створюють умови для збереження інформації, що може мати значення для кримінального провадження, та яка дозволить скласти належним чином протокол огляду місця події [3, с. 15].

Пункт 2 ч. 1 ст. 615 КПК передбачає істотне розширення повноважень прокурора шляхом надання йому окремих повноважень слідчого судді щодо вирішення деяких питань щодо НСРД. Слід зауважити, що такі повноваження може здійснювати лише керівник відповідного органу прокуратури за клопотанням прокурора або слідчого. Наведені повноваження прокурор здійснює, коли слідчий суддя об'єктивно не може виконати у строк свої повноваження і діють лише у період воєнного стану. Тимчасовість таких повноважень не виключає ризику зловживання повноваженнями з боку прокурора, через що постає проблема фактичної відсутності судового контролю за дотриманням прав, свобод та інтересів осіб у кримінальному провадженні на досудовому розслідуванні.

Запровадження воєнного стану в Україні створило особливі умови для діяльності правоохоронних органів та більшості державних і суспільних інституцій. Це зводить до нагальної потреби у вдосконаленні вже існуючих положень КПК, які стосуються кримінального провадження, досудового розслідування, судового розгляду в умовах воєнного стану.

Отже, ці нововведення є позитивними, адже прийняття вищезазначених змін допомогло наблизити кримінальне процесуальне законодавство до сучасних воєнних реалій, але деякі норми процесуального законодавства потребують детальнішого розроблення.

### **Список використаної літератури:**

1. Про внесення змін до кримінального процесуального кодексу України щодо удосконалення порядку здійснення кримінального провадження в умовах воєнного стану : Закон України від 14.04.2022 р. № 2201-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2201-20#Text>; (дата звернення: 23.10.2023).
2. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 № 4651VI URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>(дата звернення: 24.10.2023).
3. Гловюк І., Дроздов О., Тетерятник Г., Фоміна Т., Рогальська В., Завтур В. *Особливий режим досудового розслідування, судового розгляду в умовах воєнного стану: науково-практичний коментар Розділу IX-1 Кримінального процесуального кодексу України*. Видання 4. Електронне видання. Дніпро-Львів-Одеса-Харків, 2022. Станом на 30.12.2022. 82 с. (дата звернення: 23.10.2023).

**КАВЕРІНА Тетяна,**  
*старший викладач кафедри поліцейської діяльності факультету підготовки фахівців для підрозділів поліції Луганського навчально-наукового інституту імені Е.О.Дідоренка Донецького державного університету внутрішніх справ*

## **РОЛЬ ПОШУКОВИХ ГРУП ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ У ДОКУМЕНТУВАННІ ВОЄННИХ ЗЛОЧИНІВ.**

«Зі щитом або на щиті!» (грец. ἢ τὰν ἢ ἐπὶ τᾶς, лат. aut cum scuto, aut in scuto) — фразеологізм, що означає заклик перемогти, досягти мети або загинути зі славою[1]. Жінки Стародавньої Спарти, вручаючи щит синові, що йшов на війну, промовляли: «Або з ним, сину мій, або на ньому», не допускаючи третього варіанту – полону. Про це є згадка давньогрецького історика Плутарха у його творі «Виречення спартанських жінок»...

Діяльність органів досудового розслідування під час всього періоду збройної агресії росії проти України набула нових напрямків. Актуальною стала й незвична для слідчих робота зі встановлення (ідентифікації) загиблої особи, коли візуальне впізнання її неможливо. Понад двадцять тисяч осіб наразі вважаються зниклими безвісти і, відповідно до оприлюднених даних[2], відомості про них унесено до

Єдиного реєстру осіб, зниклих безвісти за особливих обставин, який перебуває у веденні Міністерства внутрішніх справ України[3]. З серпня 2023 року, з метою підвищення ефективності роботи, функції Офісу уповноваженого з питань осіб, зниклих безвісти за особливих обставин [4], частково перерозподілили між Міністерством внутрішніх справ України, яке займається розшуком зниклих та веденням Єдиного реєстру осіб, зниклих безвісти за особливих обставин; Координаційним штабом з питань поводження з військовополоненими, на який покладено повернення (репатріацію) тіл загиблих та Міністерство оборони України в частині діяльності пошукових груп [5]. Фактично встановленням особи зниклої безвісти людини та її розшуком, призначенням проведення судово-медичних та молекулярно-генетичних експертиз наразі займаються слідчі Національної поліції України та Служби безпеки України. Вони працюють з рідними зниклих безвісти, які звернулись у правоохоронні органи, тілами та рештками тіл загиблих, які доставлено до закладів судової медицини, іншими речовими доказами, які можуть допомогти у встановленні (ідентифікації) особи, коли проведення візуального впізнання неможливе.

Але є й інша робота, яка передуює роботі слідчого. Це – пошук загиблих на щойно деокупованих територіях, евакуація тіл та їх решток до закладів судової медицини, інформування правоохоронних органів. Саме ця діяльність військових тісно переплетена з діяльністю пошукових груп Збройних Сил України в межах гуманітарного проекту «На щиті». Цей проект є одним з напрямків роботи Центрального управління цивільно-військового співробітництва Генерального штабу Збройних Сил України (англ. CIMIC - civil-military cooperation) (далі — Управління J9 або УЦВС ГШ ЗСУ), який призначений для планування, організації, координації заходів цивільно-військового співробітництва та репатріаційних заходів і пошукової роботи, контролю за їх виконанням у Збройних Силах України [6]. Приблизно у вересні 2014 року при ГШ ЗСУ, за стандартами НАТО, створено нову структуру, яка отримала назву Цивільно-військове співробітництво, підрозділ ЗСУ, що був створений для координації взаємодії силових структур з місцевою владою, бізнесом та міжнародними організаціями для вирішення проблем цивільного населення у зоні збройного конфлікту на сході України. З 2015 року ця структура тісно співпрацює з підрозділами Національної поліції України в частині пошуку тіл загиблих та взаємодії у питаннях ідентифікації особи, натепер їх функціонал ще розширився. У червні 2022 року Кабінетом Міністрів України прийнято постанову «Про деякі питання забезпечення вилучення, передачі та репатріації тіл (останків) осіб, загиблих (померлих) у зв'язку із збройною агресією проти України», якою затверджено «Порядок забезпечення вилучення тіл (останків) осіб, загиблих (померлих) у зв'язку із збройною агресією проти України» та «Порядок передачі та репатріації тіл (останків) осіб, загиблих (померлих) у зв'язку із збройною агресією проти України» (далі – Порядок 1 та Порядок 2) [7].

Відповідно до обох Порядків, на період дії правового режиму воєнного стану[8], в Україні існує певний алгоритм, відповідно до якого, військові пошуковці, які іноді діють у тісній співпраці з волонтерами, залучення котрих відбувається виключно згідно з наказом ГШ ЗСУ, отримують інформацію про ймовірне місцезнаходження тіл загиблих чи їх решток, проводять пошукові заходи, а за умови позитивного пошуку, - їх вилучення, про що повідомляють територіальний підрозділ Національної поліції України, який вже вживає заходів щодо реєстрації події та внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань (далі – ЄРДР). Таким чином, за часи російської агресії, у кримінальному процесі фактично з'явився новий, не регламентований законодавчо суб'єкт – це пошуковий загін гуманітарного проекту «На щиті» (раніше – «Евакуація-200»), який займається пошуком та евакуацією тіл загиблих на щойно деокупованій території, до якої обмежений доступ представників правоохоронних органів. Саме представники цих груп вперше описують знайдені тіла з геолокаційною прив'язкою, аби зберегти опис положення і місцезнаходження тіла загиблого чи його решток, речей, що знаходяться на ньому та при ньому, фактично складаючи документ, який називають актом і він є своєрідним двійником протоколу огляду місця події, який складається слідчим. В міжнародному гуманітарному праві такий механізм дій використовується вже давно, проте на сьогодні в Україні він не приведений у відповідність до місцевого законодавства і у разі використання його у суді – можуть виникнути питання щодо його не процесуальності.

Таким чином, наразі, для документування злочинів агресії, які потягли за собою загибель людей на території України, використовуються не лише органи досудового розслідування Національної поліції України, Державного бюро розслідувань та Служби безпеки України, а й всі інші доступні ресурси, які мають правові підстави фіксації наслідків дій армії ворога для подальшого висвітлення їх стороною обвинувачення у Міжнародному кримінальному суді та притягнення винних до відповідальності.

### **Список використаних джерел:**

1. Вільна енциклопедія. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki> (дата звернення 14.10.2023).
2. Міністерство з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України. Офіційний веб- сайт. URL: <https://minre.gov.ua/2023/05/04/blyzko-24-tysyach-ukrayincziv-vneseno-do-yedynogo-reyestru-osib-znyklyh-bezvisty-za-osoblyvyh-obstavyn/> (дата звернення 15.10.2023).
3. Про затвердження Положення про Єдиний реєстр осіб, зниклих безвісти за особливих обставин. МВС України; Наказ, Положення від 29.08.2022 № 535. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0998-22#Text> (дата звернення 15.10.2023).

4. Деякі питання виконання Закону України “Про правовий статус осіб, зниклих безвісти за особливих обставин” Постанова Кабінету Міністрів України; Положення, Порядок, Форма типового документа, Протокол, Опис, Акт, Перелік від 29.04.2022 № 511. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/511-2022-%D0%BF#Text> (дата звернення 15.10.2023).

5. Питання визначення повноважень деяких органів у сфері дотримання норм міжнародного гуманітарного права на всій території України Постанова Кабінету Міністрів України від 12.09.2023 № 975 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/975-2023-%D0%BF#n2> (дата звернення 15.10.2023).

6. Міністерство оборони України. Офіційний веб-сайт. URL: [https://www.mil.gov.ua/ministry/struktura-generalnogo-shtabu/upravlinnya-czivilno-vijskovogo-spivrobotnicztva-\(j9\).html](https://www.mil.gov.ua/ministry/struktura-generalnogo-shtabu/upravlinnya-czivilno-vijskovogo-spivrobotnicztva-(j9).html).(дата звернення 15.10.2023).

7. Деякі питання забезпечення вилучення, передачі та репатріації тіл (останків) осіб, загиблих (померлих) у зв'язку із збройною агресією проти України. Постанова Кабінету Міністрів України; Порядок, Форма типового документа, Акт, Опис від 17.06.2022 № 698 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/698-2022-%D0%BF#Text> (дата звернення 15.10.2023).

8. Про правовий режим воєнного стану. Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text> (дата звернення 16.10.2023).

***НАРОЖНА Олена,**  
заступник декана економіко-правового  
факультету, старший викладач кафедри  
кримінального права, кримінального процесу та  
криміналістики Одеського національного  
університету імені І. І. Мечникова*

## **ПРОВЕДЕННЯ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ НА ДЕОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЯХ: БЕЗПЕКА ЯК ТАКТИЧНИЙ ПРІОРИТЕТ**

Вдосконалення тактичних прийомів та рекомендацій проведення слідчих (розшукових) дій на деокупованих територіях є надзвичайно важливим завданням у сучасних умовах. Ситуація на таких територіях є динамічною та небезпечною, і ефективна тактика має велике значення для гарантій справедливості, дотримання прав людини та стабільності. Зокрема, забезпечення

безпеки учасників процесу розслідування на деокупованих територіях є найважливішим аспектом. Через ризики, пов'язані з конфліктами, збройними групами та загрозами, безпека має стати головним пріоритетом. Спеціалізоване навчання та підготовка з безпеки для слідчих груп є обов'язковими елементами забезпечення їх роботи. Використання захисного спорядження, такого як кевларові жилети, шоломи та інші засоби, є важливою складовою безпеки. Тактичний одяг збереже життя та захистить від поранень в ризикових ситуаціях.

Окремо зазначимо, що під час розслідування правопорушень на деокупованих територіях великого значення набуває планування і організація розслідування. Ретельне вивчення ситуації на місці, визначення можливих загроз і розробка безпечних маршрутів є обов'язковими етапами планування.

Для успішного розслідування на деокупованих територіях важливим аспектом виступає співпраця з місцевими органами влади, міжнародними організаціями та надійними джерелами інформації. Координація з іншими службами допомагає уникнути збитків та дублювання зусиль [1].

Не менш важливим нам вбачається забезпечення доступу до гуманітарної допомоги, медичних послуг та важелів захисту прав людини.

Безпека слідчо-оперативної групи під час, наприклад, огляду місця події на деокупованих територіях має вельми важливе значення, оскільки ці території часто можуть бути нестабільними та небезпечними. До ключових аспектів безпеки ми відносимо попередній аналіз ризиків перед відправленням групи на деокуповану територію. Необхідно розглянути можливі загрози для безпеки та визначити потенційні ризики. Також важливим є сталий зв'язок із базовим центром та іншими службами безпеки. Необхідно забезпечити слідчо-оперативну групу сучасними засобами зв'язку, які можуть бути надійними навіть за відсутності мобільного зв'язку.

Окремим аспектом забезпечення безпеки учасників процесу розслідування є проведення для них тренінгів та практичної підготовки із самозбереження. Міжнародна співпраця на державному рівні дозволяє обмінюватися досвідом та навичками між правоохоронними органами різних держав для підвищення ефективності роботи на деокупованих територіях.

Міжнародна співпраця правоохоронних органів на деокупованих територіях має великий потенціал для вирішення конфліктів, відновлення стабільності та забезпечення прав людини. Вона дозволяє залучити до відповідальності тих, хто порушує міжнародне право на деокупованих територіях. Правоохоронні органи різних держав також можуть спільно проводити розслідування та співпрацювати з міжнародними судами.

Міжнародні спостерігачі та місії відіграють ключову роль у визначенні стану прав людини та безпеки на деокупованих територіях, надають об'єктивну інформацію та рекомендації, сприяють подачі гуманітарної допомоги на

деокуповані території, яка може бути важливою для порятунку життів та покращення гуманітарної ситуації.

Учасники групи мають бути адекватно підготовлені до ситуації небезпеки, бути обізнаними щодо носіння захисного одягу, ретельної розробки маршрутів до місця провадження. Психологічна підготовка є необхідною частиною загальної підготовки до роботи на деокупованих територіях. Люди часто стикаються з гуманітарними кризами, такими як відсутність доступу до гуманітарної допомоги, важкості з отриманням медичної допомоги та інші негативні наслідки, що впливають на них. Психологічні семінари та тренінги нададуть знань та навичок для спілкування з населенням на деокупованих територіях, допоможуть запобігти професійному вигорянню, вести себе рішуче та спокійно.

План евакуації на деокупованих територіях потрібно розробити для забезпечення безпеки слідчих, свідків та інших учасників процесу в умовах, де можуть бути загрози для життя та безпеки. Перший крок: аналіз потенційних загроз і ризиків на деокупованих територіях (загрози від збройних груп, вибухів [2; 3], терористичних актів, природних лих та інших небезпечних ситуацій).

На основі аналізу загроз розробляється план евакуації, включаючи чітку послідовність дій та визначення відповідальних осіб за кожен етап. Важливо враховувати доступність безпечних зон або об'єктів, куди можна відвести учасників розслідування. Члени слідчо-оперативної групи повинні бути навчені плану евакуації та вміти діяти в екстрених ситуаціях. Підготовка повинна включати тренування і симуляції.

Варто розробити систему сигналізації або кодів, щоб швидко та ефективно повідомляти про необхідність евакуації. Це може бути сигналом через комунікаційні канали або вживання конкретних слів чи знаків. Для всіх членів групи потрібно забезпечити наявність необхідних документів, включаючи ідентифікаційні документи, медичні картки, контакти для невідкладного лікування та іншу важливу інформацію. Також важливим є забезпечення медикаментами, засобами першої допомоги, запасами їжі та води тощо.

Учасники групи також мають бути обізнаними щодо транспортних засобів, які будуть використовуватися під час евакуації, та знати альтернативні маршрути для уникнення блокади чи перешкод на дорозі, контакти з місцевою владою чи миротворчими місіями, які можуть надавати допомогу під час евакуації.

Важливо мати готовий і оновлюваний план евакуації на деокупованих територіях для забезпечення безпеки всіх учасників розслідування. План має бути адаптованим до конкретної ситуації та ризиків, які можуть виникнути.

**Висновки.** По-перше, ефективна тактика проведення слідчих (розшукових) дій на деокупованих територіях має бути добре продуманою, спрямованою на забезпечення безпеки, правопорядку та справедливості. Це потребує

спеціалізованої підготовки, співпраці та врахування усіх аспектів ризику, що виникають на таких територіях.

По-друге, міжнародна співпраця правоохоронних органів на деокупованих територіях є важливою для забезпечення безпеки та прав людини, відновлення стабільності. Вона вимагає координації, спільних зусиль та роботи в рамках міжнародних норм та стандартів.

Розробка тактики проведення слідчих (розшукових) дій на деокупованих територіях є складним завданням, основними принципами якого є уважність, координація та врахування специфіки кожної ситуації. Мета такої розробки – забезпечити справедливість, захист прав людини та встановлення відповідальності за правопорушення.

### **Список використаних джерел:**

1. Які правила безпеки збережуть вам життя на деокупованих територіях? Вінницька обласна військова адміністрація : веб-сайт. URL: <https://www.vin.gov.ua/news/ostanni-novyny/56506-yaki-pravyla-bezpeky-zberezhut-vam-zhyttia-na-deokupovanykh-terytoriiakh-4> (дата звернення: 25.10.2023).

2. Мінна небезпека на деокупованих територіях: що важливо пам'ятати. Урядовий портал : веб-сайт. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/minna-bezpeka-na-deokupovanykh-terytoriiakh-shcho-vazhlyvo-pamiataty> (дата звернення: 25.10.2023).

3. Мінна небезпека на деокупованих територіях – питання номер один для ДСНС. Державна служба з надзвичайних ситуацій : веб-сайт. URL: <https://dsns.gov.ua/news/ostanni-novini/minna-bezpeka-na-deokupovanih-terytoriiakh-pitannia-nomer-odin-dlia-dsns> (дата звернення: 25.10.2023).

**ТЮТІНА Анна,**

*курсантка четвертого курсу факультету підготовки фахівців для підрозділів поліції Луганського навчально-наукового інституту імені Е.О. Дідоренка Донецького державного університету внутрішніх справ*

*Науковий керівник:*

**АГАРКОВА Ольга,**

*доцентка кафедри поліцейської діяльності факультету підготовки фахівців для підрозділів Національної поліції Луганського навчально-наукового інституту імені Е.О. Дідоренка Донецького державного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, капітан поліції*

## ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ ОГЛЯДУ МІСЦЯ ПОДІЇ НА ДЕОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЯХ

З 2014 року в Україні відбувається збройний конфлікт, який з 24 лютого 2022 року набув характеру широкомасштабної військової агресії РФ. Частину територій нашої держави тимчасово окуповано ще з 2014 року, на низці територій ведуться активні бойові дії – відтак відсутня можливість проведення слідчих (розшукових) дій, щодо деокупованих територій – в КПК України закріплені особливості їх проведення.

Відповідно до статті 615 КПК України, при проведенні огляду житла чи іншого володіння особи, якщо залучення понятих є об'єктивно неможливим або пов'язано з потенційною небезпекою для їхнього життя чи здоров'я, відповідні слідчі (розшукові) дії проводяться без залучення понятих. У такому разі хід і результати проведення огляду житла чи іншого володіння особи в обов'язковому порядку фіксуються доступними технічними засобами шляхом здійснення безперервного відеозапису [1].

Під час військового стану, залучення понятих є великою проблемою, об'єктивно неможливою. Під час огляду місця події на деокупованій території завжди є багато ризиків, таких як бойові дії, які проходять поруч з територією де будуть проводитися слідчі дії. Цивільні особи можуть не погодитися на залучення їх до огляду через страх, обстріли та переживання за своє життя. Огляд може проводитися на такій місцевості, де цивільних осіб не має, тому фіксація технічними засобами є самим ефективним способом в період дії воєнного стану.

У світлі сучасних викликів та можливостей, що відкриваються завдяки науково-технічному прогресу, реформи законодавства і постійному розвитку правозастосовної практики стають ключовими компонентами успішного розслідування кримінальних правопорушень. Техніко-криміналістичне забезпечення цього процесу набуває особливого значення, оскільки воно вимагає поєднання сучасних технологій, дослідницької активності та впровадження передового досвіду [3].

Ця потреба вдосконалень стає ще більш актуальною в контексті ситуації, яка склалася внаслідок військової агресії проти України. Важливо враховувати, що зарубіжний досвід інноваційних методів та підходів в боротьбі зі злочинністю може стати прикладом для удосконалення вітчизняної криміналістичної діяльності.

Однією з ключових вимог в сучасних умовах воєнних конфліктів є фотографування всієї території місця події, включаючи види з повітря. Для цього використовуються різні типи безпілотних літальних апаратів, так звані дрони. Їх різноманітні можливості та характеристики дозволяють здійснювати

відеозйомку та знімки в реальному часі та передавати ці дані на віддалені сервери для подальшого аналізу та зберігання.

Застосування дронів у криміналістичному картографуванні допомагає підвищити якість та точність зібраних даних. Це сприяє покращенню професійного визначення обставин події та підвищенню ефективності розслідування. Такі технології сприяють забезпеченню об'єктивності та доказовості результатів криміналістичних досліджень, а також роблять роботу правоохоронних органів більш професійною та результативною [2, с. 225].

Зйомка з повітря за допомогою безпілотних літальних апаратів допомагає ідентифікувати недавні зміни та рухи на поверхні землі, а також виявляти певні види поховань. Це надзвичайно корисно в випадках, коли потрібно знайти масові поховання, що відбуваються, наприклад, в умовах військових конфліктів на території України. Використання аерофотозйомки допомагає криміналістам отримати альтернативну та детальну перспективу місця події, яка часто буває кориснішою, ніж звичайна фотографія з рівня землі.

Ще одним способом використання безпілотних літальних апаратів є використання лазерних сканерів, що встановлені на дронах. Вони дозволяють ефективно сканувати місце події та об'єднувати всі отримані дані для створення тривимірної (3D) реконструкції, яку можна використовувати в будь-який час. Такий підхід дозволяє виводити криміналістику на новий рівень, надаючи судовим органам більш точне та ілюстративне подання про місце події під час судових процесів.

Отже, важливою складовою техніко-криміналістичного забезпечення розслідування кримінальних правопорушень, зокрема проведення огляду місця події є засоби виявлення, огляду та попереднього дослідження об'єктів, які містять або можуть містити криміналістичну інформацію. Ці засоби використовуються під час судово-розшукової діяльності та включають у себе різноманітні технічні пристрої та обладнання, призначені для виявлення та фіксації слідів та доказів на місцях подій. Це може включати фото- та відеозйомку, використання спеціалізованих сенсорів та детекторів, а також інші технічні засоби для детального обстеження та аналізу подій та об'єктів.

Забезпечення правоохоронних органів сучасними та ефективними техніко-криміналістичними засобами під час огляду місця події грає критичну роль у забезпеченні об'єктивного та ефективного розслідування кримінальних правопорушень у складних умовах воєнного стану, і дозволяє збирати, аналізувати та використовувати докази з максимальною точністю та об'єктивністю.

### **Список використаних джерел:**

1. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України в ред. від 03 липня 2017 р. № 4651-VI. База даних Законодавство України. ВР України.

URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/%20show/4651-17>  
12.10.2023)

(дата звернення:

2. Перцев Р.В. Взаємодія слідчого зі спеціалістом-криміналістом при огляді місця події в національній поліції України та Ізраїлю. *Проблеми теорії та практики кримінального провадження* : матеріали круглого столу (Харків, 17 черв. 2021 р.). Харків, 2021. С. 225–228.

3. Pajares Gonzalo. Overview and Current Status of Remote Sensing Applications Based on Unmanned Aerial Vehicles (UAVs). *Photogrammetric Engineering & Remote Sensing*, 2015, 81(4), 281–330.

**ФОМІНА Тетяна,**  
*завідувач кафедри кримінального процесу та організації досудового слідства факультету № 1 Харківського національного університету внутрішніх справ доктор юридичних наук, професор*

## **ОСОБЛИВОСТІ ДОКУМЕНТУВАННЯ ВОЄННИХ ЗЛОЧИНІВ НА ДЕОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЯХ: НА ПРИКЛАДІ М. ІЗЮМ ХАРКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ**

Починаючи з 24 лютого 2022 року в Україні діє правовий режим воєнного стану, а держава перебуває в стані війни. З цього моменту слідчі органів Національної поліції, СБУ, ДБР, НАБУ документують воєнні злочини росіян на території України. Станом на 23.02.2023 р., за офіційними даними Офісу Генерального прокурора, зареєстровано 107 785 злочинів, передбачених ст. 438 КК України [1]. Як зазначає голова Національної поліції України (далі – НПУ) І. Вигівський, приблизно 90% від загальної кількості воєнних злочинів, розслідують саме слідчі НПУ [2].

Зауважимо, що згідно правил, передбачених ч. 2 ст. 216 Кримінального процесуального кодексу України (далі - КПК України) досудове розслідування кримінальних правопорушень, передбачених ст. 438 КК України, здійснюють слідчі органів безпеки. Водночас, на вимогу ч. 5 ст. 36 КПК України, у разі здійснення досудового розслідування в умовах воєнного стану розслідування будь-якого кримінального правопорушення може бути доручено іншому органу досудового розслідування. Правом визначення підслідності наділено Генерального прокурора (особу, яка виконує його обов'язки), керівника обласної прокуратури, їх перших заступників та заступників.

Отже, на сьогодні, під час розслідування злочинів, передбачених ст. 438 КК України, і зокрема, вчинених на деокупованих територіях, у більшості випадків досудове розслідування кримінальних правопорушень, підслідних органам СБУ,

доручається органам НПУ на підставі постанови прокурора. Ситуація пояснюється, перш за все тим, що НПУ є найбільшим правоохоронним органом і СБУ зі своєю кількістю особового складу не впоралася би з документуванням такої великої кількості злочинів. Водночас, на практиці вже налагоджено механізм «розподілу» злочинів. Як зазначає Ю.Белоусов (начальник Департаменту протидії злочинам, вчиненим в умовах збройного конфлікту, Офісу Генерального прокурора), якщо мова йде про насильницькі воєнні злочини (убивство, зґвалтування, катування), то розслідування потребує тих навичок, які зазвичай мають слідчі Національної поліції, що розслідують схожі категорії загальнокримінальних злочинів. Якщо ж ідеться про злочин агресії або обстріл цивільних об'єктів, обстріл енергетичних об'єктів, то цю категорію провадження розслідують слідчі СБУ [3]. Також, керуючись ч. 4 ст. 39 КПК України, для розслідування воєнних злочинів створюються міжвідомчі слідчі групи, до складу яких можуть входити слідчі НПУ та слідчі органів безпеки.

Як відомо, диспозиція ст. 438 КК України є доволі обмеженою у трактуванні видів діянь, що підпадають під ознаки порушень законів та звичаїв війни. Більш широке тлумачення воєнного злочину міститься у ст. 8 Римського Статуту МКС [4]. Водночас, на практиці саме за статтею 438 КК України кваліфікують діяння російських військових. Найбільш розповсюдженими видами діянь, що документується на деокупованих територіях, є: а) вбивство; б) катування; в) зґвалтування; г) обстріли міст, будівель, що не є військовими цілями, із застосуванням будь-яких засобів.

Одним із найжахливіших прикладів воєнних злочинів, що були вчинені на території м. Ізюм Харківської області [5], є масові поховання. Так, 15.09.2022 року під час проведення післякупаційних заходів з виявлення, фіксації кримінальних правопорушень, вчинених представниками збройних сил РФ, у звільненому місці виявлено місце масового захоронення людей, які стали жертвами воєнних злочинів. У лісі біля міського цвинтаря у м. Ізюмі виявлено могили з хрестами з номерами та окреме групове поховання військовослужбовців ЗСУ. До слідчих (розшукових) дій на місці події та забезпечення їх проведення залучено 105 поліцейських, 10 криміналістичних лабораторій, 10 судово-медичних експертів Харківського обласного бюро СМЕ, 80 працівників ДСНС. Оглядом на місці захоронення окремих тіл загиблих встановлено ознаки їх катування у вигляді наявності фрагментів мотузок на шії та інших частинах тіла, переломів кінцівок, вогнепальних поранень. За даними з відкритих джерел, під час огляду вилучено 451 тіло (198 чоловіків, 212 жінок, 7 дітей) і 22 військовослужбовців. Під час огляду екзгумованих тіл експерти виявили у 15 жертв вогнепальні поранення, у 87 – вибухові травми, у щонайменше 15 – ознаки катувань (зокрема, вони знайдені зі зв'язаними руками, мотузками на шії), у 23 – переломи щелеп, кісток голови, рук, ребер [6]. Наразі біля половини загиблих залишаються невпізнаними.

За цим фактом здійснюється кримінальне провадження за ч. 2 ст. 438 КК України. Враховуючи великий обсяг роботи, який необхідно провести за цим кримінальним провадженням, воно здійснюється слідчою групою СУ ГУНП в Харківській області. Розслідування у цьому провадженні здійснюється у двох основних напрямках, по-перше, ідентифікація тіл загиблих; по-друге, встановлення обставин загибелі.

Від початку виявлення окресленого злочину задля ідентифікації тіл загиблих використовується мобільна ДНК-лабораторія ANDE RAPID DNA 6C, яка призначена для автоматичного швидкісного встановлення ДНК-профілю. Мобільна ДНК-лабораторія дає можливість на місці події оперативно провести дослідження. За допомогою апаратів ANDE 6C можливо виділити ДНК-профіль та надалі встановити особу. Переваги нового пристрою в тому, що дослідження триває 92 хвилин і цей пристрій видає дані про ДНК-профіль особи [7]. Відомості, отримані за допомогою ДНК-лабораторії ANDE 6C, на практиці оформлюються протоколом огляду. Водночас, даний апарат не замінює експертне молекулярно-генетичне дослідження. Експрес-дослідження лише передують проведенню експертизи. А отже, воно не вирішує одну з основних проблем – довготривалість проведення ДНК-експертиз. Наразі, у кримінальному провадженні щодо масового поховання призначено 518 судових молекулярно-генетичних експертиз по біологічних зразках трупів та 289 судових молекулярно-генетичних експертиз по біологічних зразках родичів загиблих. Зрозуміло, що їх проведення відбуватиметься тривалий час, що зумовлює затягування процесу досудового розслідування.

Зауважимо, що наразі до Верховної Ради України подано проект Закону «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України з метою оптимізації залучення спеціалістів під час досудового розслідування» № 10075 від 20.09.2023 [8], який передбачає визначення довідки спеціаліста документом, та розширює повноваження спеціаліста, зокрема, щодо надання довідки та висновків з питань стосовно ідентифікації особи. Такі положення, на думку представників законодавчої ініціативи, сприятимуть забезпеченню більш ефективного та оперативного функціонування правоохоронних органів. У випадку прийняття даного проекту, довідка спеціаліста-криміналіста щодо експрес-аналізу ДНК на основі технології RAPID DNA – «ANDE 6 C», на законодавчому рівні буде визнана документом, а отже і процесуальним джерелом доказів.

Ще один воєнний злочин, вчинений 09.03.2022 року на території міста Ізюм Харківської області, – обстріл міста. У цей день військовими РФ завдано авіаційний удар по території міста, внаслідок чого зруйновано туристичний комплекс «Сім вітрів», пішохідний міст, центр міста, житлові будинки. З-під завалів зруйнованого будинку вилучено 44 трупи загиблих осіб, 39 з яких

встановлено, з них – 7 дітей. За цим фактом здійснюється кримінальне провадження за ч. 2 ст. 438 КК України.

Складнощі документування окресленого воєнного злочину пов'язані з тим, що його фіксація та проведення оглядів місць події відбувались вже після деокупації міста, тобто через 6 місяців. За цей час, обстановка вчинення злочину була вже змінена, що ускладнило збір доказів. Зокрема, на сьогодні не встановлено тип озброєння, яке використовувалось для бомбардування міста, а також не знайдено всі тіла загиблих. Це вимагає проведення додаткового огляду місця події, яке з безпекових факторів ускладнено.

Отже, нині наша країна потерпає від звірств держави-агресора. Наведені приклади воєнних злочинів, що вчинялись на території м. Ізюм Харківської області, є ілюстрацією окремих фактів, які росія вчинила та продовжує кожен день вчиняти на території України. Кожен день на деокупованих територіях Київщини, Харківщини, Херсонщини, Чернігівщини, Сумщини, Запоріжжя, правоохоронні органи продовжують виявляти нові факти жахливих злочинів. На сьогодні національні органи розслідують більше ніж 107 тис. воєнних злочинів. Зрозуміло, що їх розслідування вимагає тривалого часу. Водночас, внаслідок кропіткої праці слідчих, прокурорів багато кримінальних проваджень вже скеровано до суду, по деяких з них винесено вироки. Втім, досудове розслідування воєнних злочинів, вчинених на деокупованих територіях, ускладнено певними факторами, зокрема, великим обсягом слідчих (розшукових) дій (по деяких провадженнях призначено більше тисячі експертиз); довготривалістю проведення молекулярно-генетичних експертиз; необхідністю відшукання тіл загиблих; здійсненням ідентифікації загиблих тіл; встановленням підозрюваних-військовослужбовців РФ; здійсненням у певних випадках спеціального досудового розслідування.

### **Список використаних джерел**

1. Злочини, вчинені в період повномасштабного вторгнення РФ. Сайт Офісу Генерального прокурора. URL: <https://www.gp.gov.ua/>
2. Ексклюзивне інтерв'ю голови Національної поліції України Івана Вигівського інформаційному агентству «Інтерфакс-Україна». Сайт Інтерфакс-Україна. 10.10.2023. URL: <https://interfax.com.ua/news/interview/940311.html>
3. Рік розслідування воєнних злочинів. інтерв'ю з Юрієм Белоусовим, начальником департаменту війни огп [текстова версія]. Сайт [JustTalk](https://justtalk.com.ua/post/rik-rozsliduvannya-voennih-zlochiv-intervyu-z-yuriem-belousovim-nachalnikom-departamentu-vijni-ogp-tekstova-versiya), 2.03.2023. URL: <https://justtalk.com.ua/post/rik-rozsliduvannya-voennih-zlochiv-intervyu-z-yuriem-belousovim-nachalnikom-departamentu-vijni-ogp-tekstova-versiya>
4. Римський Статут Міжнародного Кримінального Суду: Міжнародний документ від 17.07.1998. URL: [https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995\\_588#top](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588#top).
5. Територія Ізюмського району Харківської області була окупована збройними формуваннями РФ, починаючи з 07.03.2022 до 10.09.2022

6. Укрінформ. 11.09.2022. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-regions/3759585-z-masovogo-pohovanna-v-izumi-ne-vdalosa-identifikuvati-57-osib-prokuratura.html>

7. В Ізюмі розпочала роботу сучасна ДНК-лабораторія, яка допоможе ідентифікувати ексгумовані тіла. Сайт [Гвара Медіа](https://gwaramedia.com/v-izyumi-rozpochala-robotu-suchasna-dnk-laboratoriya-yaka-dopomozhe-identifikuvati-eksgumovani-tila-foto/). 22.12.2022. URL: <https://gwaramedia.com/v-izyumi-rozpochala-robotu-suchasna-dnk-laboratoriya-yaka-dopomozhe-identifikuvati-eksgumovani-tila-foto/>

8. Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України з метою оптимізації залучення спеціалістів під час досудового розслідування: проект Закону України № 10075 від 20.09.2023. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/42822>

## СЕКЦІЯ № 7

### ОСОБЛИВОСТІ ПРИЙНЯТТЯ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ РІШЕНЬ У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ, РОЗПОЧАТИХ НА ДЕОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЯХ

*АФАНАС'ЄВА Дар'я,*

*курсант 40б навчального взводу факультету  
№1 Донецького державного університету  
внутрішніх справ*

*Науковий керівник:*

**КРУШЕНИЦЬКИЙ Андрій,**

*т.в.о. завідувача кафедри кримінального  
процесу та криміналістики факультету №1  
Донецького державного університету  
внутрішніх справ, капітан поліції  
Кропивницький, Україна*

### ОСОБЛИВОСТІ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ НА ДЕОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЯХ

Ведення активних бойових дій, зумовлюють виникнення проблем на етапі здійснення досудового розслідування, зокрема щодо: особливостей проведення окремих процесуальних дій (зокрема, дистанційний доп свідків, огляд та збереження інформації з відкритих джерел), прийняття та оформлення процесуальних рішень (у тому числі щодо доступу до суду), здійснення досудового розслідування за відсутності підозрюваного зміна строків розслідування такої категорії справ (не мають спливати щонайменше до деокупації територій, де вчинено злочин). На першому етапі відновлення кримінальної юстиції на звільнених територіях вельми актуальним питанням є

поновлення кримінальних проваджень, які в силу різних причин не закінчені та були залишені в захоплених окупантами приміщеннях. Тож, у процесі поновлення функціонування органів правопорядку на деокупованих територіях (за умови проведення повного зачищення територій від противника, розмінування всієї прилеглої місцевості та після того як буде здійснено відповідні поліцейські та контррозвідувальні заходи) крім слідчо-оперативних груп мають бути створені спеціальні інвентаризаційні комісії, до складу яких можуть входити працівники органів прокуратури (процесуальні керівники), керівники органів досудового розслідування (їх заступники), представники органів Державного бюро розслідувань (далі – ДБР), працівники підрозділів інформаційно-аналітичного забезпечення та режимно-секретних відділів. Після створення зазначеної комісії відразу має бути встановлений та погоджений порядок, строки, форма і дата доповіді про результати проведення інвентаризації всіх тих матеріалів, які імовірно будуть виявлені у зачищених приміщеннях відділів поліції, у тому числі у місцях колишнього розташування «органів правопорядку» окупаційної влади, які виконували поліцейські функції на момент окупації. Як свідчить практика, такими розташуваннями зазвичай є будівлі захоплених районних відділів поліції та Служби безпеки України (далі – СБУ).

Так, 27 липня 2022 року Верховна Рада України проголосувала в цілому за проєкт Закону України “Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо удосконалення окремих положень досудового розслідування в умовах воєнного стану”. З метою забезпечення оперативного та ефективності розслідування злочинів в умовах воєнного стану, та особливо в районах проведення активних бойових дій або максимально наближених до них територіях, слід внести відповідні зміни до статей 238, 241, 615 КПК України, щодо визначення порядку видачі трупу, освідування особи, затримання осіб, обрання або продовження строку тримання під вартою.

Так, проєкт № 7370 пропонує кілька нововведень до кримінального процесуального законодавства:

- вводить в якості сторони кримінального провадження особу, стосовно якої зібрано достатньо доказів для повідомлення про підозру у вчиненні кримінального правопорушення, але не повідомлено про підозру у зв'язку з її смертю, - фактично закон намагається врегулювати ситуацію, коли під час досудового розслідування було зібрано докази, які були достатніми для повідомлення особі про підозру, проте цього не було зроблено через її смерть, надаючи правовий статус таким особам, у тому числі відновно можливості мати захисника;

- надає повноваження слідчому або прокурору у межах кримінальних проваджень, які здійснюються в умовах воєнного стану (у порядку статті 615 Кримінального процесуального кодексу України), надавати письмовий дозвіл на

видачу трупа після проведення судово-медичної експертизи та встановлення причин смерті;

- внести доповнення до порядку проведення освідування особи в частині можливості проведення огляду одягу особи, в якому вона перебуває, його добровільного проходження та проведення відповідної слідчої дії особою тієї ж статі що і особа, освідування якої проводиться;

- додати в якості підстави для закриття кримінального провадження до статті 284 Кримінального процесуального кодексу України смерть особи, стосовно якої зібрано достатньо доказів для повідомлення про підозру у вчиненні кримінального правопорушення, але не повідомлено про підозру у зв'язку з її смертю, крім випадків, якщо провадження є необхідним для реабілітації померлого;

- змінити перелік повноважень, які може виконувати керівник органу прокуратури замість слідчого судді в умовах воєнного стану за пунктом 2 частини 1 статті 615 Кримінального процесуального кодексу України (пропонується обмежити до передбачених статтями 140, 163, 164, 170, 173, 206, 219, 232, 233, 234, 235, 245, 248, 250 та 294 Кодексу);

- зменшити строк для вручення письмового повідомлення про підозру затриманій особі в умовах воєнного стану до сорока восьми годин;

- змінено територіальну юрисдикцію суду, який розглядає під час воєнного стану обвинувальні акти, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру, клопотання про звільнення особи від кримінальної відповідальності на суд, у межах територіальної юрисдикції якого вчинено кримінальне правопорушення, а в разі неможливості з об'єктивних причин здійснювати відповідним судом правосуддя - судом, у межах територіальної юрисдикції якого знаходиться орган досудового розслідування, що закінчив досудове розслідування, або іншим судом, визначеним у порядку, передбаченому законодавством;

- надання можливості суду в умовах дії воєнного стану після складання та підписання повного тексту вироку обмежитися проголошенням його резолютивної частини з обов'язковим врученням учасникам судового провадження повного тексту вироку в день його проголошення. [1]

Наступним актуальним питанням для відновлення кримінальної юстиції на звільнених територіях є проведення перевірок щодо причин смерті людей, померлих у часи окупації. За заявою голови Національної поліції України Ігоря Клименка на деокупованій території Харківської області виявлено тіла майже 50 загиблих цивільних осіб, а також місця масового поховання з орієнтовною кількістю 445 могил, у багатьох з яких виявлені тіла, одягнені у військовий однострій та знаками розрізнення збройних формувань України [1]. За дорученням керівництва МВС до вказаних місць уже спрямовано 10 мобільних лабораторій біологічних досліджень. Однак, на наш погляд, враховуючи

масштабність усіх цих заходів, мають бути створені спеціальні групи, до складу яких входитимуть як працівники органів до судового розслідування, прокуратури, експертних установ, так і особи, які діють у відповідності з постановою Кабінету Міністрів України від 17 червня 2022 року № 698 «Про деякі питання забезпечення вилучення, передачі та репатріації тіл (останків) осіб, загиблих (померлих) у зв'язку із збройною агресією проти України забезпечення вилучення, передачі та репатріації тіл (останків) осіб, загиблих (померлих) у зв'язку із збройною агресією проти України». Йдеться про спеціальні групи осіб, які виконують гуманітарну місію, спрямовану на вилучення тіл (останків) осіб, померлих (загиблих) у зв'язку із збройною агресією проти України. До складу таких спеціальних груп в якості факультативних учасників можуть входити компетентні суб'єкти – уповноважені особи місцевих адміністрацій, органів місцевого самоврядування, Міноборони, Збройних Сил, Національної гвардії, Національної поліції, ДСНС, МОЗ, СБУ (за згодою), органів прокуратури (за згодою), а також за згодою – експертних (медичних) служб, громадських і релігійних об'єднань, благодійних організацій, міжнародних гуманітарних організацій [2].

Враховуючи викладене, ми спробували розглянути важливі аспекти реінтеграції деокупованих територій в правове поле України. Зазначене потребує ретельного обговорення як науковою спільнотою, так і практиками. Нагальним у цьому напрямку є побудова ефективних алгоритмів, втілення всіх можливих дієвих механізмів, розробка належних рекомендацій для органів правопорядку та правосуддя, що неможливо здійснити без адаптації чинної нормативно-правової бази України шляхом запровадження нових законодавчих ініціатив. Переконані, якісне проведення комплексу заходів в частині відновлення кримінальної юстиції на звільнених територіях стимулюватиме їх постконфліктне будівництво.

### **Список використаних джерел:**

1. Проект Закону про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо удосконалення окремих положень досудового розслідування в умовах воєнного стану <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/39586> (дата звернення 03.10.2023)

2. Деякі питання забезпечення вилучення, передачі репатріації тіл (останків) осіб, загиблих (померлих) у зв'язку із збройною агресією проти України. Постанова Кабінету Міністрів України від 17 червня 2022 року № 698. URL <https://zakon.rada.gov.ua/> (дата заернення 03.10.2023)

*ЗЕЛЕНСЬКИЙ Сергій,*  
к.ю.н., доцент, завідувач кафедри  
правознавства Центральноукраїнського

## **ІНСТИТУТ ПОНЯТИХ В СВІТЛІ СУЧАСНИХ ПРОБЛЕМ ПРОТИДІІ КРИМІНАЛЬНИМ ПРАВОПОРУШЕННЯМ НА ДЕОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЯХ**

Проголошений курс України на побудову демократичної, правової та соціальної держави потребує цілого ряду змін, у тому числі в судово-правовій сфері. Одним із компонентів цього є реформа органів кримінальної юстиції, яка розпочалася разом із судовою правовою реформою одразу після проголошення незалежності нашої держави, але її реалізація продовжується більше тридцяти років. Основні положення реформи органів кримінальної юстиції сформульовані в Концепції реформування кримінальної юстиції України, затвердженій Указом Президента України від 8.04.2008 р. № 311/2008 та імплементовані в Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 р. № 4651-VI (надалі – КПК України). З набуттям чинності нового кримінального процесуального закону відбулося переосмислення багатьох категорій кримінального судочинства та їх наукового обґрунтування. Виходячи з цього особливо актуальним є теоретичне та практичне дослідження одного з найстаріших і найконсервативніших інститутів кримінального процесу – інституту понятих (свідків).

Зміни до кримінального процесуального законодавства України вимагають визначення процесуального статусу понятих (свідків), їх статусу, ролі й значення в реформованій системі кримінального судочинства.

Поява понятих (свідків) пов'язується з положеннями щодо необхідності залучення до виконання процесуальних дій «достойних осіб», про яких зазначалося в Руській правді, Судебнику Казимира 1468 р., Литовських статутах (1529, 1566, 1588 рр.), Магдебурзьке право тощо.

В якості свідків залучались найбільш шановані та освічені люди, яким довіряла громадськість. Вони сприяли роботі правоохоронних органів у розкритті, розслідуванні злочинів та у судовому кримінальному провадженні задля здійснення громадського контролю. Інститут понятих у кримінальному процесі є пережитком давньоруського інституту участі громадськості у кримінальному правосудді для забезпечення правдивості подій на стадії досудового розслідування.

Відповідний кримінальний процесуальний інститут зберігся і донині. Визначним етапом у розвитку правового регулювання свідків стало прийняття нового КПК України, який містить значні зміни, зумовлені соціальними й

економічними змінами в суспільстві, досягненнями наукового технічного прогресу та досвідом зарубіжних країн [1, с. 7].

Станом на сьогодні в юридичній літературі висловлюються два основних погляди щодо існування інституту понятих (свідків). Перший – це поняті (свідки) вичерпали своє значення і підлягають виключенню з кримінального процесу, другий – поняті (свідки) є важливим засобом забезпечення достовірності зібраних доказів і з огляду на таке поняті (свідки) не можуть бути вилучені з кримінального процесу, але повинні відбутися зміни у процесуальному їх залучення.

Пропонуються зміни до КПК України, проект Закону України № 6454-1 «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України (щодо дотримання розумних строків кримінального провадження)», які стосуються оптимізації строків кримінального провадження та реалізації однієї з гарантій кримінального провадження, засади розумності строків.

Станом на сьогодні через введення військового стану, завантаженість слідчих так й окремі процесуальні особливості проведення слідчих (розшукових) дій ця засада нівелюється [2, с. 14]. Цим проектом пропонуються нововведення, які полегшать збирання фактичних даних на досудовому розслідування. Це стосується відео фіксації у випадку відмови особи, яка брала участь у процесуальних діях, підписати протокол фіксувати цю відмову за допомогою технічних засобів, про що зазначати в протоколі. Станом на сьогодні таку відмову за положеннями ч. 6 ст. 104 КПК України необхідно зафіксувати в протоколі та надати можливість викласти свої пояснення в протоколі. Факт відмови учасника процесуальної дії від підписання протоколу і факт надання письмових пояснень особи стосовно причин такої відмови потребують засвідчення підписом її захисника (законного представника), а у разі його відсутності - підписами понятих (свідків). Для упередження такої ситуації слідчий перед початком, наприклад, слідчого експерименту залучає понятих [3, с. 221]. Таке вирішення слідчої ситуації проблематично на де окупованих територіях, де люди налякані й відмовляються бути понятими, оскільки в подальшому їх може бути викликано до суду в якості свідків процесуальної дії.

Пропонуємо внести зміни до п. 25 ч. 1 ст. 3 КПК України, де зазначено, що поняті є учасниками кримінального провадження, якими наділити їх правами та обов'язками, передбаченими для свідків, а отже і надати їм чіткого процесуального статусу.

### **Список використаних джерел:**

1. Вапнярчук В. В. Теорія і практика кримінального процесуального доказування : монографія. Х. : Юрайт, 2017. 408 с.
2. Глинська Н. В. Концептуальні засади визначення та забезпечення стандартів доброякісності кримінальних процесуальних рішень : дис. ... д-ра

юрид. наук: 12.00.09. Х. : Науково-дослідний інститут вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса Національної академії правових наук України, 2015. 469 с.

3. Гловюк І. В. Кримінально-процесуальні функції: теоретико-методологічні засади і практика реалізації : дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.09. Одеса : Національний університет «Одеська юридична академія», 2015. 602 с.

**СЕКЦІЯ № 8**  
**ВЗАЄМОДІЯ СЛІДЧИХ З ОПЕРАТИВНИМИ ПІДРОЗДІЛАМИ ПІД**  
**РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ НА**  
**ДЕОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЯХ**

***ДАРАГАН Валерій,**  
завідувач кафедри оперативно-  
розшукової діяльності  
Дніпропетровського державного  
університету внутрішніх справ,  
доктор юридичних наук, професор*

***ПОСТОЛОВ Тимур,**  
доктор філософії у галузі права*

**ДЕЯКІ ОСОБЛИВОСТІ ВЗАЄМОДІЇ ОРГАНІВ ДОСУДОВОГО**  
**РОЗСЛІДУВАННЯ ТА ОПЕРАТИВНИХ ПІДРОЗДІЛІВ КІБЕРПОЛІЦІЇ**  
**ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ ПРИ**  
**РОЗСЛІДУВАННІ ЗЛОЧИНІВ У СФЕРІ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ**  
**ВЛАСНОСТІ**

Досудове розслідування злочинів і кримінальних проступків є доволі складним видом суспільно корисної діяльності людини, що завжди потребує відповідної організації дій виконавців, метою яких є виконання поставленого завдання для забезпечення правильного вирішення кримінального провадження. Діяльність з досудового розслідування кримінальних правопорушень також потребує застосування виконавцями відповідних засобів, своєрідного інструментарію, за допомогою використання якого можна досягти поставленої мети. Важливою вимогою до таких засобів є та, що вони повинні надавати можливість досягти належного рівня виконання поставлених завдань з найменшими для виконавця витратами і у встановлений для цього час [1, с. 1].

Належна організація взаємодії слідчого з оперативними підрозділами у кримінальному провадженні потребує постійного вдосконалення і вважається одним із напрямів підвищення ефективності виконання завдань щодо захисту

особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень, охорони прав, свобод та законних інтересів учасників такого провадження, швидкого, повного та неупередженого розслідування і судового розгляду, щоб кожен, хто вчинив кримінальне правопорушення, був притягнутий до відповідальності в міру своєї вини, а жоден невинний не був обвинувачений або засуджений [2, с. 334].

Вирішальне значення у виконанні завдань кримінального судочинства має комплексне використання всіх дієвих сил і засобів для розкриття та ефективного розслідування кримінальних правопорушень, що потребує тісної взаємодії слідчого з оперативними підрозділами під час проведення слідчих (розшукових) дій [3, с. 217].

Результати опитування працівників органів досудового розслідування та оперативних підрозділів кіберполіції показали, що найбільш поширеними формами взаємодії вказаних підрозділів під час розслідування злочинів у сфері інтелектуальної власності є: спільна розробка плану слідчих (розшукових) дій; спільна участь у проведенні слідчих (розшукових) дій; обмін отриманою інформацією; спільний аналіз та оцінка інформації, отриманої в процесі розслідування; взаємні консультації.

Необхідність надання взаємних консультацій у процесі розслідування злочинів у сфері інтелектуальної власності в першу чергу, зумовлена тим, що значна кількість слідчих не у повній мірі орієнтується в питаннях пов'язаних зі сферою використання комп'ютерів, систем та комп'ютерних мереж, оскільки вони не мають відповідної освіти та не завжди мають досвід розслідування даної категорії справ.

На нашу думку, така форма взаємодії повинна відбуватися протягом всього часу розслідування кримінального провадження, оскільки, навіть при плануванні проведення окремих слідчих (розшукових) дій може виникнути необхідність взаємної консультації (наприклад, при плануванні обшуку оперативний працівник має можливість скласти більш повний перелік речей або документів, які мають значення для справи та потребують вилучення). Крім того, низка питань може виникати й в процесі проведення окремих слідчих (розшукових) дій, адже саме оперативний працівник кіберполіції може звернути увагу на окремі на перший погляд не важливі деталі, але які можуть мати значення для доказування.

Результати вивчення матеріалів кримінальних проваджень щодо злочинів у сфері інтелектуальної власності показали, що під час складання плану слідчих (розшукових) дій слідчий і оперативний працівник кіберполіції на підставі ретельного аналізу наявної інформації та матеріалів визначають: 1) мету і завдання слідчих (розшукових) дій, оцінюють можливості їх здійснення; 2) необхідність проведення окремих заходів оперативного (ініціативного) пошуку з метою отримання інформації організаційно-тактичного призначення; 3) тактику здійснення окремих слідчих (розшукових) дій; черговість проведення слідчих (розшукових) дій; 4) момент початку проведення слідчих (розшукових) дій,

термін їх проведення; 5) заходи, направленні на встановлення інших фактів злочинної діяльності; 6) заходи, направленні на відшкодування збитків власникам об'єктів інтелектуальної власності.

Як показали результати дослідження Р.С. Недова під час досудового розслідування кримінального провадження по злочинах, пов'язаних з порушенням прав інтелектуальної власності з використанням мережі Інтернет слідчі здійснювали такі слідчі (розшукові) дії: 1) допит (100 % проаналізованих проваджень); 2) огляд (100 % проаналізованих проваджень); 3) обшук (88 % проаналізованих проваджень); 4) освідування особи (8 % проаналізованих проваджень); 5) проведення експертизи (100 % проаналізованих проваджень); 6) аудіо-, відеоконтроль особи (12 % проаналізованих проваджень); 7) зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж (36 % проаналізованих проваджень); 8) зняття інформації з електронних інформаційних систем (12 % проаналізованих проваджень); 9) обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи (8 % проаналізованих проваджень); 10) установа місцезнаходження радіоелектронного засобу (6 % проаналізованих проваджень); 11) спостереження за особою, річчю або місцем (34 % проаналізованих проваджень); 12) аудіо-, відеоконтроль місця (14 % проаналізованих проваджень); 13) контроль за вчиненням злочину (14 % проаналізованих проваджень); 14) негласне отримання зразків, необхідних для порівняльного дослідження (14 % проаналізованих проваджень) [4].

Результативність зазначених процесуальних дій як правило досягається завдяки налагодженій взаємодії слідчого з оперативним працівником кіберполіції. При цьому, важливу роль у швидкому розслідуванні злочинів у сфері інтелектуальної власності відіграє правильно організований розподіл обов'язків між працівниками слідчих та оперативних підрозділів Національної поліції України під час призначення та проведення окремих слідчих (розшукових) дій. На це вказали 78% опитаних працівників кіберполіції та 92% опитаних слідчих Національної поліції України.

Підсумовуючи вище викладене можна дійти до наступних висновків:

1. Найбільш поширеними формами взаємодії вказаних підрозділів під час розслідування злочинів у сфері інтелектуальної власності є: 1) спільна розробка плану слідчих (розшукових) дій; 2) спільна участь у проведенні слідчих (розшукових) дій; 3) обмін отриманою інформацією; 4) спільний аналіз та оцінка інформації, отриманої в процесі розслідування; взаємні консультації.

2. Під час складання плану слідчих (розшукових) дій слідчий і оперативний працівник кіберполіції на підставі ретельного аналізу наявної інформації та матеріалів визначають: 1) мету і завдання слідчих (розшукових) дій, оцінюють можливості їх здійснення; 2) необхідність проведення окремих заходів оперативного (ініціативного) пошуку з метою отримання інформації організаційно-тактичного призначення; 3) тактику здійснення окремих слідчих

(розшукових) дій; черговість проведення слідчих (розшукових) дій; 4) момент початку проведення слідчих (розшукових) дій, термін їх проведення; 5) заходи, направлені на встановлення інших фактів злочинної діяльності; 6) заходи, направлені на відшкодування збитків власникам об'єктів інтелектуальної власності.

#### **Список використаних джерел:**

1. Колесник Ю.В. Тактичні прийоми проведення слідчих (розшукових) дій як криміналістичні засоби діяльності слідчого // Часопис академії адвокатури. 2013 № 4 (21). С. 1-6.
2. Нечваль А. Взаємодія слідчих з оперативними підрозділами під час проведення обшуку в житлі чи іншому володінні особи. Підприємництво, господарство і право. 2019. № 11. С. 333-293.
3. Яковлев О. Взаємодія слідчого з оперативними підрозділами під час проведення слідчих (розшукових) дій. Науковий часопис Національної академії прокуратури України. 2017. №1. С. 217-224.
4. Дараган В.В., Недов Р.С. Організація і тактика виявлення та розслідування злочинів, пов'язаних з порушенням прав інтелектуальної власності з використанням мережі Інтернет. монограф. Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2020. 164 с.

**МИРОНОВ Юрій,**

*Донецький державний університет внутрішніх справ, старший викладач кафедри спеціальної фізичної та домедичної підготовки факультету № 3*

### **СПЕЦІАЛЬНА ФІЗИЧНА ПІДГОТОВКА СЛІДЧО-ОПЕРАТИВНОЇ ГРУПИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ**

В умовах воєнного стану кількість вчинюваних злочинів, особливо із застосуванням вогнепальної зброї, вибухівки збільшується з кожним днем. Такі умови створюють значну небезпеку для діяльності слідчо-оперативних груп з документування кримінальних правопорушень від огляду місця події до пред'явлення підозри учасникам злочинних груп та незаконних збройних формувань. Слід зазначити, що в умовах воєнного стану діяльність слідчо-оперативних груп нерідко протікає в умовах оперативного ризику, психологічної та фізичної протидії злочинців. Саме тому це вимагає відповідної психологічної та фізичної підготовки з формування вольових якостей особистості, оволодіння прийомами рукопашного бою, спеціальними засобами та вогнепальною зброєю, забезпечення особистої безпеки та безпеки оточуючих тощо.

На нашу думку в сучасних умовах члени слідчо-оперативної групи повинні:

- бути здатними розрізняти ситуації небезпеки, які пов'язані або з загально-кримінальною злочинністю, або зі злочинами, пов'язаними з порушеннями норм міжнародного гуманітарного права;
- забезпечити безпеку людей, які беруть участь у слідчих (розшукових) діях при проведенні різних слідчих (розшукових) дій;
- за наявності підстав, визначених законодавством України [1] застосувати фізичну силу, спеціальні засоби та вогнепальну зброю;
- за будь-яких обставин діяти відповідно до загальних засад кримінального провадження, які визначені Кримінальним процесуальним кодексом України [2].

Саме тому, аксіомою є необхідність якісної спеціальної фізичної підготовки поліцейських, яка забезпечить особисту безпеку та безпеку громадян при проведенні різних слідчих (розшукових) дій у складі слідчо-оперативної групи. Акцентуємо увагу на тому, що готовність слідчих (дізнавачів), оперуповноважених кримінальної поліції, дільничних офіцерів поліції, вибухотехніків, кінологів, патрульних, інших членів слідчо-оперативної групи застосувати прийоми рукопашного бою, спеціальні засоби та вогнепальну зброю залежить не лише від знань правових засад застосування заходів примусу працівниками Національної поліції. Є доцільність у сформованості вольових якостей та психологічної стійкості, емоційної стриманості у стресових ситуаціях, що сприяє в обмежений час прийняти вірне правове рішення щодо планування та проведення різних слідчих (розшукових) дій в тому числі, за необхідності і наявності підстав і негласних слідчих (розшукових) дій.

Тому, забезпечення рівня фізичної підготовки поліцейських є досить актуальною проблемою виконання ними своїх повноважень у складі слідчо-оперативної групи в умовах воєнного стану. І тому висновуємо, що пріоритетним напрямком підготовки співробітників різних підрозділів поліції до виконання професійної діяльності є фізична та спеціальна підготовка.

Проведений нами аналіз практики правоохоронної діяльності засвідчує, що функціональні обов'язки поліцейського здатна виконувати людина з високим рівнем відповідальності за результати власної службової діяльності за умови забезпечення вимог безпеки. Отже, поліцейський повинен володіти комплексом знань, практичних умінь, навичок і сформованих професійно важливих рис, набутих і під час спеціальної фізичної підготовки. Саме ці компоненти забезпечують професійну готовність працівника поліції до виконання стабілізаційних та безпекових завдань у складі слідчо-оперативної групи.

Як приклад, навчання з фізичної підготовки передбачає формування та вдосконалення в поліцейських:

- рухових якостей та навичок, необхідних у повсякденній діяльності та в разі виникнення екстремальних ситуацій;

- витривалості, швидкісних та силових якостей, які забезпечують можливість переслідування правопорушника та перевагу в силовому протистоянні при його затриманні, у тому числі з подоланням природних та штучних перешкод;

- навику самоконтролю фізичного стану та стану в процесі виконання фізичних вправ [3].

Тобто, для правильного та своєчасного застосування поліцейським фізичного впливу, прийомів боротьби та рукопашного бою, в межах службової підготовки [3], необхідно підвищувати рівень знань, умінь, навичок та професійних якостей поліцейських, зокрема у сфері фізичної та спеціальної фізичної підготовки. Це забезпечить їх здатність до виконання завдань з охорони прав і свобод людини, протидії злочинності, підтримання публічного (громадського) порядку та безпеки в тому числі і в умовах воєнного стану.

Отже, на підставі викладеного висновуємо, що в межах службової підготовки фізична підготовка, як комплекс заходів, спрямований на формування та вдосконалення рухових умінь і навичок, розвиток фізичних якостей та здібностей поліцейського з урахуванням особливостей його професійної діяльності [3] необхідно поєднувати з функціональною, загальнопрофільною, тактичною та вогневою підготовкою. На нашу думку в умовах воєнного стану необхідно звертати увагу на взаємозалежність фізичної підготовки з тактичною підготовкою, тобто комплексом заходів, спрямованих на набуття і вдосконалення поліцейським знань, умінь та навичок, необхідних для формування готовності до дій у ситуаціях з різним ступенем ризику, здатності прогнозувати їх розвиток та своєчасно приймати правомірні рішення. Дане твердження поєднується і з вогневою підготовкою під якою розуміємо комплекс заходів, спрямованих на вивчення поліцейським основ стрільби з вогнепальної зброї, правомірності її застосування (використання) та вдосконалення навичок безпечного поводження з нею, швидкісної та влучної стрільби по нерухомих і рухомих цілях, з різних положень, в обмежений час, в русі тощо [3]. Тобто безпосереднє поєднання фізичної підготовки з тактичною та вогневою підготовками забезпечить якісну спеціальну фізичну підготовку поліцейських, які виконують свої повноваження у складі слідчо-оперативної групи в умовах воєнного стану.

### **Список використаної літератури:**

1. Про Національну поліцію: Закон України від 2 липня 2015 року № 580-VIII. *Відомості Верховної ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text>.
2. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 року № 4651-VI. *Відомості Верховної ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17/conv#n2409>.

3. Положення про організацію службової підготовки працівників Національної поліції України: затв. наказом МВС України від 26.01.2016 № 50. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0260-16#Text>.

***МОВЧАН Анатолій,**  
професор кафедри оперативно-розшукової  
діяльності факультету №2 Інституту з  
підготовки фахівців для підрозділів  
Національної поліції Львівського державного  
університету внутрішніх справ, доктор  
юридичних наук, професор*

### **ВЗАЄМОДІЯ ОПЕРАТИВНИХ ПІДРОЗДІЛІВ З ІНШИМИ ПІДРОЗДІЛАМИ ПРАВООХОРОНИХ ОРГАНІВ У ПРОТИДІЇ НЕЗАКОННОМУ ОБІГУ НАРКОТИЧНИХ ЗАСОБІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ**

Відомо, що наркоторгівля часто пов'язана з іншими формами злочинності, такими як відмивання грошей або корупція. Маршрути наркоторгівлі також можуть використовуватися злочинними угрупованнями для транспортування іншої незаконної продукції. Оскільки злочинці винаходять все більш замасковані способи транспортування наркотичних засобів, правоохоронні органи стикаються з проблемами у їх виявленні. Крім того, нові синтетичні наркотики регулярно з'являються на незаконному ринку наркотичних засобів, тому поліція повинна завжди бути в курсі нових тенденцій і продуктів.

Як заявив генеральний секретар Інтерполу Юрген Шток, за останні п'ять років незаконний обіг і споживання наркотичних речовин зросли на порядок, а Європа є одним із основних ринків транзиту та призначення. Ми продовжуємо спостерігати рекордні конфіскації на європейських кордонах і в портах, а також відповідне зростання жорстоких злочинів, корупції та відмивання грошей безпрецедентного масштабу [1].

Зокрема, у минулому році німецькі правоохоронці припинили діяльність найбільшого в даркнеті маркетплейсу «Гідра» (Hydra) з продажу наркотичних речовин, підроблених документів, а також відмивання грошей. Цю платформу пов'язують із російським сегментом даркнету, який є одним із найпотужніших і добре організованих. Свою діяльність злочинний майданчик розгорнув на території України, рф, Білорусі та Казахстану. Цей маркетплейс був рекордсменом із виручки серед усіх відомих аналогів, лише 2020 року виручка платформи склала приблизно 1,3 млрд євро. Завдяки «Гідрі» продаж наркотичних засобів на території багатьох країн набув значних масштабів. Німецькі поліцейські закрили «Гідру» шляхом видалення її фізичних серверів, що знаходилися на території Німеччини, які обслуговувала хостингова компанія. Як

тільки правоохоронці отримали доступ до серверів даркнет-платформи, вони конфіскували у неї приблизно 25 млн доларів у біткоїнах.

Відтак «Гідра» була найпотужнішою у світі платформою з продажу наркотиків та інших злочинних діянь. Досить сказати, що вона мала близько 17 млн зареєстрованих користувачів по всій земній кулі, а чисельність нелегальних продавців, котрі співпрацювали з цією платформою, дорівнювала 19 тисяч. Оскільки сайт «Гідра» пов'язують з рф, Німеччина надала українським правоохоронцям повний доступ до всіх матеріалів слідства, які вдалося отримати завдяки арешту маркетплейса. Практично одразу ж у кількох містах України відбулися групові затримання громадян, причетних до діяльності «Гідри» на території нашої країни. Пізніше слідство з'ясувало, що український осередок «Гідри» був дуже потужний і добре організований [2].

Як свідчить Звіт Національної поліції України про результати роботи у 2022 році, за звітний період виявлено на 17% більше (з 28,9 тис до 33,8 тис.) наркозлочинів. З числа задокументованих збутів (9,9 тис.) наркотичних речовин 1669 – вчинено з використанням мережі Інтернет, або майже кожен шостий. Вилучено на 7% більше (з 2,5 тонни до 2,6 тонни) наркотичних та психотропних речовин [3].

Натомість, за інформацією ДБР, наркомафія намагається організувати постійні схеми постачання та продажу наркотичних засобів у різних регіонах України. Окремі ознаки функціонування таких ОЗУ вказують на спроби спецслужб росії використовувати цей вид злочинної діяльності для дестабілізації ситуації в Україні, насамперед – у прифронтових районах. Схемами постачання наркотиків ворог намагається підірвати обороноздатність України, зокрема: з лютого 2022 року працівниками ДБР та Національної поліції розпочато досудове розслідування майже у 400 кримінальних провадженнях з обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів. За даними слідчих, підпільні цехи для масштабного виробництва наркотиків було виявлено у Дніпрі, Харкові, Одесі, Чернівцях та Ужгороді. У результаті припинено діяльність 6 ОЗУ, затримано понад 50 осіб, вилучено понад 3,3 тонни готової продукції вартістю понад 90 млн грн. [4].

Відтак у вересні 2023 року в Сумах скеровано до суду обвинувальний акт стосовно членів організованої злочинної групи у складі 3-х осіб, які заробили близько 2 млн гривень на виготовленні та збуті психотропів. Організовану групу викрили оперативні працівники підрозділу кіберполіції в Сумській області спільно зі слідчими слідчого управління ГУНП в Сумській області під процесуальним керівництвом Сумської обласної прокуратури. Організував злочинний «бізнес» 27-річний мешканець Сум, який залучив до неї батька та знайомого. В одному з приватних будинків у передмісті Сум зловмисники обладнали відповідну лабораторію, в якій виготовляли психотропну речовину амфетамін та прекурсор фенілнітропропен.

У ході моніторингу мережі Інтернет кіберполіцейські виявили Telegram-бот, у якому правопорушники приймали «замовлення» на оптові партії психотропів. Збували продукцію за допомогою послуг однієї з поштових служб та методом «закладок» по всій території України. Щомісячний прибуток від цієї протиправної діяльності складав близько 200 тисяч гривень. За результатами проведених обшуків за місцями проживання та в автомобільних засобах фігурантів вилучено психотропні речовини та прекурсори загальною вагою понад 5 кілограмів, вартість яких за цінами «чорного ринку» сягає 300 тисяч гривень. Також вилучено устаткування для виготовлення та фасування психотропів, комп'ютерну техніку, мобільні телефони, сім-картки, банківські картки, готівку, патрони, квитанції та автомобіль. Трьох членів ОЗГ затримано в порядку статті 208 КПК України та поміщено до слідчого ізолятора. Фігурантам повідомлено про підозру та обрано запобіжні заходи у вигляді тримання під вартою з можливістю внесення застави [5].

На Миколаївщині слідчі слідчого управління ГУНП у Миколаївській області спільно з співробітниками Управління Служби безпеки України викрили протиправну діяльність організованого злочинного угруповання на вирощуванні наркорослин – вилучили коноплі на понад 5 млн гривень. У ході досудового розслідування поліцейські встановили, що навесні 2023 року 42-річний фігурант, керуючись корисливим мотивом і переслідуючи мету незаконного збагачення, на території Вознесенського району зайнявся незаконним вирощуванням коноплі з метою подальшого збуту. До своєї злочинної діяльності залучив двох знайомих – 46 та 49 років, які виконували усі вказівки організатора та доглядали за рослинами.

Під час слідчих дій на замаскованій між лісосмугами ділянці землі правоохоронці виявили ретельно доглянуті та оснащені крапельним поливом 427 кущів коноплі. Наркорослини вилучили та направили на експертизу. Також у ході обшуків слідчі вилучили 187 тисяч гривень, понад 63 тисячі доларів США, майже 8 тисяч євро, здобуті злочинним шляхом, мисливську зброю, два автомобілі та причеп, які зловмисники використовували під час злочинної діяльності, 10 мобільних телефонів, паперові згортки з канабісом, пусті пакети від насіння роду коноплі, шланги для поливу, добрива, хімічні речовини, засоби для паління та чорнові записи. Того ж дня усіх трьох членів організованого злочинного угруповання слідчі затримали у порядку ст. 208 КПК України та оголосили їм підозру у вчиненні кримінальних правопорушень, передбачених ч. 3 ст. 28, ч. 2 ст. 310 КК України [6].

Натомість, у ході відпрацювання оперативної інформації оперуповноважені та слідчі Миколаївського районного управління поліції біля однієї із служб доставки міста викрили 35-річного миколаївця, який отримав пакунок із наркотичною речовиною, яку замовив через мобільний додаток. У зловмисника правоохоронці вилучили 5 кілограм гашишу, півкілограма коноплі,

200 грамів порошкоподібної речовини, понад 170 готових до розповсюдження закладок та інші наркотичні засоби. Усе вилучене поліцейські направили на експертне дослідження. Орієнтовна вартість вилученого за цінами «чорного ринку» складає майже п'ять млн гривень. Зі слів зловмисника, наркоречовини він замовляв через мобільний додаток та у подальшому розповсюджував також за допомогою інтернет-сервісів як на території міста, так і пересилав у інші регіони. Того ж дня правоохоронці затримали зловмисника в порядку ст. 208 КПК України. За процесуального керівництва прокуратури слідчі поліції повідомили фігуранту про підозру за ч. 3 ст. 307 КК України [7].

Отже, з метою вдосконалення діяльності оперативних підрозділів Національної поліції України у протидії незаконному обігу наркотичних засобів, вважаємо за доцільне:

– вивчити проблеми документування незаконного обігу наркотичних засобів з використанням мережі Інтернет; розробити рекомендації щодо проведення оперативними підрозділами оперативної закупки наркотичних засобів через мережу Інтернет;

– внести пропозиції щодо змін та доповнень до законодавчих актів України стосовно посилення контролю у сфері комунікаційних мереж і мобільних додатків шляхом виключення можливості створення Інтернет-ресурсів без реєстрації достовірних персональних даних;

– постійно сприяти вдосконаленню системи взаємодії правоохоронних органів у протидії наркозлочинності, суворому дотриманні законності, оперативності розгляду і прийняття рішень з питань, що потребують спільного вирішення та забезпечення їх виконання, комплексного використання сил та засобів, що є в розпорядженні взаємодіючих сторін.

### **Список використаних джерел:**

1. Європа: наркотрафік, організована злочинність зросли на «порядок» <https://www.interpol.int/News-and-Events/News/2023/Europe-Drug-trafficking-organized-crime-increasing-by-an-order-of-magnitude>

2. В Україні почалися затримання учасників злочинної організації з продажу заборонених товарів у даркнеті URL: <https://life.nv.ua/ukr/lyudi/sayt-gidra-v-ukrajini-pochalisya-zatrimannya-zlochinciv-darknetu-hydra-prodavala-narkotiki-50247570.html>

3. Звіт Національної поліції України про результати роботи у 2022 році [https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/17-civik-2018/zvit2022/Zvit\\_polic\\_2022.pdf](https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/17-civik-2018/zvit2022/Zvit_polic_2022.pdf)

4. ДБР блокує спроби наркомафії та спецслужб РФ налагодити масштабні схеми розповсюдження в Україні наркотичних засобів <https://dbr.gov.ua/news/dbr-blokue-sprobi-narkomafii-ta-specsluzhb-rf-nalagoditi-masshtabni-shemi-rozpovsyudzhennya-v-ukraini-narkotichnih-zasobiv>

5. Судитимуть членів злочинної групи, які заробили близько 2 мільйонів гривень на виготовленні та збуті психотропів <https://www.npu.gov.ua/news/sudytymut-chleniv-zlochynnoi-hrupy-iaki-zarobyly-blyzko-2-milioniv-hryven-na-vyhotovlenni-ta-zbuti-psykhotropiv>

6. На Миколаївщині поліцейські викрили злочинне угруповання на вирощуванні наркорослин – вилучили коноплі на понад 5 млн гривень <https://www.npu.gov.ua/news/na-mykolaivshchyni-politseiski-vykryly-zlochynne-uhrupovannia-na-vyroshchuvanni-narkoroslyn-konopel-vyluchyly-na-ponad-5-mln-hryven>

7. Майже на п'ять мільйонів гривень наркоречовин – поліцейські затримали у Миколаєві розповсюджувача психотропів <https://www.npu.gov.ua/news/maizhe-na-piat-milioniv-hryven-narkorechovyn-politseiski-zatrymaly-u-mykolaievi-rozpovsiudzhuvacha-psykhotropiv>

**ЛУК'ЯНЧИКОВ Євген,**  
професор кафедри інформаційного,  
господарського та адміністративного права  
Національного технічного університету України  
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря  
Сікорського», доктор юридичних наук, професор

**ЛУК'ЯНЧИКОВ Борис,**  
доцент кафедри інформаційного, господарського  
та адміністративного права Національного  
технічного університету України «Київський  
політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»,  
кандидат юридичних наук, доцент

**МИКИТЕНКО Ольга,**  
здобувач освітнього ступеня магістр,  
Університету економіки та права «КРОК»

## **ЕТАПИ РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ ЗА ЧИННИМ КПК УКРАЇНИ**

Прийняття чинного КПК України стало визначальною віхою на тернистому шляху проведення судово-правової реформи, наближення національного кримінального процесуального законодавства до європейських стандартів у галузі прав людини. Суттєвих змін зазнала система кримінального провадження у зв'язку із виключенням з неї стадії порушення кримінальної справи, яка тривалий час розглядалася своєрідним фільтром для прийняття рішення про необхідність досудового розслідування.

Відповідно до чинного КПК України кримінальне провадження розпочинається із стадії досудового розслідування, зміст якої становлять передбачені законом процесуальні дії та процесуальні рішення спрямовані на встановлення істини. Визначена послідовність проведення процесуальних дій і прийняття процесуальних рішень визначає розвиток розслідування та його структуру, яка представляє взаємопов'язані частини, етапи, котрі змінюють один одного по мірі руху провадження. Такий погляд на стадію досудового розслідування, зазначає А. Я. Дубинський, слід визнати корисним в теоретичному і практичному плані. Це дозволяє з'ясувати її зміст, побачити загальну спрямованість розвитку провадження, звернути увагу на можливі відхилення[1, с. 186].

Пошуки виділення етапів в стадії досудового розслідування здійснюються не тільки процесуалістами але й криміналістами в процесі розроблення методик розслідування окремих видів злочину. Проте, як зазначає В. О. Малярова, аналіз слідчої практики сьогодення показує, що не завжди розподіл етапів допомагає ефективній боротьбі зі злочинністю[2, с. 426]. На жаль, авторка не показує, яким чином розподіл стадії досудового розслідування на етапи мав би допомогти підвищенню ефективності боротьби із злочинністю.

Структурування стадії досудового розслідування на етапи з давніх часів привертало увагу таких науковців як І. Я. Фойницький, І. М. Якимов, В. І. Громов та інших. В стадії досудового (у той час вона мала назву – попереднього) розслідування вони виділяли три етапи: 1) загальне досудове розслідування; 2) спеціальне досудове розслідування; 3) заключний етап досудового розслідування. Діяльність на першому етапі відбувалася за відсутності обвинуваченого. Після його встановлення починався другий етап розслідування, а заключний становив закінчення цієї стадії провадження. Слід звернути увагу на те, що конкретної межі між другим та третім етапами розслідування не проводилося[3, с. 33].

У подальшому науковцями висловлювалися пропозиції про виділення від двох до семи етапів розслідування, проте вони не набули підтримки, а тому не будемо докладно зупинятися на їх характеристиці. Звернімо увагу на думку вітчизняного науковця М. К. Кузьменка, який пропонував виділення трьох етапів розслідування: невідкладний; першочерговий; наступний. Межі першого він визначав від порушення кримінальної справи до проведення останньої

невідкладної слідчої дії або передачі справи за підслідністю. На другому проводяться всі необхідні слідчі дії для притягнення особи як обвинуваченого. Змістом третього етапу, вважав автор, є отримання додаткових доказів після допиту обвинуваченого та складання обвинувального висновку[4, с. 115]. Дана пропозиція не набула підтримки, а з критичними зауваженнями можна ознайомитися в роботі А. Я. Дубинського[5, с. 157-158].

Проблеми структуризації досудового розслідування злочинів привертають увагу науковців і після набрання чинності новим КПК України. Так, О. В. Пчеліна зазначає, що в криміналістичній методиці виділяють наступні етапи розслідування: 1) особливості порушення кримінальної справи (у кримінальному процесі її прийнято називати дослідною перевіркою); 2) початковий (розпочинається з моменту порушення кримінальної справи та завершується притягненням особи в якості обвинуваченого); 3) наступний (починається з моменту появи в кримінальному процесі такого учасника як обвинувачений і закінчується складанням обвинувального висновку)[6, с. 460].

Незважаючи на зміни, що відбулися у зв'язку з прийняттям чинного КПК України, дана думка потребує деякого уточнення. По-перше, стадія порушення кримінальної справи завжди мала самостійний характер, свої завдання, процесуальні документи, що свідчили про її початок і закінчення. Навряд чи доцільно цю процесуальну діяльність включати в стадію досудового розслідування. Представлена низка етапів розслідування має незавершений характер. Перед судовим розглядом треба було вчинити низку процесуальних дій пов'язаних із закінченням досудового розслідування.

Про доцільність виділення трьох етапів розслідування стосовно проваджень, у яких вирішується питання про звільнення від кримінальної відповідальності за наявності підстав передбачених Особливою частиною КК України наголошував І. Леоненко. Перший етап він пропонував називати попереднім, другий – основним, а третій – завершальним. До кожного етапу пропонувався набір необхідних процесуальних дій і процесуальних рішень, які відображали їх зміст і сутність[7, с. 43-47].

На підставі аналізу норм чинного КПК можна виділити три етапи досудового розслідування: а) початковий - з моменту внесення відомостей про злочин до ЄРДР (ч. 2 ст. 214 КПК), або винесення постанови про початок досудового розслідування чи проведення огляду місця події (п. 1 ч. 1 ст. 615 КПК) до повідомлення особі про підозру (ст. 276 КПК); б) наступний – від повідомлення особі про підозру до прийняття рішення про закінчення досудового розслідування, відомості про що вносяться до ЄРДР, з чого починається третій етап; в) заключний – закінчується переданням обвинувального акту до суду (ст. 293 КПК).

Кожний з цих етапів має визначені процесуальні межі, які характеризуються відповідними процесуальними рішеннями, свої завдання і

зміст, коло учасників. Разом з тим, окремі науковці висловлюють сумніви щодо доцільності виділення етапів досудового розслідування оскільки провадження розпочинається одразу після надходження інформації про правопорушення (з моменту внесення відомостей до ЄРДР). Як відомо, зазначає О. В. Пчеліна, провадження може провадитися за фактом кримінального правопорушення або відносно особи підозрюваного. Згідно нового КПК України особа обвинуваченого фігурує у судовому провадженні, а в кримінальному – тільки підозрюваний. Серед науковців панують ідеї про доцільність виділення наступного етапу з моменту появи особи підозрюваного. Але цей критерій не актуальний у випадку провадження, яке розпочинається одразу відносно особи. Тому ділити досудове розслідування на два етапи втрачає свого смислового навантаження у силу відсутності чіткого розподілу моменту настання наступного етапу [6, с. 461].

Наведена думка потребує деякого уточнення. У запропонованій нами структурі достатньо чітко визначені межі початку і закінчення кожного етапу розслідування. По-друге, навіть у тому випадку, коли особу, яка підозрюється у вчиненні злочину затримали на місці, існує певний період в часі від внесення відомостей в ЄРДР до повідомлення особі про підозру. Потребує подальшого опрацювання питання про початок розслідування «одразу відносно особи». В ч. 5 ст. 214 КПК наведено перелік відомостей, що підлягають внесенню до ЄРДР. Про особу, яка підозрюється у вчиненні злочину не згадується.

Складніше ситуація у тих випадках, коли жодній особі не повідомлено про підозру і розслідування може тривати до дванадцяти місяці (щодо нетяжкого злочину) або вісімнадцяти місяців (щодо тяжкого або особливо тяжкого злочину). Якщо етапи розслідування у своєму взаємозв'язку утворюють цілісну систему, вони повинні мати початок і завершення, а це має знаходити своє відображення у відповідних процесуальних рішеннях. Перейти до наступного етапу розслідування можливо лише тоді, коли завдання попереднього етапу виконані і це набуло відображення у відповідному процесуальному рішенні.

Історично сформувалася думка, що завданням першого етапу розслідування є встановлення особи, яка вчинила злочин. Щодо оцінки нормативного визначення початку цього етапу розслідування не сформовано одностайної думки. Так, В. П. Корж вважає, що такий порядок початку досудового розслідування погіршує права учасників кримінального провадження[8, с. 112-113]. Дане питання, дійсно, потребує подальшого ґрунтовного опрацювання, а у разі необхідності нормативного врегулювання.

Змістом другого етапу розслідування має бути діяльність спрямована на всебічне, повне і неупереджене дослідження обставин кримінального правопорушення, виявлення як тих обставин, що викривають, так і тих, що виправдовують підозрюваного, пом'якшують чи обтяжують його покарання (ч. 2 ст. 9 КПК).

Заключний етап досудового розслідування можна розглядати як комплекс процесуальних дій, пов'язаних з підготовкою підсумкового процесуального рішення і забезпеченням прав та інтересів учасників провадження[9, с. 561-565].

Висновок. На підставі аналізу норм чинного КПК України та думок науковців вважаємо за можливе виділити в досудовому розслідуванні трьох етапів. Відмінними їх ознаками слід вважати наявність чітких завдань та конкретно визначених процесуальних рішень, які в сукупності дозволять визначити основний зміст і межі кожного етапу розслідування.

#### **Список використаних джерел:**

1. Дубинський А. Я. Вибрані твори. Київ: Центр учбової літератури, 2014. 430 с.
2. Малярова В. О. Актуальні питання формування методики розслідування злочинів проти моральності у сфері статевих стосунків. *Актуальні проблеми застосування нового кримінального процесуального законодавства України та тенденції розвитку криміналістики на сучасному етапі*. Харків: ХНУВС, 2012. С. 426-430.
3. Лукьянчиков Є. Д., Письменный Д. П. Структура стадии предварительного расследования: история и современность. *Практическое законоискусство*. 2009. №1. С. 32 – 38.
4. Кузьменко Н. К. Периодизация этапов в методике расследования преступлений. *Методика расследования преступлений (общие положения)*. М., 1976. С. 114-116.
5. Дубинский А.Я. Понятие и значение акта принятия уголовного дела к своему производству. *Материалы теоретической конференции по итогам научно-исследовательской работы профессорско-преподавательского состава за 1971 год*. Киев, 1972. С. 157-158.
6. Пчеліна О. В. Криміналістична наука і нове кримінальне процесуальне законодавство. *Актуальні проблеми застосування нового кримінального процесуального законодавства України та тенденції розвитку криміналістики на сучасному етапі*. Харків: ХНУВС, 2012. С. 460-461.
7. Леоненко И. Досудебное расследование при освобождении от уголовной ответственности на основаниях, предусмотренных Особенной частью УК Украины. *Leges si viata*. 2013. № 12. С. 43-47.
8. Корж В. П. Деякі проблемні питання впровадження нового КПК в практичну діяльність. *Актуальні проблеми застосування нового кримінального процесуального законодавства України та тенденції розвитку криміналістики на сучасному етапі*. Харків: ХНУВС, 2012. С. 111-116.
9. Фоміна Т. Г. Забезпечення прав підозрюваного під час закінчення досудового розслідування складання обвинувального акту за новим КПК України. *Актуальні проблеми застосування нового кримінального процесуального*

*законодавства України та тенденції розвитку криміналістики на сучасному етапі. Харків: ХНУВС, 2012. С. 561-565.*

**ЧЕРНІЄНКО Єлизавета,**  
*курсант Національної академії внутрішніх  
справ навчально- наукового інституту №1*  
**МАРКОВ Михайло,**  
*кандидат юридичних наук, доцент, професор  
кафедри оперативно-розшукової діяльності  
Національна академія внутрішніх справ*

## **ОРГАНІЗАЦІЯ ВЗАЄМОДІЇ ОПЕРАТИВНИХ ТА СЛІДЧИХ ПІДРОЗДІЛІВ ПІД ЧАС ДОКУМЕНТУВАННЯ ПРОТИПРАВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІЗОВАНИХ УГРУПУВАНЬ**

Взаємодія оперативних підрозділів з органами досудового розслідування в тому числі з іншими правоохоронними органами є актуальною темою, оскільки від цього залежить належне документування протиправної діяльності організованих угруповань.

Основними принципами взаємодії є:

- 1) відповідальність за швидке, повне та неупереджене виявлення та розслідування кримінальних правопорушень;
- 2) активне використання методик, наукових і технічних досягнень у попередженні, виявленні та розслідуванні кримінальних правопорушень;
- 3) оптимальне використання наявних можливостей слідчих і оперативних підрозділів у попередженні, виявленні та розслідуванні кримінальних правопорушень;
- 4) дотримання загальних засад оперативного та кримінального провадження;
- 5) забезпечення нерозголошення даних оперативно-розшукової діяльності та досудового розслідування [1].

Взаємодія оперативних підрозділів з органами досудового розслідування під час здійснення оперативно-розшукової діяльності - побудована на нормативно-правових актах, у тому числі відомчих наказах та Інструкціях, спільно, узгоджених за метою, місцем, часом діяльності незалежних один від одного в адміністративному відношенні (оперативного працівника і слідчого), яка виражається в найбільш ефективному поєднанні оперативно-розшукових і процесуальних дій; функція оперативного працівника, спрямована на запобігання, виявлення, та документування злочинів і забезпечення відшкодування шкоди, завданої злочином, при самостійному виконанні кожним з її учасників запланованих ними дій.

Правовідносини слідчого з оперативними працівниками під час документування протиправної діяльності організованих угруповань, здійснення оперативно-розшукової діяльності та розслідування кримінальних правопорушень за своїм характером поділяються на:

- а) процесуальні;
- б) організаційні.

До процесуальних форм взаємодії відносяться:

- 1) надання допомоги слідчому при провадженні негласних слідчих (розшукових) дій;
- 2) доручення і вказівки слідчого щодо проведення негласних слідчих (розшукових) дій;
- 3) фіксація та передача слідчому (прокурору) результатів проведення негласних слідчих (розшукових) дій.

До організаційних (непроцесуальних) форм взаємодії (тих, які передбачені відомчими нормативними актами), відносяться:

- узгоджена діяльність у складі СОГ;
- погоджене планування спільних негласних слідчих (розшукових) дій;
- обмін оперативно-значимою інформацією (зокрема, з використанням можливостей криміналістичних та оперативних обліків);
- спільне використання криміналістичних та оперативно-технічних засобів;
- консультації;
- координація проведення негласних слідчих (розшукових) дій;
- спільний аналіз причин і умов, що сприяють вчиненню злочину, та обговорення запобіжних заходів.

Підставами взаємодії оперативних підрозділів і слідчих при проведенні НСРД, є: а) спільність мети і завдань оперативних працівників і слідчого – лише об'єднуючи свої зусилля, органи досудового розслідування та оперативних підрозділів зможуть ефективно їх вирішити; б) однакова юридична сила процесуальних актів оперативних підрозділів і слідчого – протоколи процесуальних дій, складені співробітниками оперативних підрозділів, мають таке ж доказове значення як і протоколи, складені слідчим; в) необхідність використання можливостей оперативного підрозділу і слідчого – слідчий вправі провадити слідчі (розшукові) та негласні слідчі (розшукові) дії, оперативний підрозділ може здійснювати негласні слідчі (розшукові) дії в кримінальному провадженні виключно за письмовим дорученням слідчого, прокурора [2, ст. 34-160].

Уповноважений оперативний підрозділ для виконання доручення слідчого, прокурора, з урахуванням необхідності забезпечення умов для проведення НСРД, залучає на підставі свого завдання відповідні оперативні та оперативно-технічні підрозділи Національної поліції України, а при необхідності інші правоохоронні органи [3, ст. 10].

### **Список використаних джерел:**

1. Наказ МВС України від 07.07.2017 № 575 «Про затвердження Інструкції з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні» (дата звернення 10.19.2023) URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0937-17#Text>
2. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012. // Голос України. – 2012. – 19 травня (№ 90-91)
3. Тактика виявлення незаконного перевезення наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів: метод. рек. / О.М. Стрільців, В.В. Крижна, В.В. Юсупов, А.Г. Скибінський; за ред. О.М. Джужі - К.: Київ нац. ун-т внутр. справ, 2010. - 36с

### **СЕКЦІЯ № 9**

## **ПРОЦЕСУАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ ТА АЛГОРИТМ ДІЙ ЩОДО МОЖЛИВОСТЕЙ ВІДНОВЛЕННЯ ВТРАЧЕНИХ МАТЕРІАЛІВ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ НА ДЕОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЯХ**

**СОКИРКО Катерина,**

*курсантка четвертого курсу факультету  
підготовки фахівців для підрозділів поліції  
Луганського навчально-наукового інституту імені  
Е.О. Дідоренка Донецького державного  
університету внутрішніх справ*

*Науковий керівник:*

**АГАРКОВА Ольга,**

*доцентка кафедри поліцейської діяльності  
факультету підготовки фахівців для підрозділів  
Національної поліції Луганського навчально-  
наукового інституту імені Е.О. Дідоренка  
Донецького державного університету внутрішніх  
справ, кандидат юридичних наук, капітан поліції*

## **ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ВІДНОВЛЕННЯ ВТРАЧЕНИХ МАТЕРІАЛІВ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ**

У зв'язку з повномасштабним вторгненням РФ в Україну виник ряд проблем, які суттєво вплинули на здійснення розслідування кримінальних правопорушень та забезпечення правосуддя. Для адаптації нашої країни до воєнного стану законодавство зазнало багатьох змін. Так, Законом України від 14 квітня 2022 р. № 2201-IX2 доповнено ст. 615-1 Кримінально процесуальний кодекс України (далі – КПК України) щодо забезпечення можливості відновлення втрачених матеріалів кримінального провадження в умовах воєнного стану. Вказана тема наразі є досить актуальною, адже велика кількість матеріалів є втраченою або знищеною у зв'язку з окупацією частини території України. Саме тому, виникають проблемні питання щодо порядку та особливостей їх відновлення.

Можливість відновити матеріали, які перебувають на підготовчому провадженні та судовому розгляді передбачена Законом України «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо уточнення положень про відновлення втрачених матеріалів кримінального провадження, скасування запобіжного заходу для проходження військової служби в умовах воєнного стану» від 16.11.2022 року № 2751-IX [4], в якому законодавцем визначено механізм відновлення кримінальних проваджень у разі неможливості передачі судових справ із судів, що знаходяться в районі проведення бойових дій чи на тимчасово окупованій території, вирок в яких не ухвалено або не набрав законної сили.

Також погоджуємося з думкою Т. В. Бабчинською, що положення, які стосуються відновлення втрачених матеріалів кримінального провадження у зв'язку з окупацією території і залишення їх на непідконтрольних Україні місцях, містяться у рішеннях Європейського Суду з прав людини, які варто використовувати в обов'язковому порядку задля дотримання Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод [1, с. 83].

Розглядаючи внесені зміни до КПК України, потрібно звернути увагу, що відповідно до ч. 2 ст. 615-1 КПК України відновлення матеріалів кримінального провадження надалі буде залежати від умови наявності витягу з Єдиного реєстру досудового розслідування, або постанови про початок досудового розслідування, винесеної у порядку, передбаченому ст. 615 КК України, або ухвали про призначення судового розгляду, наявних у цьому кримінальному провадженні відповідних матеріалів фотозйомки, звукозапису, відеозапису та інших носіїв інформації, а також копій документів, засвідчених з використанням засобів кваліфікованого електронного підпису [3]. Саме тому в ч. 14 ст. 615 КПК України встановлено новий обов'язок дізнавача, слідчого чи прокурора, що полягає в необхідності збереження в електронній формі матеріалів кримінального провадження, досудове розслідування в яких здійснюється в умовах воєнного стану, з метою забезпечення збереження задля подальшого відновлення у випадку їх втрати, знищення, пошкодження [2].

Таким чином, закріплено вимогу щодо необхідності збереження копій усіх матеріалів кримінального провадження, але в той же час не встановлено пріоритету та виключень у переліку матеріалів, які повинні бути збереженні. Необхідно зазначити, що законодавцем не передбачено способу збереження копій матеріалів кримінального провадження, а також не врегульовано питання строків протягом яких слідчий, дізнавач чи прокурор повинен зберігати копії матеріалів кримінального провадження в електронній формі.

Варто зауважити, що в ч. 5 ст. 615-1 КПК України зазначено, що судді надається право відновлювати матеріали втраченого кримінального провадження в тому обсязі, який, на його думку, буде достатнім для ухвалення судового рішення [3]. На наш погляд, вказані дії можуть стати проблемою зловживання суддями своїми повноваженнями та поставити під сумнів принцип доведеності вини та неупередженість суду, тому вважаємо за потрібне визначити необхідний обсяг для ухвалення судового рішення. Також, є досить суперечливим визначення точного відновлення матеріалів провадження, адже у певних випадках через об'єктивні обставини відновити втрачені матеріали у точному обсязі в умовах воєнного стану досить складно.

Важливим питанням залишається те, що єдиного законодавчого підходу щодо визначення шляхів відновлення втрачених матеріалів кримінального провадження в умовах воєнного стану сьогодні не існує, очевидно є потреба в розробці єдиного алгоритму відновлення в умовах воєнного стану. Закріплення єдиного алгоритму відновлення втрачених матеріалів кримінального провадження в умовах воєнного стану в КПК України забезпечить належне відновлення таких матеріалів та захист прав учасників кримінального провадження.

Отже, метою відновлення матеріалів кримінального провадження є забезпечення законних прав і інтересів усіх його учасників, включаючи право на доступ до правосуддя та можливість оскарження судових рішень. Запроваджені зміни в законодавстві врегулювали порядок відновлення втрачених матеріалів кримінального провадження в умовах воєнного, але на сьогодні досі залишаються не вирішені деякі питання щодо алгоритму відновлення, дотримання гарантій на справедливий розгляд та вирішення справи незалежним і неупередженим судом.

#### **Список використаних джерел:**

1. Бабчинська Т. В. Правове регулювання інституту відновлення втрачених матеріалів кримінального провадження. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2017, № 4. С. 81-85.
2. Гловюк І., Дроздов О., Тетерятник Г., Фоміна Т., Рогальська В., Завтур В. Особливий режим досудового розслідування, судового розгляду в умовах воєнного стану: науково-практичний коментар Розділу IX-1 Кримінального процесуального кодексу України. Видання 4. Електронне видання (станом на 30

грудня 2022 р.). Дніпро-Львів-Одеса-Харків. 2023. 82 с. URL: <https://dspace.lvduvs.edu.ua/handle/1234567890/5338> (дата звернення: 09.10.2023).

3. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України в ред. від 03 липня 2017 р. № 4651-VI. База даних Законодавство України. ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/%20show/4651-17> (дата звернення: 09.10.2023).

4. Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо уточнення положень про відновлення втрачених матеріалів кримінального провадження, скасування запобіжного заходу для проходження військової служби в умовах воєнного стану: Закон України від 16.11.2022 року. № 2751-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2751-20#Text> (дата звернення: 10.10.2023).